

Міністерство освіти і науки України
Національний університет “Києво-Могилянська академія”
Факультет соціальних наук і соціальних технологій
Кафедра зв’язків з громадськістю

Магістерська робота
освітній ступінь - магістр
на тему: **«Тенденції змін комунікації організацій громадянського
суспільства з державою в умовах сучасної суспільно-інформаційної
трансформації в Україні»**

Виконала студентка 2-го року навчання,
Спеціальності 061.
Журналістика(освітньо-наукова
програма: Зв’язки з громадськістю)
Куценко Римма Ігорівна

Керівник: Наумов В. О.
кандидат філософських наук,
доцент кафедри теорії і методики
зв’язків із громадськістю

Рецензент: Мінаков М. А.
доктор філософських наук,
доцент, старший науковий співробітник
Міжнародного наукового центра ім. В.Вілсона.

Магістерська робота захищена

З оцінкою « добре / В / 85 балів»

Секретар ЕК С. С. Костенко

«_19_» червня 2020р

.

Київ – 2020

Зміст

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. АНАЛІЗ ТЕОРЕТИЧНИХ ЗАСАД СУЧАСНОЇ СУСПІЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ	7
1.1. Сучасне інформаційне суспільство і розвиток комунікацій.....	7
1.2. Громадянське суспільство як чинник загальносуспільних трансформацій.....	10
1.3. Теоретичні основи дослідження впливу комунікаційних стратегій на громадську думку.....	18
Висновок до розділу 1.....	28
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ЗМІН КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЇХ РОЛЬ ДЛЯ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНІ.	30
2.1. Сутність і особливості сучасних суспільних трансформацій у світі та Україні.	30
2.2. Особливості сучасних комунікаційних технологій і їх значення в інноваційних змінах в Україні.....	34
2.3. Застосування громадянським суспільством нових комунікаційних технологій. Європейський та український досвід.	43
Висновок до розділу 2.....	52
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ІНСТРУМЕНТІВ КОМУНІКАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА З ДЕРЖАВОЮ В УКРАЇНІ.....	54
3.1. Проблемні аспекти комунікацій громадянського суспільства із державою в Україні.....	54
3.2. Використання відповідного комунікаційного досвіду європейськими державами.....	59
3.3. Практичні дослідження ефективності використання сучасних технологій та інструментів комунікації громадянського суспільства (Аналіз експертних опитувань).	63
Висновок до розділу 3.....	69
ВИСНОВКИ	71
РЕКОМЕНДАЦІЇ	75

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	77
ДОДАТКИ	87

ВСТУП

У сучасному інформаційному суспільстві громадська думка впливає на суспільне життя. У демократичних країнах державна політика формується враховуючи очікування та цінності громадян. У демократичних суспільствах громадська думка формується в результаті пошуку спільних поглядів при визнанні розбіжностей та суперечностей у судженнях.

Громадська думка є інструментом, який вимірює стан комфорту певних великих соціальних груп, які називаються громадськістю, це інструменти вимірювання стану їхнього добробуту. Ми маємо на меті дослідити громадськість, як великі соціальні об'єкти, які мають свої потреби, інтереси, прагнення до самореалізації і комунікації, формування певних цінностей. Тому ми обрали саме чинники в складних соціальних умовах, чинники які сьогодні змінюють світ, призводять до особливих суспільних трансформацій, в яких опиняються люди, і тому громадськість потребує розуміння сутності процесів, які відбуваються, для більш ефективної організації власної життєдіяльності. В цих умовах поінформованість, можливість бути забезпеченою двосторонньою комунікацією з державою і суспільством дозволить зберегти життєві орієнтири і сенси.

Актуальність теми. Одним із головних структурних елементів, які в будь-якому демократичному суспільстві забезпечує розуміння процесів суспільної трансформації, а також допомагає забезпечувати ефективну комунікацію з суспільством і владою є суб'єкти громадянського суспільства. А запровадження нових інструментів комунікації дають змогу привернути широке коло громадськості до формування важливих громадських ініціатив, залучають учасників до вирішення важливих суспільних питань та сприяють вдосконаленню двосторонньої комунікації.

Стан дослідження теми. Значний вплив на визначення поняття «комунікація» справили західні дослідники: Ч.Кулі, П.Лазарсфельд, Г.Ласуел, М.Мак-Люен, Е.Ноель-Нойман, Р.Парк, Ю.Хабермас та ін. Комунікацію вони розглядали як систему, у якій здійснюється процес взаємодії та використовуються способи спілкування, що дають змогу створювати, передавати й приймати інформацію. Внесок у дослідження теоретичних проблем впровадження комунікативних концепцій та технологій зробили науковці: Г.Бакулев, М.Василик, І.Дзялошинський, Л.Землянова, Т.Науменко, А.Соколов, А.Черних, Ф.Шарков. У межах вітчизняної науки теорії комунікації, питання розвитку масової комунікації, зв'язків із громадськістю знайшло своє відображення в роботах таких науковців: О.Антонова, Е.Афонін, В.Бебик, М.Білинська, Т.Бутирська, О.Валевський, В.Королько, В.Куйбіда, М.Логунова, Г.Почепцов та ін.

Дослідження, спрямовані на розгляд феномену громадської думки та проблематики, що пов'язана з нею висвітлено в праці французького соціолога Г. Тарда «Громадська думка та натовп», німецького юриста Ф. Гольцендорфа «Роль громадської думки в державному житті» та роботи американських дослідників: У. Ліпмана «Громадська думка» (1922 р.), П. Лазарсфельда, німецьких науковців Е. Ноель-Нойман та частково в дослідженнях Ю. Хабермаса.

Метою даного дослідження є проведення аналізу змін технологій та інструментів комунікації організацій громадянського суспільства з державою. Означена мета передбачає вирішення основних дослідницьких **завдань**:

- охарактеризувати теоретичні засади сучасної суспільно-інформаційної трансформації;
- виявити тенденції змін комунікаційних технологій та їх роль для суспільних трансформацій в Україні;
- виявити інструменти комунікації громадянського суспільства із державним сектором в Україні;
- проаналізувати використання відповідного комунікаційного досвіду

іноземних держав;

- провести аналіз експертних опитувань;
- розробити рекомендації для впровадження ефективних комунікацій.

Об'єктом дослідження є комунікації громадянського суспільства з державою. **Предметом** – тенденції використання сучасних технологій та інструментів комунікації організацій громадянського суспільства з державою.

Методи дослідження. Науково-теоретичною й методологічною базою даного дослідження є загальнотеоретичне осмислення процесів становлення і розвитку комунікацій громадянського суспільства з державним сектором. Компаративний аналіз використовувався у ході порівняння розвитку комунікацій громадянського суспільства з державою у різних країнах світу. В процесі встановлення особливостей ролі комунікацій у процесі становлення й розвитку були використані такі загальнонаукові методи – індукції, дедукції та узагальнення. Якісний метод дослідження – глибинне інтерв'ю та експертні опитування.

Теоретичною основою роботи стало опрацювання досліджень зарубіжних та українських науковців, а також їхнє використання під час оцінки комунікацій громадянського суспільства з державним сектором їх співвідношення із західним світом.

Наукова новизна роботи обумовлена у здійсненні спроб узагальнення інформації та наукових концепцій стосовно впливу сучасних технологій на комунікацію громадянського суспільства із державним сектором в Україні. У роботі проаналізовано: а) сучасні світові трансформаційні процеси; б) тенденції розвитку громадянського суспільства; та визначено, що використання новітніх технологій та інструментів (які ефективніше створюють комунікаційний простір громадянського суспільства і влади) є надзвичайно актуальним сьогодні для забезпечення порозуміння в суспільстві, гармонізації стосунків влади і суспільства.

Практична цінність полягає у визначенні ефективних технологій та інструментів, яке громадянське суспільство спільно з громадськістю може

використовувати для формування порядку денного і налагодження діалогу з владою.

Структура роботи. Дослідницька робота складається зі вступу, трьох розділів, які містять у своєму складі підрозділи, списку використаних джерел і літератури, а також додатків.

У першому розділі роботи проведений аналіз теоретичних засад сучасної суспільно-інформаційної трансформації. У другому розділі роботи проаналізовані тенденції змін комунікаційних технологій та їх роль для суспільних трансформацій в Україні. Третій розділ роботи присвячений дослідженню впливу сучасних технологій комунікації громадянського суспільства з державним сектором в Україні. Описано методологію дослідження та зроблений аналіз результатів експертних опитувань.

РОЗДІЛ 1. АНАЛІЗ ТЕОРЕТИЧНИХ ЗАСАД СУЧАСНОЇ СУСПІЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

1.1. Сучасне інформаційне суспільство і розвиток комунікацій.

Розвиток комунікацій та однієї з їх форм – громадської думки – безпосередньо пов'язаний з явищем інформаційного суспільства. Традиційно вважається, що це поняття було, зокрема, запропоновано до наукового обігу японським професором Ю.Хаяші [86]. На його думку, інформаційне суспільство має такі риси:

- зменшенням значимості й фундаментальності матеріальної власності у системі цінностей;
- підвищенням значимості знання як основи технологічної й соціально-політичної структур суспільства;
- переорієнтацією економіки від виробництва товарів до надання послуг (сервісу);
- реорганізацією культурної сфери, що передбачає орієнтацію на пріоритети інтелектуалізму та трансформацію етики й моральності особистості, що самовизначається через усвідомлення себе як виробника знань [27, ст. 8].

Таким чином, відповідно до концепції Ю.Хаяші, інформаційне суспільство передбачає інформаційну «місткість» виробництва й продуктів. При цьому новий соціальний устрій (спрямованість у майбутнє, економіка послуг, центральна роль теоретичного знання) ґрунтується на телекомунікаціях, а також підвищеній ролі послуг із надання інформації.

Наразі можна виділити 3 підходи до визначення сутності інформаційного суспільства. Відповідно до першого підходу, критерієм інформаційного суспільства є економічна складова – частка інформаційного сектора у зростанні ВВП (американські дослідники Ф.Махлуп [97], Д.Белл [5]. Другий підхід заснований на теорії «інформаційного вибуху», відповідно до

якого, доступна суспільству кількість інформації збільшується, і це призводить до якісної зміни економіки, власне, появи інформаційного суспільства. У третьому підході головна характеристика інформаційного суспільства полягає у поширенні інформаційно-комунікаційних технологій (європейські вчені С.Стейнфілд і Ж.Сальваджіо [107]).

Так, Д.Белл стверджував, що в основі інформаційного суспільства знаходиться «осьовий принцип», тобто суспільні інститути і процеси в духовній сфері є зумовленими одразу низкою факторів, що можуть бути розміщеними на різних «осях». При цьому основні акценти у такому суспільстві зміщуються з виготовлення матеріальних речей на виробництво знань, а також на інновації. Водночас Д.Белл вважає, що комп'ютерна техніка є вагомим чинником суспільного розвитку, яка діє не на незалежній основі, а взаємодіючи з новими технологіями передачі інформації. Зокрема, Д.Белл у своїй праці «Постіндустріальне суспільство, що надходить. Досвід соціального прогнозування» стверджує: «Будь-яке суспільство внутрішньо пов'язане різними каналами, які дозволяють його членам здійснювати матеріальний і духовний обмін... Першою інфраструктурою був транспорт... Другою інфраструктурою були засоби передавання енергії... Третьою інфраструктурою були комунікації» [5, с. 38].

Синонімом поняття «інформаційного суспільства» є «суспільство знань». Поняття «суспільство знань» виникло пізніше (П.Дракер, Р.Хатчинс, Т.Хусен). Це питання досліджували (Д.Тапскотт, Е.Д.Уільямс) в контексті трансформації взаємин «виробник-споживач» і наявності корінних протиріч між високою швидкістю зміни інформаційних потреб й інертністю традиційної економічної системи, а також таких категорій як масова інформатизація всіх суспільних процесів, організований доступ до інформації, інформаційна культура, пріоритетний розвиток інформаційної індустрії та інших не менш важливих питань [71].

Крім того, дослідники стверджують, що синонімом перерахованих явищ у контексті динамічного поширення інформаційно-комунікаційних

технологій, у т.ч. Глобальної мережі, є «постіндустріальне суспільство». Винахідником цього терміну традиційно вважається західний вчений Д.Рисмен, який запровадив його ще у 1958 р. У наступному десятилітті цей термін взяв до використання Д.Белл, а згодом він трансформувався у багатьох поняттях – постбуржуазне (Д.Ліхтхайм), посткапіталістичне (Р.Дарендорф), постмодерністське (А.Етціоні й В.Ємелін), постцивілізаційне (К.Боулдінг), постнафтове (Р.Барнет) суспільство. Крім того, як стверджує український науковець І.Артамонова, одночасно з терміном постіндустріальне суспільство використовуються наступні його субститути: постіндустріальна цивілізація (Е.Тоффлер), наукове суспільство (М.Понятовський), телематичне суспільство (Д.Мартін) тощо [3, с. 16]. Тобто трактувань цього поняття безліч і кожне із них – обґрунтоване дослідниками.

Розглядаючи праці західних вчених, можна відзначити точку зору, відповідно до якої явище постіндустріального суспільства пов'язане з таким науковим і суспільним поняттям як постмодернізм. Постмодернізм являє собою тип мислення, характерний для людини епохи другої половини ХХ – початку ХХІ століть. Цей термін використовувався для передачі специфіки нової епохи, що принципово відрізнялася від попередньої. Саме стан постмодерну найбільш чітко виражав кризу ідей попередніх періодів, у т.ч. і епохи модерну. Як відзначає Н.Маньковська, феномен постмодерну є достатньо важким для комплексного вивчення саме в силу своєї універсальності, оскільки він охоплює багато сфер людського існування [41, с. 28].

На переконання В.Погрібної, у контексті розвитку інформаційного/постіндустріального суспільства важливо, що генеза постмодернізму в середині ХХ століття була зумовлена рядом складних соціальних, суспільних, культурних, філософських чинників. Так, перед очима у людства фактично створювалася нова цілісна картина світу, виникли потужні наукові напрями (у т.ч. кібернетика, розвиток якої спричинив появу Інтернету та інформаційно-комунікаційних технологій загалом) [57, ст. 84].

1.2. Громадянське суспільство як чинник загальносуспільних трансформацій.

Вже більше 200 років концепція громадянського суспільства є об'єктом дискусій у політичних традиціях та наукових колах, втім, попри це, й по сьогодні єдиного розуміння самого поняття громадянського суспільства не склалося. Обговорення питання громадянського суспільства як колективної спільності, яка існує окремо від держави, почалося ще в античні часи, коли з'явилися перші форми демократії. Наукового дискурсу це питання набуло у XVIII-XIX ст. Уже тоді розуміння сутності громадянського суспільства мало безліч інтерпретацій та суперечностей, а тому не доводиться говорити про будь-який «класичний» підхід до визначення поняття та його трактування [7, ст. 217].

Важливо знати, що ідея громадянського суспільства у ті часи сприймалася як одна із утопічних концепцій про «самообмеження». Вона об'єднувала у собі різні форми демократії, розгалужену систему прав людини, яка також трактувалася по-різному. Ще з часів античності поняття громадянського суспільства формували у своїх працях Аристотель та інші мислителі і філософи, а першими теоретиками норм громадянського права є Дж. Локк, Ш. Монтеск'є, А. Фергюсон та А. де Токвіль і їх бачення цих норм істотно відрізняється одне від одного.

Нас більше цікавить те розуміння громадянського суспільства, яке склалося на сьогодні, але й тут слід пам'ятати, що це поняття знаходиться у процесі перманентного формування. Особливо це стосується розуміння даного явища з точки зору української науки, оскільки Україна, як держава, знаходиться у стані стрімкого розвитку, а потреби українського суспільства активно зростають.

На початку XXI ст. М. П. Орзіх визначив громадянське суспільство як асоціацію людей, у якій кожна людина вільна, має невідчужувані права, рівні з іншими членами асоціації, а також самостійно вибирає свій громадський стан.

Друге визначення громадянського суспільства того ж автора звучить так – це позадержавні асоціації людей, інституціоналізовані в громадські об'єднання за соціальною, релігійною, етнічною тощо належністю, а також політичними, професійними, економічними та іншими інтересами. По-третє, М. П. Орзіх вважає, що громадянське суспільство формується на засадах суспільних (тобто позадержавних) відносин, а також через самопрояв інтересів та волі окремих людей та їх асоціацій, діяльність яких відбувається у вільному від державного впливу суспільному просторі [53, ст. 67–68].

О. М. Куракін та М. Ю. Романов розуміють громадянське суспільство як об'єднання людей, у якому кожна людина володіє невідчужуваними правами і є вільною, рівноправною з іншими членами асоціації та самостійною у виборі громадського стану [32, ст. 30]. Дослідники впевнені, що громадянське суспільство не може бути позадержавним інститутом, адже воно формується у конкретній державі та загострює свою активність у той час, коли вона не справляється зі своїми обов'язками по забезпеченню прав і свобод.

Відповідно, у сучасному науковому та соціологічному дискурсі України громадянське суспільство вважається тією силою, яка має здійснювати контроль над тим, як держава справляється із своїми обов'язками перед громадянами країни. М. Маринович вказує, що на громадянське суспільство покладається завдання змусити державу бути справедливою та ефективною [42].

Тут важливо вказати, що громадянське суспільство як явище є настільки неоднозначним у його трактуванні здебільшого через високу залежність його властивостей та функцій від того контексту, у якому воно формується та розвивається. В. П. Степаненко розглядає як окремий дискурс питання громадянського суспільства у поставторитарних країнах та пострадянських країнах зокрема. На думку вченого, саме процеси, які відбуваються у цих європейських країнах від початку 1990-х рр. спричинили відродження концепції громадянського суспільства, знову загострили увагу світової спільноти на цьому явищі [69, ст. 73].

Більшість країн Європи вже пройшли шлях формування активного громадянського суспільства. Для країн Східної Європи, які належали до радянського табору, цей шлях виявився довшим та складнішим. А одним із найбільш складних цей процес став для України.

У контексті трансформування самої пострадянської держави, переходу її від авторитарних або гібридних та маргінальних форм правління (до яких можна віднести кланово-олігархічний чи інші подібні режими) до справжньої, не маріонеткової демократії громадянське суспільство набуває особливої ваги та починає відігравати ключову роль.

Формування у просто суспільства рис саме громадянського суспільства – процес, на який впливають не тільки історичні, політичні, економічні фактори, але й соціальні. Важливою є складова ментальності окремого суспільства як народу. Так, українське суспільство протягом історії завжди демонструвало прихильність до демократичного устрою (починаючи від козацтва, створення першої демократичної конституції, та закінчуючи багатовіковою боротьбою проти будь-якого поневолення, яка триває й по сьогодні).

Д. В. Білокопитов [7], порівнюючи громадянське та негромадянське суспільство, наводить конкретні опозиційні характеристики обох із них, які відобразимо у таблиці 1:

Таблиця 1

Різниця між інститутами громадянського і негромадянського суспільства

(за Д. В. Білокопитовим)

Інститути громадянського суспільства	Інститути негромадянського суспільства
Прозорість, відкриті організації	Закритість, таємні організації
Служіння громадянам і суспільству	Клієнтелістські структури
Горизонтальні структури управління	Вертикальні, ієрархічні структури
Толерантність: дискурс і практика	Антидемократичні, нетолерантні

мають демократичний, дорадчий характер	структури
Законодавчо захищений простір діяльності	Законодавчо не оформлений статус діяльності, інколи вона може виходити за межі закону

Саме такі властивості громадянського суспільства, на нашу думку, забезпечують його вплив на процеси зміни однією форми правління (авторитарної) на іншу (демократичну). На думку В. П. Степаненко посткомуністичні трансформації були залежні не стільки від зміни владних режимів, скільки від масового руху суспільств, широких верств населення цілої низки країн [69, ст. 76]. Це нашою думку про трансформаційну природу громадянського суспільства, яке має силу впливати на оточуючу його дійсність та підпорядковувати цю дійсність власним вимогам та потребам.

На прикладі останніх подій, які відбуваються в Україні, протягом останніх 6 років, це доводить і М. Маринович. Він вказує, що державотворчі імпульси в Україні йдуть саме від громадянського суспільства до держави, а не навпаки, прикладом чого є Революція Гідності 2014 року та волонтерський, добровольчий рух, які виникли під час та після цього [42]. А до цього була Помаранчева революція, яка сформулювала у своїх гаслах один з провідних принципів громадянського суспільства – «разом нас багато».

Важливим аспектом взаємодії влади та народу є безпосередньо сама їх комунікація. М. Лашкіна вказує, що у процесі державної комунікації беруть участь сама держава (представлена органами державного управління різних гілок та рівнів влади) як комунікатор та суспільство, народ чи окремі його представники як одержувач [34, ст. 12]. При цьому комунікація може відбуватися як безпосередньо, напряду, так і через посередників.

М. Маринович вбачає спілкування влади, державних інститутів та людини безпосередньо як негативний фактор. Він впевнений, що досвід Радянського союзу наглядно показує, що при такому спілкуванні держава

(якщо вона не демократична, а працює на уламках авторитарної системи) може просто «розчавити» індивіда [42]. Це ми можемо не тільки побачити в історичному дискурсі, але й спостерігати сьогодні, коли окремі люди піддаються тиску та переслідуванням зі сторони влади. В Україні зазвичай це відбувається через залучення силових структур.

Натомість, спілкування народу та держави за посередництва є більш безпечним форматом державної комунікації, і саме тут особливу роль відіграє громадянське суспільство. «Подушками безпеки», тобто посередниками, можуть виступати, за словами М. Мариновича, преса, політичні та неурядові організації, культурні осередки чи Церква, які є структурами громадянського суспільства [42].

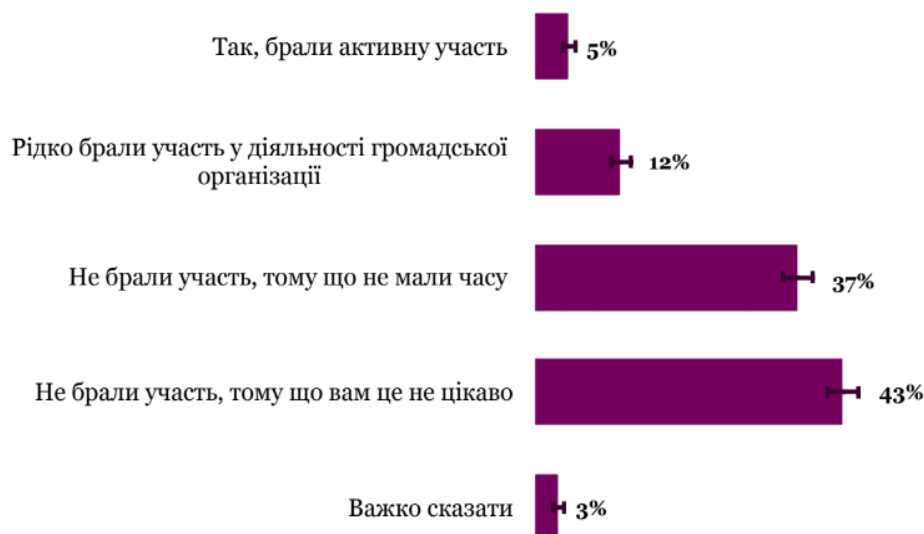
Тож, громадянське суспільство, як явище українського державотворчого дискурсу, на сьогодні вже набуло та активно розвиває свою функцію посередника, речника народу. Воно є двигуном розвитку громадськості та самої держави, блокуючи можливість встановлення авторитарної форми правління (яка не лояльна до народу, не забезпечує його потреби) та сприяючи розвитку демократії у країні.

У дослідженні в рамках Програми сприяння громадській активності «Долучайся!», яка має фінансову підтримку Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) взимку 2020 року було проведено опитування щодо громадської активності та залучення громадян [110]. Дослідження визначило, що залучення українців до діяльності громадських організацій є незначним (17%), але зацікавленість та обізнаність українців щодо громадських активностей, можливості участі у мирних зібраннях та акціях на високому рівні (67%).

Рис. 1.1. Опитування громадської думки для оцінки змін обізнаності громадян щодо громадських організацій та їхньої діяльності

(За звітом Програми «Долучайся!»)

П: Чи ви брали участь у діяльності громадської організації протягом минулого року?

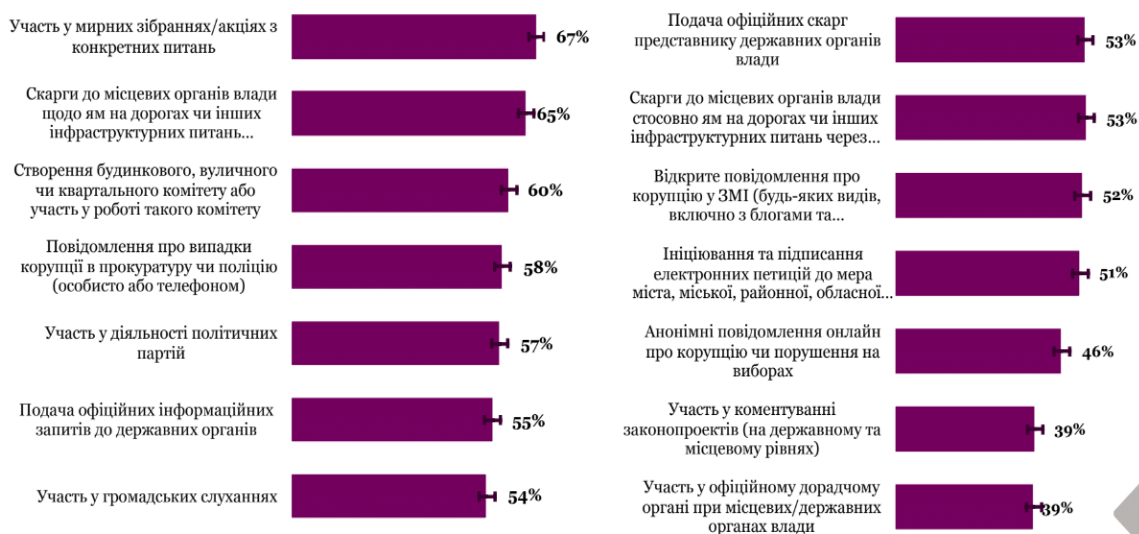
З графіку можемо бачити, що 5% громадян активно брали участь у діяльності ГО, а 12% українців в меншій мірі [111].

Але обізнаність про можливість участі у зібраннях з конкретних питань є на рівні 67 %, це ми продемонструємо на рис. 1.2 [111].

Рис. 1.2. Опитування громадської думки для оцінки змін обізнаності громадян щодо громадських організацій та їхньої діяльності

(За звітом Програми «Долучайся!»)

П: Чи знаєте ви про такі форми участі:

Можемо зробити висновок, що українці достатньо обізнані щодо форм участі, але для підвищення потенціалу організацій громадянського суспільства та залученості до їхньої діяльності потрібно заохочувати громадян.

Організація громадянського суспільства визначається Й. Моллером, експертом проекту «Технічна підтримка реформування державного сектору в Україні. Данська Програма Сусідства», як принципова структура суспільства, яка знаходиться за межами уряду та державних адміністрацій, включаючи економічних операторів [13].

У «Рекомендаціях щодо стандартів якості та належного врядування для організацій громадянського суспільства як механізму зміцнення довіри» від ОБСЄ визначено, що організація громадянського суспільства за своєю природою є об'єднанням громадян заради спільного блага [64].

У дослідженні від Програми розвитку ООН (UNDP) «Організації громадянського суспільства України» визначено, що ОГС повинна мати такі ознаки:

- організованість, тобто інституціоналізованість;
- інституційно вона існує окремо від влади, тобто є інститутом приватного права;
- автономність, власне врядування;
- неприбутковий характер;
- волонтерська направленість, добровільність участі в ній;
- робота заради інтересу своїх членів та / або всього суспільства загалом [52].

Організаціями громадянського суспільства можуть бути громадські, релігійні, благодійні організації, а також об'єднання співвласників багатоквартирних будинків, органи самоорганізації населення та самоврядування, органи суддівського самоврядування, творчі спілки,

профспілки та їх об'єднання, недержавні пенсійні фонди, кредитні спілки тощо [52].

Відповідно, організації громадянського суспільства є елементами активної громадськості, вони мають не лише усвідомленість, але й єдність у питанні вирішення певних проблем, які зачіпають їх інтереси. Кожна окрема організація громадянського суспільства має свої інтереси, потреби, цінності, які прагне донести до влади, використовуючи комунікаційні механізми та процеси. Вже сама комунікація такої організації з владою є потребою цієї організації, способом самовираження. Інший канал комунікації організації громадянського суспільства – це саме суспільство, населення, громадськість, у рамках якого виділяються різні цільові групи – як менш, так і більш зацікавлені у цьому питанні та процесі.

Л. Д. Варунц та О. С. Устименко наголошують на тому, що громадські організації, як і будь-які інші інституції громадянського суспільства, є основою громадянського суспільства та саме вони покликані забезпечувати публічний діалог держави та суспільства з приводу актуальних питань [11, ст. 670]. Рада Європи та ЄС розглядають громадські організації як важливу фігуру у питанні забезпечення дотримання прав і свобод людини, тобто підкреслюють базову значимість таких організацій для функціонування демократичної держави [19, ст. 26].

Відповідно, організація громадського суспільства, як власне сам елемент громадянського суспільства, є посередницькою формою у процесі комунікації держави та суспільства. Як потужна сила, що відстоює як інтереси народу, так і інтереси держави (дотримання законів, збереження державності, захист держави від посягань на неї з боку руйнівних сил), громадянське суспільство реалізує трансформаційні процеси. Саме комунікація, яка здійснюється в сучасній Україні за такою моделлю, є знаковим явищем, адже від її якості, доступності та ефективності залежить життя народу та країни.

1.3. Теоретичні основи дослідження впливу комунікаційних стратегій на громадську думку.

У 1928 р. американський теоретик пропаганди Е.Бернейс, вказуючи на «зростаючу залежність усіх видів організованої влади від громадської думки», зазначав, що «згода громадської думки є неодмінною умовою успіху будь-якої діяльності монархічного, конституційного, демократичного чи комуністичного уряду – по суті, він і урядом є виключно зі згоди мас» [6, с.33]. При цьому автор «Пропаганди» вважав, що політики мають управляти громадською думкою відповідно до своїх цілей та бажань [6, с.94], використовуючи точну інформацію про громадськість та змінюючи обставини, щоб схилити громадськість до власної точки зору [6, с. 115]. «Політик зовсім не зобов'язаний бути рабом забобонів своїх виборців; щоб уникнути цього, йому достатньо навчитись впливати на виборців, спонукаючи їх переймати його власні переконання відносно добробуту суспільства та служіння йому. Сучасному політику необхідне не стільки вміння догоджати громадськості, скільки вміння схилити її на свій бік» [6, ст. 106], – зазначав Е.Бернейс. Це, у свою чергу, надає надзвичайну актуальність осмисленню громадської думки у контексті вивчення політичної пропаганди.

Серед науковців досі немає єдності щодо розуміння поняття та сутності громадської думки. Наприклад, К. Ланг стверджує, що громадська думка характеризується, з одного боку, як форма елементарної колективної поведінки, а з іншого – як засіб суспільного контролю. За його словами, вона вступає у гру в проблемних та нормативно неоднозначних ситуаціях, коли наявна загроза суспільної незгоди щодо прийняття того чи іншого рішення [93, ст. 2272]. Для Ф. Слокума, Р.С. Еріксона та К.Л. Тедіна громадська думка – це переваги (preferences) громадян [105, ст. 615]. Н. Леткі визначає громадську думку через вірування, настанови та переваги, які превалюють серед членів цього співтовариства [96, ст. 772]. За У.Ліпманом, громадська думка – це картини світу, на основі яких діють групи людей чи представники цих груп [35, ст. 50], це моралізована та кодифікована версія фактів [35, ст.

133]. Для Дж. Цалера громадська думка – це судження громадян (та одночасно вираження їх настанов), які є наслідком сприйняття та прийняття суджень еліт [76, ст. 89, 103].

В основному із тих же позицій П. Бурдьє стверджував, що громадської думки не існує (як сформульованого зв'язного висловлювання громадськості) [9, ст. 176], це ілюзія, артефакт, опитування ж громадської думки покликані ствердити уявлення про її існування, «легітимувати певну політику і закріпити відношення сил, на яких вона заснована чи які роблять її можливою» [9, ст. 163]. За словами Е. Ноель-Нойман, «громадська думка - це згода між представниками однієї людської спільноти у питанні, що має важливе емоційне чи ціннісне значення, яке мають поважати і індивід, і уряд, під загрозою бути відторгнутим чи скинутим - принаймні у вигляді компромісу в публічній поведінці» [49, ст. 253]. Застосовуючи до осмислення громадської думки нормативний підхід, Ю. Габермас визначав її як кінцеву одностайність довготривалого процесу серйозних взаємних з'ясування, безпримусове раціональне узгодження відкрито конкуруючих думок на основі всезагальної зацікавленості [14, ст. 246]. Отже, існують досить різноманітні за змістом та за сутністю визначення поняття громадської думки, несхожість яких свідчить про складність та неоднозначність цього явища.

Консолідованість думки спільноти, на думку дослідника П. Д. Фролова, виявляється в готовності та умінні вести діалог [75, ст. 238], у результаті якого «народжується» спільне рішення. Громадську думку можна вважати консолідованою, зазначає С. М. Іванченко, якщо в суспільстві або в його частині вдається досягти консенсусу чи згоди більшості зацікавлених сторін щодо спірних питань [25, ст. 269]. Саме думка більшості і буде вважатися консолідованою. Для великої спільноти консолідаційною основою можуть стати спільні цінності. Колективні цінності пронизують життя спільноти і мають певну значущість, згуртовуючи цю спільність.

Дослідженнями нової парадигми суспільного розвитку у сенсі поширення комунікаційних технологій та інформаційного суспільства

займалися Ф.Вебстер, М.Кастельс, М.Маклюен, Е.Тофлер, В.Владимиров, В.Демченко, В.Здорова, В.Іванова, В.Карпенко, І.Крупський, В.Лизанчук, Г.Почепцов.

Західний вчений М.Кастельс наголошує на тому, що в останній чверті ХХ століття у часі поєдналися декілька незалежних процесів, які фактично дали старт новій соціальній структурі, що базується на громадській комунікації. Цих процесів, на думку дослідника, було три:

- 1) потреби економіки у гнучкості менеджменту та в глобалізації капіталу, виробництва й торгівлі;
- 2) вимоги суспільства, в якому найвищими цінностями стали індивідуальна свобода і відкрита громадська комунікація;
- 3) отримання надзвичайних конкурентних переваг телекомунікаційною технікою [28, ст. 8].

М.Кастельс доволі критично ставиться до спроб будь-якого контролю за громадською думкою у межах інформаційного суспільства. Наразі поширення громадської думки, у т.ч. в мережі Інтернет, здійснюється на принципах консенсусу, непримусовості і відкритості. Справді великим досягненням Інтернет є те, що ця всесвітня мережа досягла відносної стабільності у діяльності, не піддаючись ані бюрократії державних урядів, ані хаосу децентралізованої структури. М.Кастельс наділяє Інтернет «духом свободи» і вказує на те, що він, насамперед, є культурним утворенням [28, ст. 31]. При цьому під терміном «культура» розуміється набір цінностей і переконань, які визначають поведінку людини.

Під виробниками-користувачами «Галактики Інтернет» науковець має на увазі тих, хто своїм використанням Глобальної мережі безпосередньо формує технологічну систему, тоді як споживачі-юзери – це адресати прикладних програм і систем, що безпосередньо не впливають на розвиток Інтернет.

Розвиваючи свою тезу про громадську думку в рамках Інтернет-культури як творця ідеології свободи, М.Кастельс вважає, що вона характеризується чотирирівневою структурою:

- 1) техномеритократична культура (при цьому в науковий обіг запроваджується поняття техноеліт);
- 2) хакерівська культура;
- 3) культура віртуальних громад;
- 4) підприємницька-культура [28, с. 34-35].

Відповідно до цієї оригінальної концепції, зазначені культурні рівні відносно громадської думки розташовані в ієрархічному порядку:

- техномеритократична культура набуває рис хакерівської через створення певних правил діяльності у кооперативних мережах;
- культура віртуальних громад додає соціальний фактор до взаємного використання технології, роблячи Інтернет середовищем вибіркової соціальної взаємодії та символічної приналежності;
- підприємницька культура формується із двох попередніх Інтернет-культур з метою комерціалізації і отримання прибутків з функціонування Всесвітньої мережі [28, с. 35].

Г.Лассвелл розглядав громадський комунікаційний акт, або акт комунікації, що виникає у відповідь на послідовно пропоновані питання «хто повідомляє, що саме повідомляє, за яким каналом, кому, з яким ефектом», і визначав громадську комунікацію в поняттях як її власної структури, так і виконуваних нею основних соціальних функцій [94, ст. 144].

Говорячи про зв'язок громадської комунікації з інформаційним суспільством, всесвітньо відомий американський вчений Е.Тоффлер (праці «Шок майбутнього», «Третя хвиля») вважає, що саме у сучасному інформаційному суспільстві, яке пронизане інноваціями, і народжуються сучасні ЗМІ, що засновані на перспективних інформаційно-комунікаційних технологіях. Дослідник виділяє три історичних етапи в розвитку людської цивілізації, і останній з них заснований на понятті «інфосфери». Саме у ході

розвитку третьої хвилі (друга половина XX століття) найбільшого значення здобуває інформація й механізми та техніка для її обробки, а тому нові потужні комп'ютери та засоби комунікації дозволяють сформувати не лише нові галузі реального виробництва і надання послуг, але й нові засоби масової інформації. Нові мережеві інформаційно-комунікаційні технології сприяють створенню нової «інфосфери», яка впливає на розвиток суспільства в цілому, і навіть індивідуальної свідомості людей. Крім того, Е.Тоффлер у дослідженні «Третя хвиля» стверджує: «Тенденції демасифікації виробництва розвиваються разом з явищем демасифікації мас-медіа» [74, ст. 135].

Іншим західним вченим М.Маклюеном громадська комунікація розуміється через тезу «сам засіб комунікації і є повідомлення». Згідно із цим, з одного боку, комунікація впливає як на людину й суспільство, так і на інші засоби комунікації самим фактом свого існування, а з іншого – власне сама відчуває при цьому різноманітні відповідні впливи. Таке розуміння громадської комунікації корелює із роллю у масових комунікаціях телекомунікаційних і інформаційних технологій, оскільки вони впливають на людину й суспільство. М.Маклюен вважає, що середовище спілкування людини формує її таким чином, що сама особистість у свою чергу формує це середовище, лишаючись у межах, які задаються ним [101, ст. 160].

Крім того, М.Маклюен та інший дослідник К.Фіор вказують на те, що технології громадської комунікації є вирішальним чинником при формуванні соціально-економічних систем [100, ст. 94]. Відтак засіб громадської комунікації стає важливим, аніж власне саме повідомлення. Говорячи, що засіб – це повідомлення, науковець водночас стверджує, що зміст інформації залежить насамперед від того, яким каналом вона передана. У цьому контексті науковці розподіляють усі засоби масової комунікації на «гарячі» (залишають аудиторії мінімум можливостей для самостійного опрацювання і сприйняття інформації) й «холодні» (потребують від споживачів постійної співучасті та значних зусиль в опрацюванні). Відтак до умовно «гарячих» ЗМІ можна логічно віднести радіо, а до умовно «холодних» – телебачення.

Переходячи до терміносистеми дослідження, слід вказати, що громадська думка у рамках сучасної суспільно-інформаційної трансформації – це важливі в межах певної соціальної спільноти судження його представників, які, по-перше, посилюють значущість одних політико-владних практик у суспільстві за рахунок інших; по-друге, інтегрують волю суспільства, виступаючи нормативним чинником індивідуальної поведінки громадян. Іншими словами, громадська думка завжди є об'єктом впливу сил, які можуть виробляти значущі судження («лідерів думок» (Е. Бернейс, П.Ф. Лазарсфельд), еліт (Дж. Цалер), ЗМІ (Ч.Р.Мілз, Н. Луман), але при цьому зберігає певну міру автономності, оскільки її носії в своїх судженнях здебільшого керуються не стільки мотивами партійної відданості, умоглядної політичної доцільності чи логічної послідовності, скільки своїми емоційно та ціннісно навантаженими уявленнями про спільні суспільні інтереси (відповідно, в контексті своїх власних).

Зрозуміло, що таке тлумачення нами громадської думки в концепціях Ч.Р. Мілза та Ю. Габермаса швидше відповідає поняттям «пануюча думка» чи «масова думка», ніж «громадська думка», яку вони розуміють як гранично раціональну та автономну інстанцію. Проте, на жаль, у розумінні Ч.Р. Мілза та Ю. Габермаса, як це зазначав П. Бурдьє, «громадської думки» не існує в дійсності (принаймні важко це довести), тоді як громадська думка, що є об'єктом впливу з боку еліт і мас-медіа та одночасно інструментом контролю колективної поведінки у суспільстві, продовжує існувати та змінюватись скрізь, де є значущі судження, які впливають на здійснення й здобуття політичної влади, її сприйняття соціальними групами та політичну поведінку громадян. Таке місце та роль громадської думки обумовлює те, що суб'єкти політики, будучи зацікавлені в реалізації своїх владних інтересів, замість того, щоб сприяти вільному формуванню громадської думки (як цього прагнув Ю. Габермас), намагаються ефективно впливати на громадську думку та навіть керувати нею, в тому числі за допомогою політичної пропаганди.

Терміносистема дослідження щодо сучасної суспільно-інформаційної

трансформації безпосередньо пов'язана з такими поняттями як теорія інформації та єдиний інформаційний простір.

Хоча дотепер множина постулатів теорії інформації ще остаточно не усталена, однак, попри диференційовані підходи до їх укладання, такі постулати все ж можна сформулювати. Частина із них являється аналогами аксіом, які використовують у математиці, а частина – аналогами законів, які використовують у фізиці. Серед згаданих аксіом можна назвати наступні [56, ст. 47-48]:

1) лише у межах кібернетичних систем можна говорити про інформацію, причому людина також є кібернетичною системою, яка розпізнає певні дані, при цьому вони перетворюються на інформацію;

2) збереження та передача інформації відбувається лише на матеріальних носіях;

3) інформаційні дані мають ідеальний характер, тобто передаючись від одного об'єкта до іншого, інформація також лишається і у першого об'єкта, нікуди не зникаючи. Таким чином, інформація може передаватися безліч разів, що, власне, і лежить в основі мережі Інтернет.

Сучасна ситуація у сфері громадських комунікацій характеризується такими знаменними тенденціями:

- розвиваються новітні комунікаційні технології, що впливають на природу, обсяг і зміст інформації;

- зростає розуміння державами, соціальними групами та індивідами важливості циркуляції інформації, а також існуючих диспропорцій у міжнародних потоках інформації;

- зростає число учасників процесу циркуляції інформації у світі, а відтак – і політичне, соціальне, економічне розмаїття цього феномену, особливо у сфері культури й освіти.

З огляду на вказане, базовими ознаками інформації єдиного інформаційного простору слід вважати функцію інтеграції, а також

можливості для управління й використання її для вирішення широкого кола проблем [3, ст. 29-30].

Суспільно-інформаційні трансформації на ранніх стадіях супроводжувалися вдосконаленням засобів комунікації. Далі тривав процес вироблення все більш досконалих каналів для передачі інформації з найменшими виправленнями та інтерпритаціями.

З огляду на важливість громадянського суспільства як чинника загальносуспільних трансформацій, важливо визначити базові елементи комунікації громадського суспільства та держави.

Комунікація чи зв'язки з громадськістю (англ. *Public Relations* або *PR*) – це використання інформації для впливу на громадську думку. Передусім, важливо з'ясувати поняття громадськості, яка є адресатом у контексті комунікації з ними владних інститутів. За В. Г. Королько громадськість розуміємо як групу людей чи окремих індивідів, пов'язаних із діяльністю підприємства /організації [30, ст. 56]. У якості громадськості можуть виступати службовці певної організації, споживачі товарів чи послуг, ЗМІ, відомі особистості, державні службовці тощо.

Громадськість – не просто адресат повідомлення, аудиторія, однак це активна аудиторія, тобто така, яка жваво відгукується на політику чи лінію поведінки (у нашому випадку – держави та державних інститутів). Це передові кола суспільства, які мають потенціал до активної діяльності, а отже – здійснення трансформацій. Таким чином, вбачаємо громадськість як передумову громадянського суспільства, його базис.

Щоб розуміти склад громадськості, необхідно звернутися до її типології. У науковій літературі з PR узагальнено громадськість поділяють на зовнішню та внутрішню. Зовнішня не пов'язана з організацією безпосередньо – тобто це преса, державні органи, клієнти, постачальники або мешканці певної місцевості. Внутрішня ж громадськість – це люди, які входять до складу самої організації – її працівники та керівництво, органи та підгрупи, які їх представляють і т. д.

Дж. Гендрікс запропонував більш ефективну типологію громадськості, куди включив такі основні групи – працівники ЗМІ, громадськість організації, місцева громада, інвестори, органи влади, споживачі, громадськість груп особливих інтересів, міжнародна громадськість. Всього ж нараховують близько 150 груп громадськості [30, с. 139-140].

У різних галузях державного управління ці групи можуть включати у себе різні професійні цільові групи – у випадку медичної реформи це будуть медичні працівники, при роботі з військовими, поліцією, працівниками культури тощо цільові групи громадськості будуть складати працівники цих структур.

Окрім того, у PR виділяють три групи громадськості за значимістю їх інтересів та думки для організації – це головна група, другорядна і маргінальна групи громадськості. Головна громадськість здатна надати найбільшу допомогу або ж, навпаки, завдати найбільшої шкоди. Відповідно, другорядна група має певне значення для організації, тоді як значення маргінальної групи мінімальне. Виділяють також групи прибічників, опонентів та байдужих груп громадськості.

Дж. Груніг поділяє громадськість на негромадськість, латентну громадськість, обізнану громадськість та активну громадськість. Негромадськість – це загальне найменування людей, які взагалі не стикається в певною проблемою, вони не включені у дискурс та їх думка майже не впливає на нього. Латентна громадськість – це люди, які до ситуації об'єктивно причетні, однак цієї причетності ще не усвідомлюють. Обізнана громадськість, відповідно, усвідомлює свою причетність, але вони не обмінюються думками з приводу цього, не спілкуються. Натомість, активна громадськість – це люди, які не тільки усвідомили проблемну ситуацію, але й розпочали спілкуватися з приводу цієї проблеми, а у найвищому прояві активності й організовуватися для вирішення цієї проблеми.

Саме активна громадськість є основним джерелом громадської думки, яка становить сукупність поглядів людей стосовно певної ситуації чи

проблеми. На думку С. А. Чукут, громадська думка існує як відповідь суспільства, громадськості на запити сучасності, свого роду статистичною системою, яка однаково може керуватися логікою чи почуттями [79].

Висновок до розділу 1.

Отже, проаналізувавши теоретичні засади сучасної суспільно-інформаційної трансформації, ми прийшли до таких висновків:

– Громадська думка у рамках сучасної суспільно-інформаційної трансформації – це важливі в межах певної соціальної спільноти судження його представників, які, по-перше, посилюють значущість одних політико-владних практик у суспільстві за рахунок інших; по-друге, інтегрують волю суспільства, виступаючи нормативним чинником індивідуальної поведінки громадян.

– Громадська думка завжди є об'єктом впливу сил, які можуть виробляти значущі судження, еліт, ЗМІ, але при цьому зберігає певну міру автономності, оскільки її носії в своїх судженнях здебільшого керуються не стільки мотивами партійної відданості, умоглядної політичної доцільності чи логічної послідовності, скільки своїми емоційно та ціннісно навантаженими уявленнями про спільні суспільні інтереси (відповідно, в контексті своїх власних).

– Громадськість – не просто адресат повідомлення, аудиторія, однак це активна аудиторія, тобто така, яка жваво відгукується на політику чи лінію поведінки (у нашому випадку – держави та державних інститутів). Це передові кола суспільства, які мають потенціал до активної діяльності, а отже – здійснення трансформацій. Таким чином, вбачаємо громадськість як передумову громадянського суспільства, його базис.

– Організації громадянського суспільства є елементами активної громадськості, вони мають не лише усвідомленість, але й єдність у питанні вирішення певних проблем, які зачіпають їх інтереси. Кожна окрема організація громадянського суспільства має свої інтереси, потреби, цінності, які прагне донести до влади, використовуючи комунікаційні механізми та процеси. Вже сама комунікація такої організації з владою є потребою цієї організації, способом самовираження. Інший канал комунікації організації

громадянського суспільства – це саме суспільство, населення, громадськість, у рамках якого виділяються різні цільові групи – як менш, так і більш зацікавлені у цьому питанні та процесі.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ЗМІН КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЇХ РОЛЬ ДЛЯ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНІ.

2.1. Сутність і особливості сучасних суспільних трансформацій у світі та Україні.

Проблематика суспільних трансформацій надзвичайно багатогранна: вона охоплює перебудови соціальних структур, практик, виникнення нових або забезпечення функціонування колишніх груп, форм взаємодії і поведінки. Технологічні, економічні, політичні, соціокультурні та інші трансформації різної швидкості, масштабу, складності, спрямованості наповнюють історичний процес.

Особливу увагу вчених привертають широкі історичні трансформації, складові найбільш важливих віх на шляху людства, такі як антропогенез, перехід від присвоювальної до виробничої економіки, виникнення ранніх цивілізацій, перехід від традиційного до сучасного суспільства.

Реформи, революції, розпади і загибель соціальних систем, які є різними проявами соціальних трансформацій, широко відомі в історії. Саме вони зазвичай знаменують ключові моменти історичного процесу. При цьому подібні трансформації в кінцевому підсумку відбуваються не самі по собі, а в процесі і внаслідок людських дій, як продуманих, так і, здебільшого, неусвідомлених.

В ході трансформацій соціальні структури формуються і тому виглядають дещо аморфними, постійно змінюваними, в зв'язку з чим їх основи часом дуже важко виявити. Саме люди створюють нові порядки, піддають суспільство реструктуризації; нові суспільні системи формуються як результуюча індивідуальних виборів і дій - реструктуризація суспільства в подібній ситуації може розглядатися як взаємодія старих колективних досягнень і нових виборів і дій, здійснюваних кожним конкретним членом суспільства.

На сьогодні в ході боротьби за владу та вплив, а також домінування на міжнародному та державному рівнях успіхів складно досягти без

використання системи інформаційно-комунікаційних технологій. Головною особливістю сучасного інформаційного суспільства виступає той факт, що інформація, а також процес її поширення та споживання являє собою невід'ємний елемент розвитку сучасного суспільства, вона знаходиться в основі таких важливих суспільних процесів як самоорганізація та саморегулювання. [1, ст. 88]

Так само немає сенсу спростовувати значний вплив інформаційних технологій на державну управлінську систему. Різноманітні за характером інформаційні процеси втілюються у життя за допомогою певних інформаційних технологій. З метою забезпечення максимальної ефективності роботи державних органів влади, важливо застосовувати в процесі роботи різноманітні інформаційні технології, а також впроваджувати чітко сплановану інформаційну політику. [58, ст. 87.]

Фундаментальні зміни в усіх сферах життєдіяльності людини, з якими суспільству довелося зіткнутися протягом ХХ століття, привели до виникнення нових феноменів. Створення і широке використання цифрових технологій породило процеси революційних перетворень в сучасному суспільстві – так звану цифрову революцію, яка послідовно формує нову соціальну, економічну, політичну і правову реальність. Така цифрова трансформація суспільних відносин виражається в застосуванні сучасних цифрових технологій в самих різних сферах діяльності людини.

Переважаюче використання цифрових технологій як фактор динамічного розвитку призвело до створення та стрімкого розвитку цифрової економіки, а також формуванню інститутів цифрового права і нової конфігурації соціальних відносин на базі використання соціальних мереж, Інтернету, а також інших інформаційно-комунікативних технологій.

Інноваційний розвиток перетворюється в нову реальність і вже сьогодні проявляється у повсюдному застосуванні таких цифрових технологій, як штучний інтелект і когнітивні технології, великі дані, хмарні обчислення, промисловий Інтернет.

Сучасні цифрові технології формують новий спосіб виробництва, створюють передумови для переходу до нової суспільно-економічної формації, до широкого використання цифрових технологій у суспільних відносинах та правовій сфері, що регулює ці відносини.

Найважливішими факторами, що знайшли відбиток у соціальних трансформаціях, виступають глобалізація і цифрова революція. Глобалізація формує глобальне співтовариство, тобто перетворює світ в єдину цілісну систему.

Іншим фактором, що сприяє проведенню соціальних змін та кардинально перетворює соціальну реальність, виступає цифрова революція, яка є важливим напрямком підвищення глобальної конкурентоспроможності національної економіки, що в свою чергу стає необхідною умовою успіху в умовах загострення глобальної конкуренції.

Більш того, поняття «оцифрування» є процесом з перенесення в цифрову середу функцій і діяльності, що раніше виконувалися людьми і організаціями. Оцифрування передбачає впровадження в кожен окремий аспект діяльності інформаційних технологій. Наприклад, у виробництві - це кібернетичні системи, роботизація, що означає перехід до нового технологічного укладу.

У часи становлення нових ринкових відносин в Україні через використання застарілої моделі інформаційної політики можливість формування певного діалогу влади та суспільства, а також з економічними елітами була практично втрачена. На сьогоднішній день потрібно впроваджувати реальні кроки, що дозволять розширити поле як інформаційного впливу, так і взаємодії влади з суспільством. Важливим є оновлення структур держави та системи тих методів, які використовуються для управління. Якісні зміни потрібно впроваджувати по всій системі впливу держави на процеси формування потоків інформації у сферах економіки та політики.

Сучасна суспільно-політична обстановка вимагає спільного вирішення суспільно важливих завдань державою в особі державних органів, установ, інших державних організацій та громадянським суспільством, представленим громадянами, недержавними організаціями та інститутами громадянського суспільства.

Потенціал взаємодії держави та громадянського суспільства, який проявляється на кожній стадії правового регулювання, прихований у всіх сферах суспільного життя та областях суспільних відносин. Взаємодію можна назвати ефективною, якщо при досягненні цілей та вирішенні завдань держави і громадянського суспільства задовольняються інтереси державної влади, а також приватні та корпоративні інтереси.

Ефективність взаємодії держави та громадянського суспільства безпосередньо залежить від обраної моделі взаємодії. На сьогоднішній день ефективна взаємодія держави та громадянського суспільства має будуватися на основі діалогової комунікації, завдяки якій забезпечуються взаєморозуміння і готовність до обмеження взаємних домагань учасників комунікації, спільний пошук і реалізація оптимального варіанту вирішення тих чи інших завдань.

Незважаючи на усвідомлення громадянами, представниками різних інститутів громадянського суспільства, представниками політичних партій, а також посадовими особами державних органів необхідності налагодження діалогу, проблема діалогу держави та громадянського суспільства сьогодні потребує глибокого опрацювання. Ключову роль в дослідженні зазначеної проблеми повинні зіграти представники юридичної науки. Оскільки діалогова комунікація проявляється у взаємодії, яка базується на врегулюванні взаємних домагань її учасників, дуже важливо забезпечити справедливий порядок врегулювання взаємних претензій громадянського суспільства і держави.

Сучасна політична влада в Україні дотримується здебільшого консервативного характеру демократичних перетворень, проте на практиці реалізація такого сценарію відбувається у супроводі певних функціональних

режимів, що мають яскраво виражений застарілий характер. Наслідком такої політики є знаходження більшої частини населення України у амбівалентному стані, який виражається у відношенні до різноманітних політичних інститутів, легальність не визначена ні загальнолюдською мораллю, ні правовим станом.

Зв'язки з громадськістю є одним з найважливіших інструментів взаємодії різних соціальних груп. Для того щоб система внутрішнього і зовнішнього державного PR функціонувала ефективно, вона повинна відповідати економічній і політичній ситуації в країні. При цьому інформаційні потоки, які виходять від влади, повинні бути розумно консолідовані, а інтеграція комунікацій в державному PR повинна бути адекватною всім політичним та бізнес процесам, що відбуваються в Україні.

2.2. Особливості сучасних комунікаційних технологій і їх значення в інноваційних змінах в Україні.

В основі ефективної реалізації технологій комунікаційних зв'язків громадянського суспільства із владою та державою лежать моделі формування громадської думки.

Однією із таких моделей є формування громадської думки за допомогою встановлення порядку денного. Як вказує Дж. ван Джінекен, «індивід має порядок денний, збори мають порядок денний, мас-медіа та громадськість мають порядок денний. Порядок денний громадськості структурується порядком денним мас-медіа, а порядок денний мас-медіа – інституціоналізованими елітами. Битва за громадську думку полягає не стільки у відношенні того, що саме має думати громадськість, а в тому, про що громадськість має думати. Хто б не мав на це вирішального значення - вже наполовину переміг у цій битві» [84, ст. 13]. Ряд вчених (Б.С. Коен [82], М.Е. Маккомбс, Д.Л. Шо [99], С. Ійєнгар [88, 89], М.Б.Маккуен [98], М. Лейвер, К.А. Шепсл [95]) на основі емпіричних досліджень зробили висновок, що лише встановлення певного порядку денного мас-медіа достатньо, щоб контролювати громадську думку та, скажімо, домагатися бажаного

оцінювання діяльності чинного президента. Своєрідним художнім осмисленням застосування цієї пропагандистської техніки є американський фільм «Wag the dog» («Хвіст виляє собакою»).

На Заході початок осмислення функції мас-медіа у встановленні порядку денного громадської думки можна вести з виходу роботи У. Ліпмана «Громадська думка» (1922 р.) [35, ст. 4]. За переконливим баченням У. Ліпмана, контроль за тим, яка інформація та які питання стають надбанням громадськості та, відповідно, формують громадську думку, здійснює група людей, яка контролює подачу новин для забезпечення своїх інтересів [35, ст. 60]. До такої групи він зараховує прес-агентів різноманітних інститутів чи організацій, уряди, політичних лідерів, редакторів мас-медіа та політичні сили, які можуть бути джерелом цікавих для преси та громадськості подій. За У.Ліпманом, подія стає важливою для громадськості новиною, коли вона загрожує моральному чи соціальному порядку, а точніше, коли вона так чи інакше зачіпає інтереси широких груп суспільства [35, ст. 309].

На Заході у межах моделі формування громадської думки через встановлення порядку денного однією із варіацій політичної пропаганди стає організація такої політичної події, що впроваджує у «порядок денний» громадськості нову проблему, тематизація якої в мас-медіа посилює вплив політичної сили, що була пов'язана з цією подією. У правлячих політичних сил, завдяки підвищеній увазі до них мас-медіа, є можливість застосування іншої стратегії політичної пропаганди в межах зазначеної моделі, а саме – відволікання уваги громадськості від «незручних» для офіційної влади тем через «закидання» в інформаційний простір нейтральних чи вигідних тем за рахунок організації «тріумфальних», «епохальних» чи просто успішних для країни подій.

Боротьба за формування порядку денного, на думку ряду дослідників, набуває ключового значення в сучасній політиці [51, ст. 459]. Як стверджує Д.В.Ольшанський, «теорія «порядку денного» в практичному відношенні дуже зручна в деідеологізованому, але високо інформатизованому суспільстві

з ослабленими партійно-політичними структурами. Фактично «порядок денний» виконує роль ситуативної та тому завжди актуальної позапартійної ідеології. Засоби масової інформації виконують роль квазіідеологів, що здійснюють посередницьку функцію між партіями й населенням... На практиці це означає, що місце ідеологічних відділів у сучасних партіях посідають PR-структури. Саме вони виявляються найбільш зручним інструментом впливу на «формування порядку денного» [51, ст. 450]. Даний процес – умова усієї наступної PR-роботи. До зусиль із «розкрутки» чи, навпаки, із «удушення» теми, до технологій її «перекручування» слід домогтися головного: щоб потрібна тема з'явилась у «порядку денному». Причому така поява має бути досить «природною», щоб заздалегідь не привертати зайвої уваги опонентів. У протилежному випадку вони відразу ж здійснять зусилля з «удушення» даної теми, і PR-кампанія захлинеється, не встигнувши початися» [51, ст. 459].

З моделлю формування громадської думки через встановлення «порядку денного» тісно пов'язана модель праймінгу (активізації настанови). Як стверджують Д.А. Щофіл та Д. Тьюксбері, праймінг має місце, «коли зміст новин пропонує аудиторії використовувати певні проблеми як точки відліку для оцінки діяльності лідерів та урядів. Це часто тлумачиться як розширене розуміння моделі встановлення порядку денного. Роблячи деякі проблеми більш значущими у свідомості людей (встановлення порядку денного), мас-медіа можуть також формувати міркування, що люди беруть до уваги, коли висловлюють судження про політичних кандидатів чи проблеми (праймінг)» [104, ст. 11].

На відміну від політичної пропаганди, що заснована на моделі встановлення «порядку денного» та орієнтована на посилення значущості проблем, політична пропаганда на основі моделі праймінгу побудована на ефекті виразності повідомлень та легкості відтворення у пам'яті суджень щодо політичних акторів.

Одним із засобів формування громадської думки у західних країнах виступає фреймінг (структурування). Відповідно до концепції І.Гофмана,

фрейм – це перспективне визначення ситуації на основі принципів соціальної організації подій, які детермінують поведінку та взаємодію соціальних акторів у тій мірі, в якій вони суб'єктивно втягуються до цих подій [16, ст. 71]. Простіше кажучи, фрейм є формальною когнітивною схемою, що організує сприйняття і пам'ять та програмує соціальну поведінку. «Якими б різноманітними не були форми людської діяльності, вони регулюються фреймами, які забезпечують основних учасників взаємодії нормативною інформацією про те, що має знаходитись у фокусі їхньої уваги» [16, ст. 269], – стверджує І. Гофман.

Отже, основним завданням фреймінгових пропагандистських технік є нав'язування певного смислу подіям, у залежності від сприйняття якого громадськістю посилюється чи знижується владний вплив політичних акторів, що, відповідно, залежить від прихильного ставлення більшості активної частини суспільства.

Наразі відбувається «перезавантаження» комунікаційних технологій відповідно до вимог і стандартів XXI століття. Суть такого умовного «перезавантаження» полягає у проголошенні «смерті наративу» (тобто, власне, письма) та «кінця оповіді» в журналістиці. Натомість читачеві пропонують працювати із сирими фактами і покликаннями. Ця теорія досить цікава своєю оригінальністю. Кожен факт та покликання слід обладнати спеціальними тегами – ключовими атрибутами, які нададуть їм новинної вартості. Онлайнові ресурси, зокрема індивідуальні та колективні блоги, дають підстави вести мову про нову хвилю есеїстики та публіцистики, яка своїм розмахом (у кількісному та якісному вимірах) є справді безпрецедентною.

«Перезавантаження» також пов'язується із синергетичним ефектом поєднання мультимедійності, гіпертекстовості, надоперативності та інтерактивності, що пропонує Інтернет. Розвиваючи цю концепцію, можна сказати, що зазначений феномен може бути викликаний відсутністю у

глобальній мережі просторових і часових обмежень, які так типові для радіо й телебачення, а також для друкованих видань.

Із масовим поширенням Інтернет-технологій в українському суспільстві з'явилося унікальне комунікаційне середовище, за допомогою якого:

- майже кожна грамотна людина може створювати тексти (як наративні, так і зображення, аудіо- чи відеоінформацію), які стають потенційно доступними для всієї глобальної аудиторії;

- інформаційні потоки найрізноманітнішого походження та типу досить легко комбінуються – причому це може бути як документальна, так і художня, вигадана інформація;

- існують комплексні засоби пошуку необхідної інформації та оперативної навігації у величезному масиві інформаційних даних [60, ст. 18].

Обіг і функціонування інформації у соціумі можна охарактеризувати такими ознаками:

- 1) мета виробництва інформації, що, насамперед, полягає у впливі на одну або кілька точок соціального поля;

- 2) емоційна забарвленість інформації, яка багато у чому визначається спрямованістю руху інформації;

- 3) спрямованість руху інформації (горизонтально, тобто між індивідами чи структурами одного соціального рівня, або вертикально, себто між індивідами чи структурами різних соціальних рівнів);

- 4) спосіб виробництва інформації – як персоніфікований, так і безособовий і, відповідним чином, у першому випадку група висловлює своє ставлення безпосередньо, у другому – опосередковано;

- 5) розмах циркуляції інформації (від безпосередньо міжособистісного до глобального, який, зокрема, забезпечується мережею Інтернет), а також час циркуляції, який визначається двома факторами – розмахом циркуляції та соціальною цінністю інформації [44, с. 5-6].

Онлайнові технології створюють значну сукупність інформаційних стосунків у суспільстві, реалізуючи базові функції громадської свідомості, до яких можна віднести:

- створення проектів змін у матеріальній та духовній реальності;
- пізнання об'єктивної реальності, об'єктивних умов;
- віддзеркалення економічних й інших суспільних відносин у формі політичних, юридичних, моральних, естетичних, філософських уявлень, норм, цінностей;
- розкриття законів розвитку і функціонування суспільства, механізмів їхнього використання [68, ст. 16].

Загалом інформаційні та комунікаційні технології перетворюються на найважливіший чинник трансформацій сучасного суспільства, в особливій мірі його економічної сфери. Таким чином, вплив інформаційно-комунікаційних технологій на сферу відносин між суспільством і державою забезпечується за допомогою таких елементів як оцифрування або діджиталізація (переведення змісту у всіх його формах – текстовій, графічній, звуковій – у цифровий формат, який використовується сучасною комп'ютерною технікою) і конвергенція (тобто поєднання комунікаційних та інформаційних технологічних платформ – комп'ютерної техніки і програмного забезпечення) [10, ст. 100].

Мультимедійність Інтернету дозволяє виробляти інформацію, виразнішу за своїми зображальними якостями, а гіпертекстуальність дає змогу розширювати зміст інформаційних повідомлень, відсилаючи читача до інших ресурсів Інтернету. Використання гіперпосилань розширює картину того, що відбувається, показує читачеві напрям одержання подальших знань із будь-якої теми [3, ст. 83].

Найбільш важливою і обов'язковою вимогою онлайнового видання є його постійна оновлюваність, яка має здійснюватися не лише щодня, але й навіть безупинно протягом доби (можливо й на вихідні та світкові дні). Саме цим Інтернет-видання у кращу сторону відрізняються від традиційних ЗМІ,

які, по-перше, у переважній більшості оновлюють інформацію не так швидко, а, по-друге, часто використовують в якості джерел інформації онлайнві видання. Слід відмітити, що найбільші медіа-холдинги та друковані видання України мають власні веб-портали в мережі Інтернет, де повністю або частково розміщують інформаційні матеріали.

Характерними рисами онлайнвих ЗМІ є не лише оперативність оновлення інформації, але й технічна та змістовна загальнодоступність. Як правило, кожен користувач Інтернет може отримати доступ до новинних або медіа-сайтів (виключення становлять лише спеціалізовані веб-ресурси, контент яких поширюється за платною підпискою) [39, ст. 50].

Ключовими складовими чинниками пошуку інформації, які слід враховувати користувачеві при опрацюванні Інтернет, слід назвати: повноту обсягу ресурсів, швидкість проведення пошуку і достовірність інформації, отриманої із мережі [26, ст. 21]. Крім того, варто ще додати про одну функцію Інтернет-журналіста: крім повідомлення власне своїх новин, він має надавати аудиторії інформацію про можливості Інтернету та телекомунікацій, що без сумніву сприятиме популяризації онлайнвих ЗМІ у суспільстві.

Усі вітчизняні автори єдині у тому, що в зв'язку зі стрімким поширенням Інтернету майже по всіх регіонах України (технічна можливість виходу у Мережу є на всій території України, інша справа наскільки швидким буде цей доступ і якою буде його вартість), відбувається стрімка інформатизація суспільства, в особливій мірі молоді, як найбільш активної його частини. Це спричинило перетворення Інтернет у повноцінне медіа-середовище, яке за динамікою поширення істотно випереджає телебачення, радіо і друковані ЗМІ.

Більшість вчених переконані, що, незважаючи на досить еkleктичний і широкий характер поняття Інтернет-журналістика, воно далеко не всезагальне. Саме тому необхідно чітко окреслювати власне журналістське поле у Всесвітній мережі, яке стосується, насамперед, дослідження й інтерпретації подій. Тобто Інтернет-журналістика має бути засобом

поширення об'єктивної інформації відносно подій у політичній, економічній, культурній, науковій та інших сферах, а також зберігати при цьому функції, відмінні від реклами чи «паблік рілейшнз».

Онлайнові засоби масової інформації де-факто конструюють нову інформаційну реальність у віртуальному просторі. Цей вид журналістики активно розвивається в Незалежній Україні упродовж більш ніж 20-річного періоду. За цей час були створені мережеві ресурси не лише національної, але й міжнародної якості, число відвідувачів яких становить в окремі дні декілька сотень тисяч осіб.

У цілому досвід високорозвинених держав світу свідчить про те, що здатність впливати на формування громадської думки є індикатором ефективності політичної пропаганди. Лише мистецтво політичних акторів у користуванні її дієвими засобами робить їх повноправними суб'єктами політики. Незважаючи на те, що політично-пропагандистський вплив помітно звужує автономію громадської думки, вона залишається вагомим детермінантом колективної поведінки в суспільстві та засобом контролю влади з боку суспільства. Ефективність політичної пропаганди багато в чому ґрунтується на врахуванні особливостей та закономірностей політичного світосприйняття носіїв громадської думки. Це означає, що при конструюванні політичної реальності суб'єктами політики у сприйнятті громадськості мають використовуватись такі засоби, які здатні виступати дієвими стимулами суджень та поведінки більшості суспільства, що вирішальним чином впливають на розподіл підтримки суспільства щодо тих чи інших політичних сил.

Важкі випробування постали перед українським суспільством в умовах ускладнення стану сучасної політичної системи, а також у стані важкої економічної кризи, що створюють нагальну потребу у виробленні більш ефективних інструментів для створення взаємодії між владою та ОГС.

З переходом до постіндустріального суспільства, особливо в епоху широкого впровадження цифрових технологій, приходить розуміння того, що

витрати на людський розвиток, на соціальну політику не є тільки пунктом у статті витрат. Положення, відповідно до якого людський капітал виступає найбільш значимим ресурсом сучасного суспільства, набуває все більшого визнання як в науковій теорії, так і в повсякденній практиці.

Під час нещодавніх процесів українська організована громадськість продемонструвала великі можливості для консолідації і мобілізації. Всі роки після Майдану характеризувалися посиленням патріотичних почуттів і важливою багатогранною громадською самоорганізацією, яка є важливим ресурсом для формування демократичної держави. Отже, в даний час необхідно проводити систематичний моніторинг соціальних процесів і громадської активності, а також можливостей залучення громадян до розробки та реалізацію національної та регіональної політики шляхом вирішення питань місцевого значення з урахуванням таких особливостей.

Перед державою стоїть завдання переходу від політики заохочення та створення належних правових умов для діяльності громадянського суспільства до підтримки справді автономних неурядових установ як закладів, які представляють різні соціально-економічні групи. З цією метою влада повинна делегувати їм частину своїх публічних повноважень і гарантувати ОГС рівний доступ до надання соціальних послуг та інших послуг соціального значення.

Викликає занепокоєння неодноразові спроби деяких виконавчих органів послабити громадський контроль, здійснюваний ОГС за здійсненням реформ, дотриманням політиками своїх передвиборних зобов'язань і діяльністю державних і місцевих властей. Це також відноситься до сектору безпеки та оборони, державних закупівель (враховуючи впровадження системи ProZorro сьогодні, є ще багато способів маніпулювати державними закупівлями), реформу державної служби, фінансово-економічної реформи, оподаткування, судова система.

Представники партійних і бюрократичних структур виступають проти спроб волонтерів змінити ситуацію в уряді, позбутися корупційних схем і

створити прозору та відкриту систему державного управління. В результаті представники громадських організацій перестають співпрацювати з владою і відновлюють свою первісну діяльність.

Добровільна допомога скорочується. На додаток до вищезгаданої асиметрії у відносинах між урядом і волонтерами, це можна пояснити зниженням доходів громадян України, розчаруванням у політиці і масштабною корупцією.

Встановленню конструктивного та ефективного співробітництва між державою і громадянським суспільством для вирішення нагальних проблем заважає низька впевненість громадян в органах державної влади, правоохоронних органах, судових органах та органах прокуратури. Незважаючи на правові рамки, встановлені для участі громадськості в процесі прийняття рішень, реальний інтерес і бажання співпрацювати є слабкими, як на рівні органів державної влади, так і на рівні ОГС і бізнес-середовища.

Тому основними принципами державної політики щодо сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні повинні бути його ефективність і збалансованість, прозорість та врахування громадської думки і «думки лідерів» - позиція громадських, благодійних та релігійних організацій, громадських організацій, урядові аналітичні центри та дослідні інститути. Реалізація щорічних планів дій по реалізації національної стратегії розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки, затверджена Кабінетом Міністрів України, має зміцнити інституційний потенціал ОГС, привернути увагу громадськості до громадських рішень і місцевих проблем, а також зміцнення громадянського суспільства в Україні в цілому.

2.3. Застосування громадянським суспільством нових комунікаційних технологій. Європейський та український досвід.

Наявність зворотного зв'язку й одержання достовірної інформації від суспільства є одними з найважливіших факторів збереження стабільності політичної системи [76, ст. 128]. Фактор довіри є найважливішою умовою

функціонування соціального життя. Довіра громадян до засобів масової комунікації пов'язана й з тими матеріалами, які вони транслюють, а тому це має важливе значення для інститутів влади, оскільки більша частка інформації, представленої у ЗМІ, пов'язана з політичним життям суспільства. Інтернет-технології розширюють можливості для зворотного зв'язку між владою й суспільством, а тому політичне управління переходить у форму об'єктно-суб'єктних відносин, в яких вибудовуються горизонтальні інформаційно-комунікативні зв'язки між керуючим і керованим. У такому комунікативному середовищі цілі й стратегії їх досягнення виробляються не тільки інститутами політичної влади, але й в умовах їх взаємодії зі структурами громадянського суспільства [76, ст. 129].

Трансформаційні процеси, що відбуваються в суспільстві, необхідно аналізувати з різних точок зору, тому вивчення трансформації влади розглядаються із різних позицій. Інституціональний підхід дозволяє виявляти особливості функціонування політичних інститутів, аналізувати їхню структуру й особливості, тобто стає можливим розглядати комунікаційну складову в їхньому функціонуванні. З погляду мережевого підходу аналізується місце й роль як політичних інститутів, так і нових політичних акторів у соціально-політичній сфері, їх взаємодія із суспільством в Інтернет-просторі.

Сучасні технології, що одержали розвиток в епоху інформаційного суспільства, ставлять нові цілі й завдання перед владою. Традиційні форми управління державою не можуть залишатися незмінними. Виклики й загрози сучасного світу пов'язані з тим, що сформована нова «віртуальна реальність» в Інтернет-просторі, ігнорувати яку політична система не може. Хоча обговорення, дискусії, невдоволення тощо відбуваються у віртуальному просторі й не завжди мають реальні причини, а сформовані «віртуальними особистостями», вони приводять до реальних наслідків, долати які доводиться всьому суспільству. Стає очевидним, що владі необхідно мати під своїм впливом не тільки традиційні канали масової комунікації, засновані на

вертикальних зв'язках, але й вчитися вибудовувати горизонтальні зв'язки в Інтернет-просторі для збереження не тільки політичної, але й усієї соціальної системи.

Формування Інтернет-комунікації як нової форми взаємодій між владою й суспільством стає об'єктом вивчення з боку науки. Необхідно також вивчати як функції влади в нових умовах, нові форми взаємодії між владою й суспільством, так і виклики й загрози, які несуть у собі зміни, що відбуваються в суспільстві під впливом інформаційно-комунікаційних технологій.

Реалізація громадських ініціатив через розвиток масових інформаційно-комунікаційних технологій, особливо в Інтернет-просторі, змінює форми й характер функціонування традиційних представницьких інститутів влади, оскільки з'являються нові можливості й формати їх взаємодії із громадянами й інститутами громадянського суспільства. З урахуванням трансформацій, що відбуваються в інформаційному суспільстві, влада може інтерпретуватися не тільки як певне джерело впливу, підпорядкування й сили, але і як специфічна форма соціальної комунікації між акторами політичної діяльності. Саме на цих акторів і можуть бути спрямовані певні громадські ініціативи.

Зміни у формі й моделях громадських ініціатив певних груп і організацій публічного сектора відбуваються через трансформації у типах і технологіях комунікації, тобто саме типи суспільно-політичної комунікації впливають на інститути влади і є одними із ключових факторів трансформації функціонування інститутів влади [70, ст. 75].

При цьому форми громадянських ініціатив із використанням інструментів політичної комунікації поступово трансформуються, що у цілому впливає на політичну систему, а виходить, і змінює саму систему інститутів політичної влади, а також способи розподілу влади між державою й суспільством.

Інтернет-простір дає більше можливостей для конструювання громадських ініціатив у політичній сфері, оскільки з'являються нові канали

впливу на масову свідомість, у тому числі й через горизонтальні зв'язки. Інтернет-технології почали відігравати значиму роль у здійсненні громадських ініціатив і впливати на процеси взаємодії із суспільством у широких масштабах, дозволяючи суб'єктам комунікаційного впливу ефективно конструювати сприйняття суспільством соціальної реальності.

ЗМІ й мережеві канали комунікації не тільки поширюють громадські ініціативи, але також інтерпретують події, факти й процеси, тим самим надають їм необхідної тим або іншим акторам політичного трактування. Через засоби масової Інтернет-комунікації ефективніше формуються у масовій свідомості переваги, уявлення й стереотипи, що дозволяє конструювати необхідні моделі поведінки, реакції, а також задавати норми й цінності [56, ст.215].

З іншого боку, для того, щоб ефективно реалізовувати громадські ініціативи, інститутам влади необхідно формувати в масовій свідомості свій образ, у тому числі через Інтернет-простір. У зв'язку із цим суб'єкти державного управління для формування значень у суспільній свідомості, необхідних для досягнення своїх соціальних цілей, завоювання лояльності й довіри, створення позитивно значимого сприйняття чиновників, проектів, самих інститутів влади, змушені виступати в якості рівноправних учасників горизонтальних комунікацій в Інтернет-просторі, у першу чергу в просторі соціальних медіа.

У рамках політичного управління також важливо розуміти, що як для ЗМІ, так і для Інтернет-простору характерне застосування технологій переконуючої комунікації, насамперед політичної пропаганди, сутність якої полягає у формуванні світоглядних установок.

Однак переконуюча комунікація в Інтернеті й у традиційних ЗМІ працює по-різному. Мережева комунікація має перевагу в можливості створювати слабкі зв'язки з незнайомими людьми, у рівноправній моделі взаємодії. При такій моделі комунікації соціальні характеристики мають менший ступінь впливу, а тому розширюється товариськість і рівень довіри до

співрозмовника. У мережі існує взаємна підтримка між користувачами, що мають слабкі зв'язки один з одним, що сприяє більш відкритій дискусії й дозволяє бути більш щирими в процесі комунікації [28, ст. 288-289]. Усе це відкриває нові можливості маніпулювання суспільною свідомістю з боку політичних акторів, у тому числі з боку представників влади.

Крім того, мережеві співтовариства є одними зі способів пояснення й інтерпретації подій, що відбуваються у політичному просторі. Традиційні ЗМІ впливають на ізолюваних один від одного людей, які індивідуально споживають інформацію з вертикальних односторонніх каналів комунікації. Мережеві співтовариства в Інтернеті мають горизонтальну структуру комунікації, що дозволяє інакше впливати на свідомість користувачів, а також викликає більший рівень довіри, у порівнянні із традиційними ЗМІ. Саме через висунення публічним сектором громадських ініціатив реальні інститути державної влади відчують суспільний тиск (за допомогою віртуальних інструментів мережевих співтовариств), тому класичні інституційні форми впливу громадянського суспільства на владу змінюються на нові.

Одним із найбільш поширених нині громадських ініціатив із застосуванням комунікаційних технологій є електронні петиції. Практика суспільного життя свідчить про те, що жителі нашої країни перестали сприймати себе як пасивний елемент у взаємодії з державними органами. Особливу популярність придбала така форма взаємодії із владними структурами як подача електронних петицій. На думку дослідників, ця діяльність є корисною для обох сторін, що брали участь у ній [10, ст. 144].

З одного боку, громадяни одержують можливість "донести" свої актуальні проблеми до органів державної влади, а в деяких випадках і впливати на процес прийняття управлінських рішень. У свою чергу, для влади електронні звернення могли б стати формою комунікації, інструментом зворотного зв'язку із громадськістю, а також лакмусом настроїв, тенденцій і наболілих проблем [10, ст. 156].

Під петицією, як правило, розуміють колективне звернення громадян у

компетентний орган держави або місцевого самоврядування з наданням пропозиції про прийняття певного нормативного акту або про розгляд відповідного питання на засіданні органа. У цілому предмет петиції значно ширший. Це можуть бути: скарги на дії органів і посадових осіб місцевого самоврядування; пропозиції про розгляд будь-якого питання, що має суспільне значення для всього або частини населення муніципального утворення; колективна вимога звіту керівника посадової особи місцевого самоврядування тощо.

Онлайн-петиції подаються в Інтернеті за допомогою спеціальних порталів, що дозволяє залучити до проблеми максимально широку увагу громадськості. На думку деяких груп авторів, онлайн-петиції сприяють підвищенню участі громадян у політичних процесах і виявленню актуальних суспільних проблем: так, деякі з них називають онлайн-петиції імітацією політичної участі, що заміщає реальну активність громадян [9, ст.234]. Частина з них відносить представлений вид діяльності до так званого "диванного активізму" або "слактивізму" – формі суспільної участі, що не має практичного ефекту, з метою самозаспокоєння й створення ілюзії власної значимості.

Ще одна категорія дослідників вважає, що, не досягнувши успіху за допомогою петицій, громадяни можуть розчаруватися в політиці й втратити довіру до політичних інститутів. Перший подібний сервіс з'явився в США в 1999 році, за роки існування за допомогою цього ресурсу було підготовлено понад 66 мільйонів петицій на політичні, екологічні й релігійні теми. Виникла безліч порталів, принципи їх роботи різні, але мета одна – за допомогою Інтернету вплинути на дії органів влади [5, ст. 118].

Таким чином, враховуючи вищевикладене, дослідження показує, що результат громадських ініціатив не завжди залежить від думки людей, що проголосували за неї. На жаль, платформи петицій в Україні поки ще лише частково виконують функцію інструмента електронної участі громадян і форми реалізації громадянських прав. При цьому слід зазначити, що

актуальність і злободенність теми самої петиції, безумовно, впливає на можливість її розв'язання винятково за допомогою порталів петицій. Іншими словами, на цьому етапі розвитку розв'язання переважної більшості проблем, що викликають широкий суспільний резонанс, залежить від волі органів державної влади.

Переходячи до питання особливостей PR-кампаній в суспільному житті, який ще можна назвати некомерційним сектором, відзначимо, що вона все більше функціонує за законами маркетингу. У цьому контексті маркетинг розуміється дуже широко, як інструмент конкурентної боротьби, який визначає те, на вирішення яких питань направити основні зусилля кампанії; що принесе найбільший резонанс; як правильно розподілити обмежені ресурси.

Специфіка некомерційного сектора полягає в тому, що в ньому висока частка благодійних грошей і неоплачуваної волонтерської праці. Однак це не скасовує основної моделі організації та проведення кампанії зі зв'язків з громадськістю.

Специфіка проведення PR-кампаній в некомерційному секторі змушує враховувати думку спонсорів і, звичайно ж, різні соціальні потреби суспільства (охорона здоров'я, масовий спорт, культура, релігія і т.д.). Специфіка проведення PR кампанії в некомерційному секторі обумовлюється природою та особливостями соціальної сфери суспільства, місією і завданнями некомерційних громадських організацій.

Велика кількість теоретиків і активістів-практиків визначають глобальне громадянське суспільство як демократичну альтернативу глобалізації знизу в відповідь на глобалізацію зверху. При цьому не можна не помітити своєрідну проекцію традиційної диспозиції громадянське суспільство проти держави, яка як би перенесена на світовий рівень у відношенні глобальної громадськості проти глобального правління.

Швидке поширення інформаційних та комунікаційних технологій в розвинених промислових країнах створило нові можливості та небезпеки як

для урядів, так і для громадянського суспільства. Громадянське суспільство в даному контексті може бути визначено як «простір для добровільного об'єднання, а також набір зв'язків, сформованих заради сім'ї, віри, інтересів і ідеології, які і наповнюють цей простір».

Інтернет може надати певну ступінь організаційної зв'язності тим групам, які не належать до політичного істеблішменту. Ці групи часто позбавлені можливості управляти кампанією політичного протесту і використовувати кошти традиційних ЗМІ, які зазвичай відображають інтереси більших секторів громадянського суспільства. Але ці ж самі технології дають нові інструменти контролю авторитарним урядам і традиційним елітам [80, ст.139].

За допомогою Інтернет ресурсів, а також з використанням соціальних мереж, громадяни можуть створювати групи та співтовариства, метою яких буде поширення інформації щодо важливих суспільних тем, а також об'єднання громадян задля вирішення спільних питань.

Засоби масової комунікації відіграють значну роль у формуванні громадянського суспільства в зміцненні єдності та взаєморозумінні народу України. Масова комунікація в Україні набуває першочергового значення, яке визначається, перш за все:

- розумінням того, що єдиний інформаційний простір - це необхідна умова гармонізації інтересів суспільства;
- відповідальним ставленням до формування інформаційного простору, від функціонування якого залежить політична стабільність суспільства, безпеку України;
- необхідністю наукового осмислення процесу формування інформаційного простору країни і регіону, виразної державної інформаційної політики;
- завданням виявлення складних і неоднозначних етнополітичних процесів, які не завжди адекватно відображаються в засобах масової комунікації.

Інформаційний простір на сучасному етапі стає найважливішим засобом забезпечення масової комунікації в Україні. Інформаційний простір – це необхідна умова гармонізації міжнаціональних відносин. У зв'язку з цим, актуальною видається завдання розвитку інформаційного суспільства, створення єдиного інформаційного простору – найважливішої умови зміцнення базових основ формування громадянського суспільства, розвиток інтеграційних процесів в соціально-економічному, політичному і культурному розвитку країни. Необхідне розуміння того, що воно багато в чому забезпечує політичну стабільність суспільства, безпеку України.

Відомо, що Європейський союз (ЄС) підтримує Україну у всебічному розвитку, зокрема, існують проекти і для розвитку громадянського суспільства. В рамках Проекту ЄС для розвитку громадянського суспільства, який розпочався в 2017 році і на сьогодні є завершеним, ключові завдання стосувались підтримки ініціатив, допомоги в налагодженні діалогу з владою, сприяння співпраці між організаціями, покращення комунікаційної складової проектів та підвищення поінформованості про діяльність громадських організацій [61]. Серед комунікаційних кампаній ЄС, варто згадати про нову, «Громадянське суспільство – це ТИ». Ця кампанія розроблена для підвищення обізнаності українців про роботу організацій громадянського суспільства та їхні досягнення, ініціативи, про людей, котрі щодня докладають зусилля, щоб змінити світ і Україну на краще [17].

Можна стверджувати, що в сучасній Україні йде перехід до постіндустріальної фази розвитку суспільства. Формується унікальний вид суспільної свідомості, а саме інформаційна свідомість. Всі сфери життя сучасного суспільства схильні до серйозних змін. Зараз йде процес формування нової системи цінностей, яка буде спиратися ще й на нові, цифрові моделі поведінки. Це спричинить за собою народження нової системи уявлень про світ.

Висновок до розділу 2

Отже, здійснивши характеристику тенденції змін комунікаційних технологій та їх роль для суспільних трансформацій в Україні, ми встановили таке:

– Інтернет привніс у громадську думку в Україні інтерактивність, персональну орієнтованість, інфоцентричність, миттєвість (оперативність), масштабованість, гнучкість, взаємозалежність та економічність. Водночас досить вагомими лишається і низка невирішених правових, суспільно-політичних та культурно-етичних питань, пов'язаних із вітчизняною Інтернет-журналістикою.

– У цілому досвід високорозвинених держав світу свідчить про те, що здатність впливати на формування громадської думки є індикатором ефективності політичної пропаганди. Лише мистецтво політичних акторів у користуванні її дієвими засобами робить їх повноправними суб'єктами політики. Незважаючи на те, що політично-пропагандистський вплив помітно звужує автономію громадської думки, вона залишається вагомою детермінантою колективної поведінки в суспільстві та засобом контролю влади з боку суспільства. Ефективність політичної пропаганди багато в чому ґрунтується на врахуванні особливостей та закономірностей політичного світосприйняття носіїв громадської думки. Це означає, що при конструюванні політичної реальності суб'єктами політики у сприйнятті громадськості мають використовуватись такі засоби, які здатні виступати дієвими стимулами суджень та поведінки більшості суспільства, що вирішальним чином впливають на розподіл підтримки суспільства щодо тих чи інших політичних сил.

– З появою соціальних мереж можна вести мову про те, що міжособистісна або групова комунікація легко переходить у масову, часто

відтісняючи традиційні ЗМІ. У соціальних мережах формується особливий тип комунікації, яка не вичерпується функціями оповіщення.

– Реалізація громадських ініціатив через розвиток масових інформаційно-комунікаційних технологій, особливо в Інтернет-просторі, міняє форми й характер функціонування традиційних представницьких інститутів влади, оскільки з'являються нові можливості й формати їх взаємодії із громадянами й інститутами громадянського суспільства. З урахуванням трансформацій, що відбуваються в інформаційному суспільстві, влада може інтерпретуватися не тільки як певне джерело впливу, підпорядкування й сили, але і як специфічна форма соціальної комунікації між акторами політичної діяльності. Саме на цих акторів і можуть бути спрямовані певні громадські ініціативи.

– Розраховувати на те, що тільки подальший розвиток і поширення інформаційних технологій на території України здатні сформувати активних громадян є великою ілюзією. Різноманітні дослідження показують, що Інтернет для цих цілей використовує в основному та частина суспільства, яка вже має чітку громадянську позицію і активна спочатку. Тому слід сприймати Інтернет лише як засіб, інструмент комунікації, що володіє певними перевагами та особливостями в порівнянні з традиційними медіа, який можна активно використовувати хоча б з огляду на його дешевизну та популярність.

РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ІНСТРУМЕНТІВ КОМУНІКАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА З ДЕРЖАВОЮ В УКРАЇНІ.

3.1. Проблемні аспекти комунікацій громадянського суспільства із державою в Україні.

На сучасному етапі розвитку політичного процесу в Україні не втратило свого значення питання удосконалення самоорганізації громадських співтовариств, що містять у собі істотні резерви соціально-економічної, духовної й культурної спадщини нашої країни. Специфіка становлення й удосконалення інститутів громадянського суспільства в умовах поставторитарної України вимагає формування якостей соціальної відповідальності у громадян, що виражається в їхній здатності самостійно або у кооперації зі своїми співвітчизниками вирішувати насувні проблеми соціально- політичного характеру. Успіх демократичних перетворень вимагає наявності відповідальних громадських інститутів, спроможних до цивілізованої критики публічної влади, до здійснення з ними спільної діяльності у загальнонаціональних інтересах [33, ст. 140].

Відзначена стратегія значної частини недержавних об'єднань сучасної України має у своїй основі причини довгочасного глибинного характеру. На думку ряду дослідників, на громадську активність наших сучасників у ранній пострадянський період впливали установки, які виключають можливість індивідуальної громадянськості – і це є проблемні аспекти комунікацій громадянського суспільства із державою. Серед них:

- небажання брати відповідальність за те, що відбувається в суспільстві;
- інфантильне відчуття власної особистої безвідповідальності;
- -перекладання вирішення суспільно-політичних проблем на державну владу;
- егалітаристське розуміння справедливості;
- -нетерпимість до відмінностей у становищі, доходах, інтересах, індивідуальних здібностях [43, ст. 285].

Концентруючи у собі духовний і моральний початок, громадянське суспільство в його специфічному українському варіанті не мало й поки ще не має активного, організаційно оформленого потенціалу, не характеризується спроможністю ефективно взаємодіяти з «політичним класом» у справі модернізації країни.

У зв'язку з вищевикладеним актуалізується тематика вдосконалювання форм, способів і методів державно-громадянської взаємодії й діалогу. Саме вони покликані забезпечити ефективний зв'язок між публічною владою, суспільством і кожним вільним індивідом. З іншого боку, зміст форм взаємодії «громадянське суспільство-держава» не повинен носити дискримінуючого характеру, для контрагентів розглянутого процесу, що особливо важливо для вітчизняної політичної традиції, заснованої на абсолютизації державної участі у багатьох сферах соціальної дійсності.

Інші традиційні форми взаємодії публічної влади й громадян зобов'язані своєю появою традиції плебісцитарної демократії. Для одержання оцінки діяльності посадових осіб, рішень органів державної й муніципальної влади, згідно з вітчизняним законодавством, застосовується опитування громадської думки – плебісцит, різні варіанти якого відомі ще з античних часів. Однак в українській практиці зазначений механізм народовладдя має досить обмежене, близьке до факультативного значення. Застосовуючись насамперед на муніципальному рівні й маючи рекомендаційний характер, він не має обов'язкової сили, хоча й у певній мері здатний донести до органів державної влади вимоги громадської думки.

Особливе місце серед методів і форм державно-громадської взаємодії займають звернення, прийняті недержавними об'єднаннями, колективами, зборами з ініціативи громадських активістів. Вони покликані відображати думку широких верств населення й соціальних груп локального масштабу. Маючи в загальному факультативний характер вони повинні бути використані виконавчо-розпорядчими й представницькими органами виконавчої влади для виявлення значимих і актуальних суспільно-політичних проблем. Великі

можливості дана форма відкриває у комбінації з інформаційними технологіями, що стрімко розвиваються і дозволяють владним інститутам та їх підрозділам адекватніше представляти потреби громадян і збільшують можливість оперативного одержання інформації від громадських асоціацій [73, ст. 24].

Тим самим інформатизація громадсько-державної взаємодії дозволяє скоротити традиційно існуючу дистанцію між владою й народом у нашій країні. Відкритість і гласність органів як виконавчої, так і законодавчої влади продовжують лишатися принциповим питанням демократизації сучасної України.

Розвиток технологій комунікації громадянського суспільства із державою в Україні, у т.ч. в Інтернет-просторі, може мати неоднозначні наслідки. З одного боку, стає можливим використання інформації для досягнення різних цілей шляхом маніпулювання суспільною свідомістю, приховування інформації або обмеження доступу до неї. Однак Інтернет-комунікація дозволяє розбудовувати демократичні інститути, оскільки більше число людей можуть висловлювати свою позицію в публічному просторі, а також мають можливість здійснювати більш ефективний зворотний зв'язок між владою й суспільством.

Водночас поява Інтернет-комунікації стає фактором появи нової форми нерівності – цифрової, яка полягає у нерівному доступі до інформаційно-комунікаційних каналів, технологій і ресурсів. Про виникнення нових «еліт знання», які будуть мати більший доступ до інформації, говорив ще Д. Белл [5]. Він також розглядав імовірність того, що політичні актори можуть одержати доступ до інформації про громадян, щоб надалі за допомогою її більш ефективно впливати на них. Однак Д. Белл не враховував те, що громадяни самі спроможні створювати великі обсяги інформації про себе (Big Data) у процесі комунікації, тим самим перетворюючись із суб'єктів комунікації в об'єкти політичного управління, оскільки Інтернет-користувач не тільки одержує інформацію з мережі, але й передає дані про свої переваги й

активність [5, ст 120].

Водночас доступ до масивів цифрової інформації є не в усіх, що формує нові data-класи, які мають можливість здійснювати цифровий контроль над масами. Представниками даних класів при цьому є не тільки суб'єкти політичної влади, але й нові політичні актори, які мають доступ до інформаційних технологій і ресурсів. З огляду на вказане традиційні інститути влади з високим ступенем імовірності можуть втратити монополію на одержання й використання суспільно й політично значимої цифрової інформації [28].

Загальновідомим є те, що демократія у широкому змісті є формою політичного устрою суспільства на основі рівноправності осіб, що входять у нього, прийняття рішень більшістю голосів, періодичної виборності представників інститутів влади, а також їх підзвітності населенню. З розвитком технологій мережевих комп'ютерних технологій стає можливим говорити про ймовірність появи різних форм «електронної демократії». Ці технології дозволять більш ефективно забезпечувати політичну комунікацію й будуть сприяти реалізації принципів народовладдя, а також стане можливим більше співвідносити політичний устрій із реальними потребами суспільства.

Трансформація змістів у процесі інтерпретації політичних явищ приводить до формування нових ціннісних орієнтирів в онлайн- просторі політичної комунікації, що не завжди збігається з політичними цінностями у суспільній свідомості, сформованій традиційними каналами трансляції інформації. Це явище може стати одним із факторів дестабілізації політичної системи, якщо традиційні інститути влади у своїй роботі будуть спиратися тільки на одну форму взаємодії із громадянами. Аналіз ціннісних орієнтирів Інтернет-простору для ефективної взаємодії із громадянським суспільством також є однією з необхідних завдань влади для збереження стабільності політичної системи.

Ще одна потенційна проблема полягає у тому, що у випадку монополізації якою-небудь групою людей комунікаційного

Інтернет-простору, в тому числі й каналів масової комунікації й інформаційних ресурсів, що визначають формати використання цифрових технологій у політичному управлінні, ця група може одержати доступ не тільки до трансляції політичної інформації, але й можливість використовувати користувацьку інформацію для визначення політичної лояльності конкретних користувачів, моделі їх політичної поведінки, що дозволить контролювати й блокувати протестні мережеві аудиторії.

Цими групами можуть виявитися не політичні інститути й опозиційні групи, але існує можливість появи нових політичних акторів при наявності у них ресурсів для монополізації інформаційно-комунікаційного простору. Даний факт стає однією з нових проблем, які виникають перед традиційними інститутами влади і які необхідно розв'язати, використовуючи нові форми комунікації. Інститутам влади необхідно, як надавати доступ громадянам до інформації, так і контролювати інформаційний простір з метою не тільки його збереження для комунікації, але й для захисту ціннісно-значеннєвих орієнтирів у суспільній свідомості.

Ця проблема пов'язана із тим, що з появою Інтернету сформувалися нові канали масової комунікації, які транслюють іншу інформацію, у порівнянні із традиційними ЗМІ. У сфері публічної політики відбувається процес віртуалізації, одним із ключових інструментів якої є штучне створення віртуальних образів. Віртуальні образи – одна з основних форм існування політичної сили в публічному просторі.

Крім того, варто зазначити, що достатньо довго в інформаційному просторі нашої країни спостерігається низка негативних явищ, які є загрозами для інформаційного здоров'я громадян та національної безпеки України. Впродовж багатьох років щодо України здійснюється значний психологічний тиск, перекручування фактів та подій, що відбуваються в державі з боку російських та проросійських каналів впливу, котрі ведуть «інформаційну війну» проти нашої держави, з метою дестабілізації стану громадськості, руйнування стійкості громадян, впливу на громадську думку, і просування

інакших ідеалів і цінностей.

Тому, держава і громадянське суспільство повинні злагоджено співпрацювати задля нівелювання деградаційних тенденцій в інформаційному полі держави й мобілізувати спільні зусилля для єднання в єдину націю з високим рівнем національної свідомості.

3.2. Використання відповідного комунікаційного досвіду європейськими державами.

У західній літературі виділяють такі різновиди діалогу між суспільством і державою, як соціальний (у вузькому змісті) діалог і громадський діалог [103]. Поняття «соціальний діалог» має більш тривалу історію існування й розуміється як соціальне партнерство й переговорний процес у сфері соціально-трудових відносин. Поряд з державою й бізнесом невід'ємним учасником такого діалогу є організації, інститути й структури «третього сектору», тобто громадянського суспільства: профспілки, трудові колективи, НУО (неурядові організації), НКО (некомерційні організації). Ще у 1999 році Єврокомісія дійшла висновку, що громадянське суспільство об'єднує у собі такі компоненти: профспілки й роботодавців («соціальних партнерів»), неурядові організації, благодійні організації, профспілки, які залучають громадян у місцеве й муніципальне життя. Завдяки цьому для політичної системи ЄС «характерні послідовний діалог і переговори між усіма учасниками політичного процесу в рамках численних змін єдиних мереж політичного, економічного й соціального характеру, які зазнають постійних змін. Командування й підпорядкованість поступаються тут місцем координуванню й узгодженню» [105, ст. 616].

Такий підхід дозволяє включити соціальний діалог (у вузькому змісті) у більш широке поняття діалогу держави із громадянським суспільством. У той же час, якщо розглядати роботодавців поряд державою й громадянським суспільством в якості «другого сектору» механізму трьохсекторного соціального партнерства, то такий соціальний діалог лише частково збігається

із діалогом держави й громадянського суспільства.

Наразі у практиці Євросоюзу й країн-членів ЄС склалися три основні форми громадського діалогу:

1. Це так званий вертикальний діалог» або «секторальний громадський діалог» між організаціями громадянського суспільства і їх партнерами по діалогу в законодавчій і виконавчій владі держав, що входять у ЄС.

2. Друга форма громадського діалогу – це «трансверсальний діалог». Це структурований і регулярний діалог між інститутами ЄС і всіма компонентами громадянського суспільства.

3. Третя форма громадського діалогу – це «горизонтальний діалог» між самими організаціями громадянського суспільства із проблем розвитку ЄС і його політики [75, ст. 235]. «На відміну від національних держав офіційні структури Євросоюзу проявляють більше готовності до діалогу з організаціями громадянського суспільства» [75, ст. 236].

Таке розуміння громадського діалогу не дозволяє повністю ототожнити його з діалогом держави й громадянського суспільства. По-перше, сам Євросоюз хоча й має ознаки держави, але державою у повному змісті цього слова не є. По-друге, діалог усередині громадянського суспільства хоча і є найважливішою формою соціальної комунікації, але до інтеракції влади й соціуму відносини немає. Тому із трьох вищевказаних форм громадського діалогу і повною мірою діалогу держави й громадянського суспільства відповідає лише перший і частково другий пункт. Усі ці три форми діалогу в цей час рівне існують в ЄС, а розвитком громадського діалогу займаються різні його інститути: Європарламент, Єврокомісія і Європейський економічний і соціальний комітет.

Сама ж головна умова розвитку продуктивного діалогу між національними й наднаціональними й інститутами ЄС та європейським громадянським суспільством закладена у Лісабонському договорі, що виконує функції так і не прийнятої конституції ЄС, де вказано, що «інститути підтримують відкритий, прозорий, регулярний діалог із представницькими

асоціаціями й громадянським суспільством» [40, ст. 250]. Справа у тому, що Євросоюз будує свою політичну систему не тільки на владі й ринку, як це робить більшість демократичних держав, але ще й з метою власної легітимації включає у неї третій сектор, тобто громадянське суспільство, публічну сферу й діалог у самому широкому сенсі цього слова. Дана обставина цілком пов'язана із теорією комунікативної моделі демократії, де для політики у контексті практики громадянського самовизначення парадигмою є діалог.

Деліберативна (тобто дорадча, дискурсивна) модель демократії – це нормативна модель демократичного устрою, де найважливішу роль у прийнятті політичних рішень відіграють ті або інші різновиди діалогової комунікації: дебати, дискусії, обговорення, громадські слухання, опитування громадської думки тощо.

Юрген Хабермас, у своєї політичній філософії використовував термін «дискурс», який, на думку цілого ряду вітчизняних і зарубіжних мислителів, фактично синонімічний терміну «діалог». За Хабермасом, дискурс являє собою діалог, у процесі якого відбувається узгодження спірних домагань на значимість із метою досягнення згоди» [96, ст. 64]. Представники теорії деліберативної демократії, починаючи із Дж. Дьюї, що був її безпосереднім попередником, велику увагу приділяли не стільки виборам, у процесі яких демократично обрана більшість легітимує свою владу, скільки демократичним процедурам: дискусіям, дебатам, обміну думками, консультаціям, консенсусу, компромісу, толерантності, що досягаються в ході громадського діалогу. «Монолог являє собою внутрішнє, незакінчене мислення», у той час як по-справжньому демократичне суспільство можливе тільки «у рамках відносин «віч-на-віч», у ході прямих трансакцій», що «виражається у початковому значенні слова «діалог» [5, ст. 158].

Конкретними ж різновидами діалогу можуть виступати громадські консультації, експертизи, обговорення, узгодження дій, переговори, дебати сторін, суперечки, дискусії, дебати, диспути, полеміка та інше. Усі вони тією чи іншою мірою субстанційно пов'язані з онтологізованою сутністю

діалогової комунікації в її амбівалентності до монологічної інтеракції.

Один від одного різновиди соціального (у широкому змісті) діалогу відрізняються різним ступенем напруженості у сфері взаємодії держави й громадянського суспільства. Чим вище ступінь відчуження, нерозуміння, тим гостріший тон діалогічної комунікації. І навпаки, чим більш налагоджені когнітивні процедури у сфері інтеракції держави й громадянського суспільства, тим спокійніше й конструктивніше їх комунікація, що проходить у вигляді того або іншого різновиду діалогу. Навіть самий гострий діалог є не стільки конфліктогенним фактором, скільки примирливою процедурою, що дозволяє його акторам краще зрозуміти один одного, уточнити позиції, вникнути в суть проблем. Такий діалог вимагає розвиненої політичної культури, володіння основами публічної ораторики, логіки й аргументастики. Успіх багато в чому буде залежати від правильно обраної тактики й стратегії комунікації, де навішення ярликів, образу опонентів або відхід від актуальних і злободенних тем, небажання вступати в інтеракцію, мовчання, уразливість конкретних акторів публічного діалогічного дискурсу можуть лише загострити і без того непросту соціально-політичну ситуацію у сфері взаємин держави й структур громадянського суспільства. І навпаки, комунікативна компетентність суб'єктів діалогу, правильно обрана стратегія й тактики, аргументований дискурс, відкритість, шанобливість до чужої думки, уміння гідно опонувати, помічаючи не тільки слабості, але й раціональне зерно в позиції інших комунікантів, – здатні змінити ситуацію у більш сприятливому напрямку.

Можна довго дискутувати із приводу того, чи існує в сучасній Україні громадянське суспільство або ж ні. Головна характерна ознака громадянського суспільства полягає не у наявності великої кількості некомерційних організацій, а в існуванні так званих горизонтальних зв'язків, які не контролюються владою. Ці «громадські комунікації» дозволяють людям у рамках громадянського суспільства здійснювати вільний діалог один з одним, у тому числі й із політичних питань. А вступаючи у діалог із владою,

відстоюючи права й інтереси, громадські організації неодмінно вступають на політичну арену. Кожна окрема організація може бути цілком аполітичною, але громадянське суспільство не існує поза політикою. Більше того, воно привносить із собою в політику нові начала, самою своєю появою змінює прийняті традиційними політичними силами правила й уявлення.

Як свідчить європейський досвід, такий діалог, що стихійно розвивається, повинен у міру його розвитку й поглиблення здобувати інституційного вигляду, що виражається не тільки в законодавчому оформленні комунікативних процедур, але наявності особливого структурно-функціонального компонента. Виходячи із усього вищесказаного, можна сформулювати, що у країнах ЄС діалог між державою й громадянським суспільством можна визначити як деліберативна міжсуб'єктна взаємодія на основі двосторонньої (багатосторонньої) комунікації з метою знаходження взаєморозуміння між владою й соціумом, пошуку й виявлення спільних інтересів, визначення соціальних позицій, узгодження намірів, вирішення конфліктних ситуацій, координації обопільних дій, коректування ситуації, що склалася, й вироблення шляхом інституціоналізованого публічного дискурсу взаємоприйнятих правових, політичних і управлінських рішень і заходів на найближчу або середньострокову, або довгострокову історичну перспективу. Такий діалог можна визначити як громадський діалог, що має, одночасно із цим, політичну й соціальну спрямованість.

3.3. Практичні дослідження ефективності використання сучасних технологій та інструментів комунікації громадянського суспільства (Аналіз експертних опитувань).

Практична розвідка передбачала використання якісних методів проведення дослідження для пошуку актуальної інформації та ефективності використання сучасних інструментів та технологій комунікації громадянського суспільства (ГС). Для збору інформації було обрано метод напівструктурованих експертних інтерв'ю і проведено опитування фахівців з

комунікацій у сфері медіа, державного управління, громадського сектору. Було опитано 9 респондентів шляхом отримання розгорнутих відповідей на завчасно підготовані запитання. Для проведення дослідження було підготовано гайд з напівструктурованого експертного опитування, який налічує 22 запитання – див. Додаток А. Дослідження проводилось протягом травня 2020 року, опрацювання отриманих даних проводилось наприкінці травня – на початку червня 2020 року. Умовно анкету можна поділити на 3 частини. У першій групі запитань ми з'ясували думку експертів про стан сучасної демократії в Україні та вектор розвитку щодо тенденцій західних демократичних суспільств, у другій групі запитань фахівці поділились своїм баченням щодо стану розвитку громадянського суспільства в Україні та механізмів його взаємодії з державою, у третій частині експерти висловили свою думку з приводу залучення сучасних технологій та інструментів комунікації громадянського суспільства та їхню ефективність.

Так, на запитання про суспільні трансформації в сучасних демократичних системах світу, респонденти визначили різновекторність цих процесів, серед них: глобалізація, віртуалізація, перехід до режиму демократії та принцип верховенства права. Михайло Смуток, експерт у сфері медіа зазначив: *«Сучасні демократичні політичні системи стикаються з новими викликами, які є органічним продовженням трансформації суспільства внаслідок поступової зміни демографії, економічних відносин, геополітичного стану (баланс між інтеграційними та дезінтеграційними процесами, глобалізацією та ізоляціонізмом), зростанням впливу та ваги соціальних ЗМК в суспільному дискурсі та ціннісно-культурних змінах (між гіпертолерантності до фундаментального консерватизму). Демократичні політичні системи в черговий раз в історії свого існування стикаються з екзистенційними викликами через поляризацію суспільства, зростання популізму, а криза еліт і нездатність ефективно впоратися з глобальними викликами сприяє зростанню недовіри та розчаруванню в правлячому класі. Маніпулювання, пропаганда з боку внутрішніх та зовнішніх акторів,*

некритичне мислення через переобтяження суспільства інформацію випробовує на міцність суспільні і політичні інститути демократичних політичних систем». Про ідею ізоляціонізму також писав і Андрій Масальський, радник з комунікацій Міністерства фінансів та додав, що вбачає тенденцію відходу від цінностей демократичного світу та єдиної Європи.

Щодо стану сучасної демократії в Україні, то експерти мають думку, що в країні присутні ознаки демократичної держави, проте вона розвивається нестабільно, а часом болісно, і якщо не визначити і не дотримуватись ціннісних орієнтирів, то розвиток української демократії буде під загрозою. Але респонденти згадано позначили, що українське суспільство зазнало якісних змін з часів Незалежності, незважаючи на малий термін (30 років) для формування розвиненого громадянського суспільства. Активні зміни почались із 1990 року, проте були пригальмовані політичним режимом, новий поштовх до розвитку стався за часів Помаранчевої революції, завдяки формі прямої демократичної участі народу. Також Андрій Масальський пише: *«Україна продовжує підтримувати євроінтеграційний тренд розвитку, який є найбільш сильним світовим демократичним імпульсом. У нас меншою мірою, аніж у Європі, відчувається так званий євроскептицизм, хоча його і намагаються розгортати політичні сили, орієнтовані на вплив РФ.*

Водночас ми активно сприймаємо тренд на посилення соціальних комунікацій, зростання ролі соціальних медіа, висунення на перші позиції у державі лідерів громадянського суспільства, трансформацію влади із бюрократично-консервативного виміру на суспільно-активний. Феномен Зеленського загалом відбувся у рамках світового тренду на усунення з арени традиційних політиків (Д.Трамп, Б.Джонсон, Е.Макрон)».

Серед чинників, які сприяли формуванню громадянського суспільства експерти визначили: доступ до інформації, свободу слова, мобілізація широкого кола громадян під час подій революцій (Революція на граніті, Помаранчева революція, та Революція Гідності), просування демократичних цінностей в Україні цілеспрямовано через програми західних інституцій, а

також медіа-спільноту, оскільки журналісти брали на себе відповідальність комунікувати із суспільством у найбільш складні періоди історії Незалежності. До чинників, які гальмували розвиток ГС зарахували негнучку політичну систему, тяглість радянських традицій, ігнорування громадянського суспільства, як активного ініціатора суспільних змін з боку ключових політичних гравців та наявність впливу олігархів на ЗМІ для маніпулювання громадською думкою і відповідно, неготовність громадян відповідати за свої рішення за стандартами демократичного суспільства (голосування за Зеленського). Серед перспектив подальшого розвитку громадянського суспільства фахівці зазначили, що надзвичайно важливою є освіта, самоосвіта та розвиток самосвідомості, самодостатності а також *«збільшення інституційних спроможностей та впливу на політичний дискурс в тому числі через нові медіа та вільні ЗМІ опосередковано або пряме перетікання через партизацію (створення власних політичних партій), участь представників громадянського суспільства в роботі уряду або лобіювання власних інтересів, ідей через партійні програми чи діяльність уряду»* - додає спеціаліст в сфері медіа Михайло Смуток.

Щодо ефективності механізмів взаємодії громадянського суспільства, експерти відповіли майже однотайно, що ці процеси наразі недостатньо продуктивні, часто між організаціями громадянського суспільства та державою відбувається не співпраця, а змагання. За словами Юлії Гриценко, медіа-аналітикині: *«Механізми громадських рад при органах державної влади на папері виглядають працездатними, але по факту вони не працюють»*. Окрім цього респонденти наголосили на діджиталізації взаємодії. Соціальні мережі відіграють все більшу роль в комунікації громадянського суспільства, держави та суспільства, але водночас вони також є джерелом дезінформації, викривлення сенсів та прихованих впливів на суспільство.

Серед основних показників ефективності комунікації ГС з державою експерти виокремили: рівень впливу громадських ініціатив на розробку

управлінських рішень в державі, рівень залучення суспільних інститутів у процес прийняття державних рішень, успішні адвокаційні кампанії: позитивні зміни в законодавстві, врахування думки громадянського суспільства у шляхах впровадження реформ, створення та підтримка правозахисних, культурних та освітніх інституцій на державному рівні.

З-поміж сучасних технологій та інструментів для формування ефективного діалогу ГС з владою, фахівці визначили найбільш результативні в Україні: активна діяльність в соціальних мережах (Фейсбук, Телеграм) та пост-комунікація під час офлайнових заходів, суспільні акції, акції прямої дії, комплексні адвокаційні кампанії, мітинги, демонстрації, акції протесту, використання традиційних ЗМІ. Та підтвердили на конкретних прикладах ефективність комунікації а також деякий вплив на державні рішення, серед них: історія з поліцейськими в Кагарлику (через суспільний резонанс немає можливості відкрито відпустити поліцейських-злочинців), закони про мовні квоти на телебаченні та радіо (2017-2018 роки), приклади, коли завдяки діям небайдужих громадян вдається оминати нелегальної забудови, продовження заборони російських соціальних мереж в Україні, силами активістів (зокрема, проекту «Київ без тютюнового диму») була проведена масштабна антитютюнова адвокаційна кампанія, результатом якої стала законодавча заборона реклами тютюну та паління у кафе, ресторанах та громадських місцях, кейс Сергія Стерненка. Саме позиція громадянського суспільства, а також громадська думка та політична опозиція до рішення змогли зупинити прямі переговори з лідерами ОРДЛО в Мінську, як повноправною стороною, без посередників (що було ініційовано головою офісу президента Єрмаком). Це пряме свідчення наявності остраху/обережності у влади перед силою громадянського суспільства. Анастасія Обертас, експертка з комунікацій в громадському секторі зазначила: *«Сукупність НГО в Україні вже сформувалися в потужний пул і як лідери громадської думки, і як інституції, які часто можуть діяти більш швидко та ефективно, ніж державні органи. Громадські організації можуть взаємовигідно співпрацювати із органами*

влади: наприклад, НГО є для профільних міністерств джерелом практичних знань щодо проблем, які вони вирішують, а також майданчиком для поширення інформації, яку не мають змоги оприлюднювати у себе як офіційні джерела. У свою чергу, громадські організації можуть впливати на рішення та виносити на обговорення органів держуправління питання, які є важливими для суспільства».

Щодо рекомендацій для комунікації ОГС експерти радять якомога активніше комунікувати і намагатись залучити якомога більше аудиторій. Використовувати зрозумілі та чіткі меседжі, говорити простою мовою про складні речі та не ставити перед аудиторію надскладних конструктів. Вирішувати проблеми поступово та надавати очевидні приклади позитивних зрушень, використовувати мікротаргетинг в соціальних мережах.

Висновок до розділу 3

Таким чином, проаналізувавши інструменти комунікації громадянського суспільства з державним сектором в Україні, ми з'ясували таке:

– У випадку монополізації якою-небудь групою людей комунікаційного Інтернет-простору, в тому числі й каналів масової комунікації й інформаційних ресурсів, що визначають формати використання цифрових технологій у політичному управлінні, ця група може одержати доступ не тільки до трансляції політичної інформації, але й можливість використовувати користувацьку інформацію для визначення політичної лояльності конкретних користувачів, моделі їх політичної поведінки, що дозволить контролювати й блокувати протестні мережеві аудиторії.

– Протягом тривалого періоду в інформаційному просторі нашої країни спостерігається низка негативних явищ, які є загрозами для інформаційного здоров'я громадян та національної безпеки України. Впродовж багатьох років щодо України здійснюється значний психологічний тиск, перекручування фактів та подій, що відбуваються в державі з боку російських та проросійських каналів впливу, котрі ведуть «інформаційну війну» проти нашої держави, з метою дестабілізації стану громадськості, руйнування стійкості громадян, впливу на громадську думку, і просування інакших ідеалів і цінностей. Тому, держава і громадянське суспільство повинні злагоджено співпрацювати задля нівелювання деградаційних тенденцій в інформаційному полі держави й мобілізувати спільні зусилля для єднання в єдину націю з високим рівнем національної свідомості.

– У країнах ЄС діалог між державою й громадянським суспільством можна визначити як деліберативна міжсуб'єктна взаємодія на основі двосторонньої (багатосторонньої) комунікації з метою знаходження взаєморозуміння між владою й соціумом, пошуку й виявлення спільних інтересів, визначення соціальних позицій, узгодження намірів, вирішення конфліктних ситуацій, координації обопільних дій, коректування ситуації, що

склалася, й вироблення шляхом інституціоналізованого публічного дискурсу взаємоприйнятих правових, політичних і управлінських рішень і заходів на найближчу або середньострокову, або довгострокову історичну перспективу.

ВИСНОВКИ

Таким чином, у ході даного дослідження ми прийшли до таких висновків.

Охарактеризовані теоретичні засади сучасної суспільно-інформаційної трансформації. З'ясовано, що серед науковців досі немає єдності щодо розуміння поняття та сутності громадської думки. Громадська думка – це важливі в межах певної соціальної спільноти судження його представників, які, по-перше, посилюють значущість одних політико-владних практик у суспільстві за рахунок інших; по-друге, інтегрують волю суспільства, виступаючи нормативним чинником індивідуальної поведінки громадян. Іншими словами, громадська думка завжди є об'єктом впливу сил, які можуть виробляти значущі судження («лідерів думок» (Е. Бернейс, П.Ф. Лазарсфельд), еліт (Дж. Цалер), ЗМІ (Ч.Р.Мілз, Н. Луман), але при цьому зберігає певну міру автономності, оскільки її носії в своїх судженнях здебільшого керуються не стільки мотивами партійної відданості, умоглядної політичної доцільності чи логічної послідовності, скільки своїми емоційно та ціннісно навантаженими уявленнями про спільні суспільні інтереси (відповідно, в контексті своїх власних).

Громадська думка, що є об'єктом впливу з боку еліт і мас-медіа та одночасно інструментом контролю колективної поведінки у суспільстві, продовжує існувати та змінюватись скрізь, де є значущі судження, які впливають на здійснення й здобуття політичної влади, її сприйняття соціальними групами та політичну поведінку громадян. Таке місце та роль громадської думки обумовлює те, що суб'єкти політики, будучи зацікавлені в реалізації своїх владних інтересів, замість того, щоб сприяти вільному формуванню громадської думки, намагаються ефективно впливати на громадську думку та навіть керувати нею, в тому числі за допомогою політичної пропаганди.

Консолідованість думки спільноти виявляється в готовності та умінні вести діалог, у результаті якого «народжується» спільне рішення. Саме думка більшості і буде вважатися консолідованою. Для великої спільноти консолідаційною основою можуть стати спільні цінності. Колективні цінності пронизують життя спільноти і мають певну значущість, згуртовуючи цю спільність.

Розвиток громадської думки безпосередньо пов'язаний з явищем інформаційного суспільства. Інформаційне суспільство передбачає інформаційну «місткість» виробництва й продуктів. При цьому новий соціальний устрій (спрямованість у майбутнє, економіка послуг, центральна роль теоретичного знання) ґрунтується на телекомунікаціях, а також підвищеній ролі послуг із надання інформації.

Сучасна ситуація у сфері громадських комунікацій характеризується такими знаменними тенденціями:

- розвиваються новітні комунікаційні технології, що впливають на природу, обсяг і зміст інформації;
- зростає розуміння державами, соціальними групами та індивідами важливості циркуляції інформації, а також існуючих диспропорцій у міжнародних потоках інформації;
- зростає число учасників процесу циркуляції інформації у світі, а відтак – і політичне, соціальне, економічне розмаїття цього феномену, особливо у сфері культури й освіти.

Встановлені тенденції змін комунікаційних технологій та їх роль для суспільних трансформацій в Україні. Виявлено, що управління як процес прийняття рішень та їх реалізації засноване на комунікації, без якої управління не може бути ефективним. Сьогодні комунікація стає одним з визначальних факторів розвитку суспільства. Вона охоплює всі сфери суспільного життя, а також впливає на зміст і динаміку значного спектра соціально-політичних процесів. Зміна способів передачі інформації є однією з найважливіших сторін суспільного розвитку, що сприяє трансформації усіх сфер громадського

життя, у тому числі й політичної.

Сучасні технології, що одержали розвиток в епоху інформаційного суспільства, ставлять нові цілі й завдання перед владою. Традиційні форми управління державою не можуть залишатися незмінними. Виклики й загрози сучасного світу пов'язані з тим, що сформована нова «віртуальна реальність» в Інтернет-просторі, ігнорувати яку політична система не може. Хоча обговорення, дискусії, невдоволення тощо відбуваються у віртуальному просторі й не завжди мають реальні причини, а сформовані «віртуальними особистостями», вони приводять до реальних наслідків, долати які доводиться всьому суспільству. Стає очевидним, що владі необхідно мати під своїм впливом не тільки традиційні канали масової комунікації, засновані на вертикальних зв'язках, але й вчитися вибудовувати горизонтальні зв'язки в Інтернет-просторі для збереження не тільки політичної, але й усієї соціальної системи.

Формування Інтернет-комунікації як нової форми політичних взаємодій між владою й суспільством стає об'єктом вивчення з боку політичної науки. Необхідно також вивчати як функції влади в нових умовах, нові форми взаємодії між владою й суспільством, так і виклики й загрози, які несуть у собі зміни, що відбуваються в суспільстві під впливом інформаційно-комунікаційних технологій.

Трансформація змістів у процесі інтерпретації політичних явищ приводить до формування нових ціннісно-значенневих орієнтирів в онлайн-просторі політичної комунікації, що не завжди збігається з політичними цінностями у суспільній свідомості, сформованій традиційними каналами трансляції інформації. Це явище може стати одним із факторів дестабілізації політичної системи, якщо традиційні інститути влади у своїй роботі будуть спиратися тільки на одну форму взаємодії із громадянами. Аналіз ціннісних орієнтирів Інтернет-простору для ефективної взаємодії із громадянським суспільством також є однією з необхідних завдань влади для збереження стабільності політичної системи.

Із кінця 1990-х років соціальні комунікації в Україні активно трансформуються і переносяться із традиційних засобів масової комунікації (друкованих, радіо-, телебачення) до мережі Інтернет. Станом на II квартал 2020 року це стало загальною тенденцією і на даний час абсолютна більшість провідних вітчизняних засобів масової інформації має власні сайти, які знаходяться у постійній кількісній динаміці та якісному розвитку.

Інтернет-простір дає більше можливостей для конструювання громадських ініціатив. Інтернет-технології почали відігравати значиму роль у здійсненні громадських ініціатив і впливати на процеси взаємодії із суспільством у широких масштабах, дозволяючи суб'єктам комунікаційного впливу ефективно конструювати сприйняття суспільством соціальної реальності.

ЗМІ й мережеві канали комунікації не тільки поширюють громадські ініціативи, але також інтерпретують події, факти й процеси, тим самим надають їм необхідної тим або іншим акторам політичного трактування.

Виявлені інструменти комунікації громадянського суспільства із державним сектором в Україні.

Одним із поширених нині громадських ініціатив із застосуванням комунікаційних технологій є електронні петиції. Під петицією, як правило, розуміють колективне звернення громадян у компетентний орган держави або місцевого самоврядування з наданням пропозиції про прийняття певного нормативного акту або про розгляд відповідного питання на засіданні органа. У цілому предмет петиції значно ширший. Це можуть бути: скарги на дії органів і посадових осіб місцевого самоврядування; пропозиції про розгляд будь-якого питання, що має суспільне значення для всього або частини населення муніципального утворення; колективна вимога звіту керівника посадової особи місцевого самоврядування тощо.

Європейський Союз активно підтримує Україну у проведенні реформ та всебічному розвитку. В рамках Проекту ЄС для розвитку громадянського суспільства (2017-2019рр.) ключові завдання стосувались підтримки ініціатив,

допомоги в налагодженні діалогу з владою, сприяння співпраці між організаціями, покращення комунікаційної складової проектів та підвищення поінформованості про діяльність громадських організацій.

У 2020 році розпочалась комунікаційна кампанія ЄС - «Громадянське суспільство – це ТИ». Ця кампанія розроблена для підвищення обізнаності українців про роботу організацій громадянського суспільства та їхні досягнення, ініціативи, про людей, котрі щодня докладають зусилля, щоб змінити світ і Україну на краще.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Проведений аналіз експертних опитувань дозволив сформулювати рекомендації для розбудови ефективних комунікацій. Ми з'ясували думку експертів про стан сучасної демократії в Україні та вектор розвитку щодо тенденцій західних демократичних суспільств, також фахівці поділились своїм баченням щодо стану розвитку громадянського суспільства в Україні та механізмів його взаємодії з державою, і висловили свою думку з приводу залучення сучасних технологій та інструментів комунікації громадянського суспільства та їхню ефективність. Експерти радять ОГС якомога активніше комунікувати і намагатись залучити більше аудиторій. Використовувати зрозумілі та чіткі меседжі, говорити простою мовою про складні речі та не ставити перед аудиторією надскладних конструктів. Вирішувати проблеми поступово та надавати очевидні приклади позитивних зрушень, використовувати мікротаргетинг в соціальних мережах.

Також варто рекомендувати ОГС:

- вимагати від органів влади більш якісної та прозорої комунікації із суспільством;
- допомагати державі створювати та поширювати контент, що стосується суспільно важливих питань;
- на заходах, які проводяться організаціями громадянського суспільства, звертати особливу увагу на створення атмосфери і динаміки активного

залучення, щоб забезпечити групам громадськості отримання досвіду, який сприятиме формуванню їхньої залученості до подальший активних дій;

- не змагатись з державою, а взаємодіяти для досягнення суспільних благ та гармонії суспільного розвитку.

Під час процесу комунікації слід співпрацювати, спілкуватись зі своєю цільовою аудиторією, коли є про що комунікувати, слід робити це голосно і масштабно. Для привернення уваги до вирішення суспільно важливих питань варто залучати лідерів.

В умовах перманентної інформаційної революції, подальші практичні прояви якої сьогодні вкрай складно спрогнозувати й передбачити, пріоритетним завданням державного управління повинно залишатися налагодження продуктивних контактів з мережевими громадськими об'єднаннями, неурядовими організаціями, ученими й експертами як України, так і іноземних держав. Удосконалення державної політики у період нового десятиліття (2020-ті роки) вимагає залучення всього комплексу ресурсів і досягнень інформаційної сфери.

У світі 2020-х років на порядок виростуть можливості для інтенсивного впливу на світогляд, який відбувається не тільки за рахунок викривлення інформаційних потоків, але й більш закамуюфльованих операцій, що спричиняють політико-ідеологічний і моральний вплив на персональну й колективну свідомість індивідів і соціальних співтовариств. Саме заради гармонізації процесів суспільного розвитку і необхідно постійно вдосконалювати процеси двосторонньої комунікації організацій громадянського суспільства з державою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аверін Ю. П., Сушко В. А. Citizens of china at the moscow labor market: problems and prospects // Ad alta-journal of interdisciplinary research. 2019. Vol. 9, no. 1. P. 88-94.
2. Амзин А. Новостная интернет-журналистика. Москва : Аспект Пресс, 2011. 144 с.
3. Артамонова І. М. Тенденції становлення та перспективи розвитку інтернет-журналістики в Україні. Донецьк : Лебідь, 2009. 416 с.
4. Безклубенко С. Д. Мистецтво організації громадської думки : [монографія]. Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2016. 398 с.
5. Белл Д. Социальные рамки информационного общества. Москва : Экономика, 2004. 308 с.
6. Бернейс Э. Пропаганда / пер. с англ. И. Ющенко. Москва: Hippo Publishing, 2010. 176 с.
7. Білокопитов Д. В. Сутність громадянського суспільства та його функції в сучасних умовах / Д. В. Білокопитов // Актуальні проблеми державного управління. – 2016. – № 1. – С. 216-223.
8. Брусницын Н. А. Информационная война и безопасность. Москва: Вита-Пресс, 2001. 279 с.
9. Бурдьє П. Социология политики / пер. с фр.; сост., общ. ред. и предисл. Н.А. Шматко. Москва: Socio-Logos, 1993. 336 с.
10. Вартанова Е. Л. Медиаэкономика зарубежных стран. Москва: Аспект-Пресс, 2003. 335 с.
11. Варунц Л. Д. Становлення громадянського суспільства в Україні в умовах суспільної і державної трансформації / Л. Д. Варунц, О. С. Устименко // Science progress in European countries: new concepts and modern solutions: Papers of the 4th International Scientific Conference (Stuttgart, Germany, 28 December 2018). – Stuttgart, 2018. – P. 666-673.

- 12.Владимиров В. М. Основи журналістики в поняттях та коментарях. Луганськ: Східноукраїнський держ. ун-т, 1998. 134 с.
- 13.Взаємодія державної влади з громадянським суспільством / неурядовими організаціями. Інформація, консультація та активна участь // Технічна підтримка реформування державного сектору в Україні. Данська Програма Сусідства. — URL: http://www.volyn-cppk.com.ua/files/file/vzaemodia_DV_Z_GS.pdf (дата звернення: 10.06.2020).
14. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії громадянське суспільство. Львів: Літопис, 2000. 318 с.
- 15.Галушко С. О. Протиборство в інформаційному просторі. Оборонний вісник. 2011. № 11. С. 16-19.
- 16.Гофман И. Анализ фреймов: эссе об организации повседневного опыта [Текст] / И. Гофман; пер. с англ.; под ред. Г.С. Батыгина и Л.А. Козловой; вступ. статья Г.С. Батыгина. Москва: Ин-т социологии РАН, 2003. 752 с.
17. Громадянське суспільство України: політика сприяння та залучення, виклики та трансформації: аналіт. доп. / [Яблонський В. М., Бекешкіна І. Е., Гелетій М. М. та ін.]; за заг. ред. О. А. Корнієвського, Ю. А. Тищенко, В. М. Яблонського. — К.: НІСД, 2019. — 112 с.
- 18.Громадянське суспільство - це ти [Електронний ресурс] / 1 — Режим доступу до ресурсу: <https://goznamy.org.ua/about..>
19. Діалог суспільства і влади: європейські правові стандарти і досвід» / В. М. Литвин. — К.: Парламентське вид., 2011. — 40 с.
- 20.Жарков Я. М. Напрями зовнішнього інформаційно-психологічного впливу на Україну. Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. 2009. № 1(4). С. 42-46.
- 21.Жук С. Я., Чмельов В. О., Дзюба Т. М. Тенденції та перспективи розвитку інформаційної боротьби й інформаційної зброї. Наука і оборона. 2006. № 2. С. 35-41.

22. Запровадження комунікацій у суспільстві / За заг. ред. Н.К. Дніпренко, В.В. Різуна. – К.: ТОВ «Вістка», 2009. – 56 с.
23. Зелінська Н. В. Дискурсивні практики української науки у дзеркалі видавничих реалій. Наук. записки УАД. Львів, 2008. № 1 (13). С. 3-11.
24. Іванов В. Ф., Мелешенко О. К. Комп'ютерні технології у засобах масової комунікації : сучасне та майбутнє. Київ : РВЦ «Київський університет», 1997. 173 с.
25. Іванченко С. М. Шляхи формування консолідованої громадської думки в цільових групах. Проблеми політичної психології : зб. наук. праць / Асоц. політ. психологів України, Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. Київ: Міленіум, 2014. Вип 1 (15). С. 267-273.
26. Інтернет в роботі журналіста / упоряд. та адаптація І. Шелудченко ; ред. С. Таран ; Інститут масової інформації. Київ, 2004. 71 с.
27. Калмыков А. А., Коханова Л. А. Інтернет-журналистика. Москва : ЮНИТИ, 2005. 383 с.
28. Кастельс М. Інтернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства. Київ: Ваклер, 2007. 304 с.
29. Кияк Б. Р. PR стосунки з громадськістю / Академія праці і соціальних відносин Федерації професійних спілок України. Київ, 2016. 297 с.
30. Королько В. Г. Паблік рилейшнз: наукові основи, методика, практика: Підручник / В.Г. Королько. – К.: Скарби, 2001. – 400 с.
31. Крейг Р. Інтернет-журналистика. Робота журналіста і редактора у нових ЗМІ. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 324 с.
32. Куракін О. М. Генеза поняття «громадське суспільство» / О. М. Куракін, М. Ю. Романов // Науковий вісник Ужгородського Національного університету: Серія: Право / гол. ред. Ю. М. Бисага. – Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2015. – Вип. 35. Ч. 1. Т. 1. – С. 28–32.
33. Ларіонов Ю. І. Дослідження операцій в інформаційних системах / Науково-методичний центр вищої освіти, Харківський національний ун-т радіоелектроніки. Харків: ХНУРЕ, 2003. 388 с.

34. Лашкіна М. Нові підходи до комунікації в публічному просторі державного управління / М. Лашкіна // Публічне управління: теорія та практика. – Вип. 1. – 2013. – С. 10–18.
35. Липпман У. Общественное мнение / пер. с англ. Т.В. Барчуновой. Москва: Ин-т Фонда «Общественное мнение», 2004. 384 с.
36. Лисовский С. Ф. Политическая реклама. Москва: ИВЦ «Маркетинг», 2010. 360 с.
37. Литвиненко О. В. Інформаційні впливи та операції: Теоретико-аналітичні нариси / Національний ін-т стратегічних досліджень. Київ: НІСД, 2008. 239с.
38. Луман Н. Реальность масс-медиа / пер. с нем. А.Ю. Антоновского. Москва: Праксис, 2005. 256 с.
39. Лучинкіна А. І. Психологія інтернет-соціалізації особистості. Сімферополь: АРІАЛ, 2013. 355 с.
40. Манойло А. В. Государственная информационная политика в условиях информационно-психологической войны. Москва: Горячая линия-Телеком, 2012. 542 с.
41. Маньковская Н. Б. Эстетика постмодернизма. Санкт-Петербург : Алетейя, 2000. 347 с.
42. Маринович М. Роль і місія громадянського суспільства. Чи потрібні людям «посередники»? / М. Маринович. – URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2834247-rol-i-misia-gromadanskogo-suspilstva-ci-potribni-ludam-poseredniki.html> (дата звернення: 10.06.2020).
43. Матвєєнко І. В. Вплив засобів масової інформації на становлення громадянського суспільства: теоретичний аспект. Університетські наукові записки. 2010. № 2. С. 283-290.
44. Мелешенко О. К. Журналістичкознавчі уявлення про світовий і національний інформаційний простір, його безпеку. Київ: ПВП «Задруга», 2006. 64 с.

45. Михайлин І. Л. Основи журналістики. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2000. 278 с.
46. Михайлин І. Л. Українська журналістика: обсяг поняття. Українське журналістичознавство. Київ, 2005. Вип. 6. С.27-32.
47. Москаленко А.З. Теорія журналістики. Київ: Екс-Об, 2002. 334 с.
48. Мудра І. Поняття «фейк» та його види у ЗМІ. Теле- та радіожурналістика. 2016. Вип. 15. С. 184-188.
49. Ноэль-Нойман Э. Общественное мнение. Открытие спирали молчания / пер. с нем.; общ. ред. и предисл. Н.С. Мансурова. Москва: Прогресс-Академия, Весь Мир, 1996. 352 с.
50. Овчарова Л. Без грошей на розвиток [Електронний ресурс] // Відомості № 4302 від 14.04.2017.
51. Ольшанский Д.В. Политический PR. Санкт-Петербург: Питер, 2003. 544 с.
52. Організації громадянського суспільства України // Резюме дослідження. – URL:
https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-12/dopov_gromad-suspilstvo_druk_04_12_2019.pdf (дата звернення: 10.06.2020).
53. Основи правознавства: Навчальний посібник / За ред. С. В. Ківалова, М. П. Орзіха. – Одеса: «Юридична література», 2003. – С. 67–68.
54. Оцінка діяльності Національної поліції України за допомогою опитування громадської думки : (нац. звіт) / [Д. Кобзін та ін.] ; Харків. ін-т соц. дослідж., Харків. правозахис. група. Харків : Права людини, 2019. 562 с.
55. Паблік рилейшнз / Херсон. держ. ун-т, Ф-т економіки і менеджменту, Каф. менеджменту і адміністрування ; [уклад.] Євтухова С. М. Херсон: Грінь Д. С. [вид.], 2015. 199 с.
56. Партико З. В. Теорія масової інформації та комунікації. Львів: Афіша, 2008. 290 с.
57. Погребная В. Я. Сущностные аспекты постмодернистского дискурса. Культура и экономика : Междунар. науч.-практ. конф. [Материалы]. Донецк: ДонНУЭТ, 2008. С. 84-86.

58. Полеванов В. Куди йдеш, людина? // Економічні стратегії. 2017. №1. С. 82-98.
59. Політичний консалтинг в Україні: Агенція комплексного розвитку «MARTIN group». Київ: Видавництво: АФ «ВаМа», 2016. 244 с.
60. Потятиник Б. В. Інтернет-журналістика. Львів: ПАІС, 2010. 243 с.
61. Прокопенко М. Фейк як інструмент війни. День. URL: <http://rn.day.kiev.ua/uk/article/media/feyk-yak-instrument-viyni>.
62. Про Проект ЄС для розвитку громадянського суспільства [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://euprostir.org.ua/about-together>.
63. Радковець Ю., Левченко О., Косошов О. Погляди на створення системи інформаційної безпеки України та її Збройних Сил. Наука і оборона. 2014. № 1. С. 38-42.
64. Рекомендації щодо стандартів якості та належного врядування для організацій громадянського суспільства як механізму зміцнення довіри. – URL: http://ednannia.ua/images/Рекомендації_щодо_стандартів_якості_та_належного_врядування_для_організацій_громадянського_суспільства.pdf (дата звернення: 10.06.2020).
65. Різун В. В. Об'єкт і предмет дослідження : en passant. Українське журналістикознавство. К., 2005. Вип. 6. С. 4-6.
66. Рудніченко Н. М. Соціальні виміри мови електронних засобів масової комунікації. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету: Філологічні науки. Вип. 11. Том 1. Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2005. С. 292-297.
67. Саприкін О. А. Фейк як інструмент інформаційної війни проти України. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2016. № 1. С. 87-94.
68. Стадник А. Г. Інформаційні війни як чинник впливу на стан громадської думки : автореф. дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.04 / Стадник Альона Георгіївна ; Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2018. 20 с.

69. Суспільна трансформація: концептуалізація, тенденції, український досвід / За ред. В. В. Танчера, В. П. Степаненка. – К.: Інститут соціології НАН України, 2004. – 244 с.
70. Сучасні технології та засоби маніпулювання свідомістю, ведення інформаційних війн і спеціальних інформаційних операцій / В. М. Петрик [та ін.]. Київ: Росава, 2009. 208 с.
71. Тапскотт Д., Уильямс Э. Д. Викиномика. Как массовое сотрудничество изменяет все. NY.: BestBusinessBooks, 2009. 498 p.
72. Тимошик М. С. Ідеологічні й наукові концепції витоків українського друкованого слова : аргументи зарубіжних і вітчизняних авторів. Вісник Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Сер. Журналістика. К, 2003. С. 6-10.
73. Тихомирова Є. Б. PR-формування відкритого суспільства / Є. Б. Тихомирова. Київ: Науково-видавничий центр «Наша культура і наука», 2016. 207 с.
74. Тоффлер Э. Третья волна. Москва: АСТ, 1999. 781 с.
75. Фролов П. Д. Громадська думка: критерії та моделі консолідації. Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології. Київ: Міленіум, 2014. Вип. 34(37). С. 233-246.
76. Цаллер Дж. Происхождение и природа общественного мнения / пер. с англ. А.А. Петровой. Москва: Ин-т Фонда «Общественное мнение», 2004. 559 с.
77. Чабаненко М. В. До питання історії та особливостей розвитку вітчизняних журналістських Інтернет-видань. Теле- та радіожурналістика : Зб. наук. пр. / Львівський нац. ун-т імені Івана Франка, 2009. Вип. 8. С. 98-104.
78. Чабаненко М. В. Інтернет-ЗМІ як складова частина системи засобів масової інформації України : монографія. Запоріжжя: [ЗНУ], 2011. 184 с.
79. Чукут С. А. Сутність і роль громадської думки в процесах державотворення / С. А. Чукут // Грані. – 1999. – №3(5). – С.
80. Шваб К. Четверта промислова революція. М.: Ексмо, 2016. 139 с.

81. Becker G. S. Human Capital: Theoretical and Empiric Analysis. N.Y., 1964. 402 p.
82. Cohen B.C. The press and foreign policy. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1963. 288 p.
83. Entman R.M. Projections of Power: Framing News, Public Opinion, and US Foreign Policy. Chicago, IL: University of Chicago Press, 2004. 229 p.
84. Ginneken J. van. Collective behavior and public opinion: rapid shifts in opinion and communication. Mahwah; London: Lawrence Erlbaum Associates, 2003. 301p.
85. Greene S. Measuring Public Opinion: The Psychological Perspective. Public opinion and polling around the world: a historical encyclopedia / J.G.Geer (ed.). Santa Barbara; Denver; Oxford: ABC- CLIO, Inc., 2004. P. 9-26.
86. Hayashi Yujiro. Johoka shakai: Hado na shakai kara sofuto na shakai. Tokyo: Feo, 1969. 189 p.
87. Hosono Asahi, Umesao Tadao. Joho sangyo ron. Information Industry Theory: Dawn of the Coming Era of the Ectodermal Industry. Tokyo: VP, 1963. 156 p.
88. Iyengar S. Agenda setting and beyond: television news and the strength of political issues. Agenda formation / W.H. Riker (ed.). Ann Arbor: University of Michigan Press, 1993. P. 211-230.
89. Iyengar S. Is anyone responsible?: how television frames political issues. Chicago: University of Chicago Press, 1991. 195 p.
90. Jacoby W.G. Ideological Identification and Issue Attitudes. American Journal of Political Science. 1991. Vol. 35. P. 178-205.
91. John Vernon Pavlik. Journalism and New Media. Columbia: University Press, 2001. 246 p.
92. Kovach B., Rosenstiel T. The Elements of Journalism: What Newspeople Should Know and the Public Should Expect. New York: Three Rivers Press, 2007. 268p.
93. Lang K. Public opinion. Encyclopedia of Sociology / Eds. E.F. Borgatta, R.J.V. Montgomery. Vol. 3. New York: Macmillan Reference USA, 2000. P. 2272-2280.

94. Lasswell H. D. *Psychopathology and politics* / introd. by F. Greenstein. Chicago; London: The University of Chicago press, 1977. 339 p.
95. Laver M., Shepsle K.A. *Agenda formation and cabinet government. Agenda formation* / W.H. Riker (ed.). Ann Arbor: University of Michigan Press, 1993. P. 169-182.
96. Letki N. *Public opinion. Encyclopedia of governance: in 2 vols* / Ed. M. Bevir. - Vol.2 Thousand Oaks: Sage Publications, 2007. P. 772-773.
97. Machlup F. *The Production and Distribution of Knowledge in the United States*. NJ.: Princeton, 1962. 283 p.
98. MacKuen M.B. *Social Communication and the Mass Policy Agenda. More Than News: Media Power in Public Affairs* / eds. M. MacKuen, S.L. Coombs. Beverly Hills, CA: Sage, 1981. P. 19-44.
99. McCombs M.E., Shaw D.L. *The agenda-setting function of mass media. Public Opinion Quarterly*. 1972. Vol. 36, No 1. P. 176-187.
100. McLuhan M., Fiore Q. *The Medium Is the Message : An Inventory of Effects*. New York: Bantam Books, 1967. 324 p.
101. McLuhan M. *Understanding media: the extensions of man* / introd. L. H. Lapham. Cambridge, Massachusetts ; London: The MIT press, 1997. 365 p.
102. Moulthrop Stuart. *You Say You Want a Revolution? Hypertext and the Laws of Media*. URL: <http://muse.jhu.edu>.
103. Rogers E.M. *Theoretical Diversity in Political Communication. Handbook of political communication research* / ed. L. Lee Kaid. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., 2004. P. 3-16.
104. Scheufele D.A., Tewksbury D. *Framing, agenda setting, and priming: the evolution of three media effects models. Journal of Communication*. 2007. Vol. 57, No 1. P. 9-20.
105. Slocum F. *Public opinion. International encyclopedia of the social sciences* / Ed. W.A. Darity, Jr. 2nd ed. Vol. 6. New York: Macmillan Reference USA, 2008. P. 615-618.

106. Schultz T. Resources for Higher Education: an Economist's View // The Journal of Political Economy. 1968. Vol. 76. № 3.
107. Steinfield C., Salvaggio J. L. Toward a definition of the information society. The Information Society: Economic, Social and Structural Issues. NJ.: Hillsdale, 1989. 120 p.
108. Sushko V. A., Dekhanova N. G., Kholodenko U. A. Employment policy in the conditions of Digital revolution // Dilemas contemporaneos-educacion politica y valores. № VII. Special Edition.
109. Wasdie Industrie 4.0 den Beschäftigtenbringt // BöcklerImpuls. 2015. Vol. 4. p. 4-5.
110. Про програму "Долучайся!" [Електронний ресурс] / 110 – Режим доступу до ресурсу:
<https://engage.org.ua/ukr/prohrama-spyriannia-hromadskij-aktyvnosti-doluchajsia/>.
111. Українці залучені до громадської діяльності, але уникають активної участі [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:
<https://engage.org.ua/ukr/ukrainsi-zalucheni-do-hromadskoi-diialnosti-ale-unykaiut-aktyvnoi-uchasti/>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Гайд напівструктурованого експертного опитування

Доброго дня! Я, Римма Куценко, студентка магістерської програми "Зв'язки з громадськістю" Києво-Могилянської Академії. Зараз я працюю над дипломною роботою "Тенденції змін комунікації організацій громадянського суспільства з державою в умовах сучасної суспільно-інформаційної трансформації в Україні".

В рамках цього дослідження потребую Вашої експертної думки. Отримана інформація буде використана виключно в дипломній роботі. Дякую за Вашу допомогу!

1. Які суспільні трансформації на ваш погляд відбуваються в розвитку сучасних демократичних системах світу?
2. Яким чином ви би охарактеризували стан сучасної демократії в Україні?
3. Чи розвивається Україна в тренді еволюції західних демократичних суспільств?
4. Чи зазнало демократичних змін суспільство України від часів Незалежності?
5. Чи вважаєте ви, що українське суспільство можна вважати громадянським? Якщо так, то чому?
6. Які чинники сприяли формуванню громадянського суспільства в Україні?
7. Чи є перспективи подальшого розвитку громадянського суспільства? Якщо так, то на ваш погляд які?
8. Чи вважаєте ви механізм взаємодії громадянського суспільства та держави ефективним?
9. Чи вважаєте ви, що українське громадянське суспільство почало формуватись лише в 2014 році (Революція гідності), незважаючи на те, що Україна стала незалежною в 1991 році?
10. На вашу думку, що гальмувало розвиток громадянського суспільства з часу отримання Незалежності?
11. Чи можна, на вашу думку, стверджувати що громадянське суспільство в Україні розвивається стабільно?

12. Чи відбувається, на вашу думку, впровадження сучасних технологій та інструментів комунікації громадянського суспільства, держави та суспільства?
13. Що, на вашу думку, можна вважати рушієм змін комунікації громадянського суспільства з державою?
14. Чи можна вважати нормальним в процесі розвитку сталої демократії, що саме кризоутворюючі чинники стають головною рушійною силою змін в комунікації з державою?
15. Чи згодні ви з твердженням «Активна частина громадянського суспільства мобілізуються і виконує функції держави, коли держава не в змозі це робити»?
16. Як ви вважаєте, зміна характеру і сутності комунікації громадськості з державою відбувається зазвичай через ціннісні зрушення суспільства?
17. На ваш погляд, через які чинники ці зрушення відбуваються в Україні?
18. Як ви вважаєте, що на сьогодні є основними показниками ефективності в комунікації громадянського суспільства з державою?
19. Які, на ваш погляд, сучасні комунікаційні технології та інструменти (соціальні мережі, меседжери, соцплатформи і тд.) ви вважаєте є найбільш ефективними у формуванні діалогу громадянського суспільства з владою?
20. На яких прикладах ви можете підтвердити, що комунікація громадянського суспільства впливає на державні рішення?
21. Чому держава не захищає членів громадянського суспільства, зокрема активістів?
22. Які сучасні комунікаційні стратегії мають взяти на озброєння громадські організації для побудови ефективного діалогу між суспільством і владою?
23. Додайте, будь ласка, короткі відомості про себе.
Ім'я, прізвище, посада (сфера діяльності).

ДОДАТОК Б

Список респондентів для проведення експертного опитування та
транскрипти наданих відповідей

- 1) Респондент 1 - Олександра, менеджерка проєктів в міжнародній організації
- 2) Респондент 2 - Юлія Гриценко, медіа-аналітикиня
- 3) Респондент 3 - Дмитро Гузій, юрист, сфера медіа
- 4) Респондент 4 – Вікторія, фахівчиня з державних комунікацій
- 5) Респондент 5 - Анастасія Обертас, експертка з комунікацій в громадському секторі (керую комунікаціями проєктів "Школа військових водолазів" та "Без Броні – єдина база ініціатив для ветеранів", консультую Мінветеранів), до цього керувала комунікаціями всеукраїнського благодійного фонду та очолювала управління PR програм та ведучих Суспільного мовлення
- 6) Респондент 6 – Марта Білас, керівниця прес-центру УКМЦ (Український кризовий медіа-центр)
- 7) Респондент 7 – Андрій Масальський, радник з комунікацій Міністерства фінансів
- 8) Респондент 8 – Михайло Смуток, сфера діяльності – медіа

1. Які суспільні трансформації, на ваш погляд, відбуваються в розвитку сучасних демократичних системах світу?

- 1) Глобалізація, віртуалізація, поляризація світоглядів
- 2) Наразі можна споглядати зворотну тенденцію, люди тяжіють до авторитарних та популістських лідерів. Ситуація із пандемією COVID-19 продемонструвала що сучасне суспільство, охоплене відчуттям небезпеки вірусу, спокійно сприймає обмеження власних базових прав, наприклад, права на свободу пересування.
- 3) Різновекторні: інтенсифікація глобальних політичних та комунікаційних процесів та атомізація виборців водночас.
- 4) Суспільство вчиться брати відповідальність на себе, а не покладатись на владні структури.
- 5) На мою думку, у світі зараз найбільш відчутні перехід до режиму демократії та принцип верховенства права.
- 6) Демократичні системи сьогодення проходять нон стоп модернізацію та адаптацію.

- 7) Відзначаю тренд деякого відходу від цінностей єдиної Європи і загалом демократичного світу, до політичного ізоляціонізму чи економічного протекціонізму. Він започаткований кількома знаковими світовими подіями. Серед них – перемога в США Трампа, відносно домінування маргінальних право- чи ліворадикальних партій, часто із проросійським ухилом у парламентах і суспільствах європейських країн (Чехія, Австрія, Італія, Франція). Важливими маркерами є завершення Брекзиту у Великій Британії і посилення економічної ролі нових світових лідерів (Китай, Індія, країни Близького Сходу). Тренд на так званий євроскептицизм впливає на трансформацію загальноєвропейської політики та політик країн ЄС. Вона стає більш акцентованою і суб'єктною. Допускаю, що боротьба з пандемією може хитнути маятник в інший бік – у бік більшої координації загальноєвропейських процесів, аніж це є нині.
- 8) Сучасні демократичні політичні системи стикаються з новими викликами, які є органічним продовженням трансформації суспільства внаслідок поступової зміни демографії (зменшення народжуваності та смертності та зростання тривалості життя зі зростанням середнього рівня доходів), економічних відносин (розмиття кордонів між цифровими, фізичними та віртуальними засобами виробництва), геополітичного стану (баланс між інтеграційними та дезінтеграційними процесами, глобалізацією та ізоляціонізмом), зростання впливу та ваги соціальних ЗМК в суспільному дискурсі та ціннісно-культурних змінах (між гіпертолерантності до фундаментального консерватизму). Демократичні політичні системи в черговий раз в історії свого існування стикаються з екзистенційними викликами через поляризацію суспільства, зростання популізму, а криза еліт і нездатність ефективно впоратися з глобальними викликами сприяє зростанню недовіри та розчаруванню в правлячому класі. Маніпулювання, пропаганда з боку внутрішніх та зовнішніх акторів, некритичне мислення через переобтяження суспільства інформацією випробовує на міцність суспільні і політичні інститути демократичних політичних систем.

2. Яким чином ви би охарактеризували стан сучасної демократії в Україні?

- 1) Хиткий
- 2) Вибори 2019 року продемонстрували, що демократія працює. В Україні, на відміну від деяких інших пост-радянських країн, на разі можна споглядати вільне волевиявлення громадян. Але, якщо аналізувати новинні

стрічки та ситуацію на медіаринку країни, зараз поступово рівень демократії та свободи слова знижується.

3) Перехідний стан: від пост-колоніального до "посереднього".

4) Стан невизначеності.

5) Наразі є тенденція до занепаду демократії в Україні як такої. Хоча поки ми ще можемо бачити успішні кейси "копнякової демократії", де точковий спротив активної частини суспільства впливає на урядові рішення, запобігає окремим проявам корупції та порушенням демократії.

6) Демократія в Україні ще на стадії якщо не зародження, то дуже раннього розвитку.

7) В Україні є всі формальні ознаки демократичної держави. Це – чесні вибори, загалом конкурентні ЗМІ, відносно успішні соціальні ліфти, свобода слова і думки. Однак з огляду на брак державницького досвіду, тривалий комуністичний застій, а також сумнівні політичні експерименти часів Незалежності процес формування в Україні демократичного суспільства відбувається нестабільно і болісно. Можна вважати, що стан демократизації суспільства значно вище, аніж у політичного класу. Тому часто політичний клас не спроможний використати демократичні інструменти в інтересах усього суспільства. Через політичну інерцію та слабкість інститутів держави. Це викликає роздратування та нерозуміння суспільства, наслідком чого стали Помаранчевий та Європейські Майдани, а також низка інших суспільних рухів.

8) Україна є напівдемократичною країною з порівняно вільними виборами, наявністю великої кількості конкуруючих економічних, політичних, суспільних груп та не міцними інститутами влади. Досить розвинуте громадянське суспільство, велика недовіра населення до влади і відсутність монополії однієї політичної або економічної сили (олігархічний консенсус), а також велика роль західних країн та декларованих європейських цінностей з порівняно значним рівнем мобілізації суспільства через війну та загрозу Росії, сприяють крихкому балансу збереження демократії в Україні. Проте популізм, запит на сильну руку, дестабілізаційний фактор Росії, корупція рентоорієнтованих еліт та відсутність спільних ціннісних орієнтирів - ось головні загрози української демократії.

3. Чи розвивається Україна в тренді еволюції західних демократичних суспільств?

1) Частково.

2) Оскільки зараз світ тяжіє до популістських рухів та харизматичних «сильних» лідерів, в цілому, можна сказати, що Україна цілком в тренді західних демократичних суспільств.

3) Частково, звісно, процеси в західних демократіях відтворюються і в Україні. Але об'єктивно, розвиток демократичних процесів в Україні має власний тренд (з огляду на стан електорату).

4) Ні.

5) Поступово – так. Але, швидше, мова про загальні тенденції, а не тренди (важко назвати трендом те, що докочується до нас на 3-5-10 років пізніше за Штати або європейські країни).

6) Так, але далеко не у всіх аспектах.

7) І так, і ні. Україна продовжує підтримувати євроінтеграційний тренд розвитку, який є найбільш сильним світовим демократичним імпульсом. У нас меншою мірою, аніж у Європі, відчувається так званий євроскептицизм, хоча його і намагаються розгортати політичні сили, орієнтовані на вплив РФ.

Водночас ми активно сприймаємо тренд на посилення соціальних комунікацій, зростання ролі соціальних медіа, висунення на перші позиції у державі лідерів громадянського суспільства, трансформацію влади із бюрократично-консервативного виміру на суспільно-активний. Феномен Зеленського загалом відбувся у рамках світового тренду на усунення з арени традиційних політиків (Трампа, Б.Джонсона, Макрона).

8) Так. До певної міри поляризація, криза інституцій, корупція, пропаганда, дестабілізація і втручання у внутрішні справи з боку недружніх країн Україна зазнавала ще до появи таких проблем в західних демократіях.

4. Чи зазнало демократичних змін суспільство України від часів Незалежності?

1) Думаю що так, частково.

2) Так. Зараз українське суспільство знаходиться в умовному «підлітковому» віці, коли вже дуже хочеться приймати самостійні рішення, але інструментарію та відповідальності за власні рішення ще немає. Патерналістські тенденції заважають активно розвивати громадянське суспільство.

3) Так, зміни істотні

4) Хіба що зовсім трохи.

5) Безумовно. В контексті останнього року може це бути непомітно через зворотну динаміку, але загалом відхід від радянського минулого в плані демократії очевидний.

6) Так, особливо в роки 2014-2015 років.

7) 30 років – замалий термін для формування розвиненого громадянського суспільства. Відтак, за цей термін Україна пододала колосальний шлях демократизації суспільства. Із закритого комуністичного суспільства ми перетворилися на демократичну спільноту, що часто дивує світ своїми уявленнями про межі демократії.

Демократичне суспільство в Україні зазнало різні етапи розвитку. Бурхливий розвиток за фактичної підтримки влади розпочався від часів Помаранчевої революції. Тобто насправді вільній українській демократії – лише 15 років, чотири з яких її намагався придушувати політичний режим В.Януковича.

Демократичні зміни бурхливо розпочалися із 1990-го, але були пригальмовані впродовж 8 років президентства Л.Кучми. втім, у той час відбулися знакові події української історії, які визначили подальший демократичний рух України. Серед них – убивство Георгія Гонгадзе і В'ячеслава Чорновола, масові акції протесту «Україна – без Кучми», півки Мельниченка. Наслідком цих та інших подій став Помаранчевий майдан, з якого почався відлік вільного демократичного суспільства в Україні.

8) Так. Порівняно з радянським часом, вільні політичні вибори та політична боротьба, плюралізм ЗМІ зі свободою слова та совісті, парламентський контроль та опозиція, конкуренція в економічній діяльності та форми прямої демократичної участі народу, як єдиного джерела влади на уряд в форматі масових протестів та революцій змінили українське суспільство з часів Незалежності.

5. Чи вважаєте ви, що українське суспільство можна вважати громадянським? Якщо так, то чому?

1) Частково. Частково люди активно використовують свої політичні і громадянські права. Є категорія менш активних громадян, які не усвідомлюють свої прав та можливостей.

2) Частково. З одного боку, в нашому суспільстві панує плюралізм, відкритість і мобільність, а з іншого боку - занадто малий прошарок середнього класу та відсутність соціальних гарантій. За таких показників складно розвинути повноцінне громадянське суспільство, адже значна

кількість громадян націлена на задоволення базових життєвих потреб, а не потреб більш високого рівня.

3) Ні, ще не можна. "Умовно соціологічно" більше половини суспільства не мають пріоритета цінностей громадських свобод та цінностей над патерналістськими очікуваннями від Держави та не готові боротись з проявами порушень верховенства права та авторитаризму.

4) Ні, не вважаю. Громадянське суспільство вміє нести відповідальність за свій вибір.

5) Частково. Сьогодні досить високий рівень громадянської культури, самоуправління, розмежовуються (хоч і не повністю) функції держави та суспільства, є свобода слова (хоч і не завжди), сформувався якийсь середній клас. Водночас права й свободи людини досі не захищені, розвиток ринкової економіки душиться, а захист прав та власності громадян за допомогою правосуддя – під великим питанням.

6) Так. Було створено багато ГО та активних груп, які мають вплив на державу.

7) Безумовно, за духом його можна таким вважати. Громадянський голос в Україні досить вагомий. Він впливає на формування органів влади та визначення їхнього порядку денного. Громадські активісти та інститути ініціювали Європейський майдан, який змінив парадигму розвитку країни.

Втім, можемо говорити про несформованість і незрілість самих суспільних інститутів. Вони фінансово несамодостатні, оскільки залежать від внутрішніх чи зовнішніх донорів. Звідси – новітній феномен «соросят», лояльних політологів, кишенькових журналістів та «трьох телеканалів Медведчука».

Аби стати справді сильним і самодостатнім громадянським суспільством треба підвищувати його суб'єктність шляхом запровадження легальних прозорих механізмів фінансування та загалом діяльності.

8) Так, українське суспільство можна вважати громадянським, проте з певними застереженнями. Громадянське суспільство передбачає участь громадянина в суспільному, політичному та економічному житті країни. В Україні громадяни беруть участь у виборах органів влади, відстоюють особисті та колективні інтереси та цінності через інституційовані та неінституційовані організації чи коаліції. В той же час громадянське суспільство це не лише про права держави перед своїми громадянами в рамках формальної чи неформальної суспільної угоди, але і про відповідальність. Суспільна угода, в якій громадянин толерує корупцію, всездозволеність,

непотизм та порушення правил призводить до неефективності рішень, бідності, слабкості інституцій та свавілля. Саме тому громадянська свідомість та відповідальність (не порушувати правила, платити податки, не платити хабарі чи толерувати корупцію, бути відповідальним за свій політичний вибір) є наріжним каменем громадянського суспільства.

6. Які чинники сприяли формуванню громадянського суспільства в Україні?

- 1) Незалежність, свобода слова, євроінтеграція.
- 2) Менталітет, доступ до інформації, поступові зрушення в суспільній свідомості в бік відповідальності самих за себе (але останній пункт ще в стадії розвитку).
- 3) Просвітництво та просування демократичних цінностей в Україні цілеспрямовано через програми західних інституцій щодо "розвитку демократій" та кризові явища в держуправлінні спричинені в різні часи місцевими політичними та бізнесовими елітами.
- 4) Хаотична малопрофесійна влада.
- 5) Революції – на граніті, помаранчева та Євромайдан (як основні рушії змін та каталізатор розвитку громадянського суспільства).
- 6) Революція Гідності!
- 7) Частково відповідь у питанні 4.

Серед інших ключових чинників – відносно вільні вибори до Верховної Ради у різні роки, коли значна частина громадських активістів мала змогу потрапити до парламенту.

Довгий час осередком громадянського суспільства була медіа-спільнота. Саме журналісти брали на себе відповідальність комунікувати із суспільством у найбільш складні періоди історії Незалежності. Згадаємо убивство Г.Гонгадзе, касетний скандал, протидію темникам і загалом цензурі.

Значну, а можливо, визначальну підтримку розвитку громадянських інститутів зіграли міжнародні донори, що впродовж багатьох років фінансували суспільні ініціативи, зокрема знакові у певні періоди медіа (УП, Громадське радіо, Радіо «Свобода»).

8) Тотальна недовіра українців до влади та владних інституцій, порівняно конкурентне поле політичної боротьби, наявність великої кількості ЗМІ та вплив громадської думки на ухвалення рішень, та підтримка організацій громадянського суспільства з боку західних інституцій є головними чинниками формування громадянського суспільства. Приклади впливу на

владу 1990 року під час Революції на граніті, Помаранчевої революції 2004 року, Революції Гідності 2014-го року сприяли розвитку ініціатив та інституцій громадянського суспільства. Проте реальне залучення до ухвалення рішень та фактор впливовості громадської думки на будь-яке рішення в межах конкурентної політичної боротьби - головний фактор.

7. Чи є перспективи подальшого розвитку громадянського суспільства? Якщо так, то на ваш погляд які?

- 1) Так, освіта нового покоління і відмирання радянських рудиментів.
- 2) Так. Чим більше освічених людей, зацікавлених в тому, щоб залишатись в Україні та жити гідним життям, тим більший буде рівень самосвідомості серед громадян, тим активніше спільнота буде приймати участь в процесах управління державою. Для того, щоб це відублює має утворитись певна критична маса.
- 3) Звичайно. Найкращим варіантом є перехід від участі в "простимульованих" демократичних ініціативах до самоорганізованих. Паралельно з розвитком інституційної спроможності таких самоорганізованих ініціатив.
- 4) Важко передбачити.
- 5) Перспективи є, адже є що розвивати. Якщо абстрагуватися від політичної ситуації на сьогодні, то за участі громадянського суспільства може відбутися швидша імплементація реформ, що (за умови їх успішності) закладе підвалини правової держави. Це основа, на якій розвиватимуться всі інші напрямки.
- 6) Так, але вони будуть змештуватися в кількості та розвиватися в якості та об'єднуватись по інтересах.
- 7) Поки існує світ, ці перспективи є. Громадянське суспільство має бути більш структурованим і самодостатнім. Це підвищить його імунітет перед владою та грошима. А відтак воно матиме щоразу більший вплив на життя країни, більшу довіру громадян і більшу увагу влади. Потрібні механізми легального внутрішнього фінансування, інструменти правового і фізичного захисту від агресивних впливів.
- 8) Так. Це збільшення інституційних спроможностей та впливу на політичний дискурс в тому числі через нові медіа та вільні ЗМІ опосередковано або пряме перетікання через партизацію (створення власних політичних партій), участь представників громадянського суспільства в роботі уряду або лобіювання власних інтересів, ідей через партійні програми чи діяльність уряду.

8. Чи вважаєте ви механізм взаємодії громадянського суспільства та держави ефективним?

- 1) Наразі ні
- 2) Якщо говорити про наявні механізми - то, на жаль, ні. Механізми громадських рад при органах державної влади на папері виглядають працездатними, але по факту вони не працюють. Окремі випадки ефективних громадських рад особисто я зустрічала при органах місцевої влади, але в основному це було пов'язане з активними місцевими громадами, які були зацікавлені в тому, щоб змінити життя свого міста на краще, а також з демократичними місцевими адміністраціями, які дослухаються до таких дорадчих органів. Але це скоріше винятки, аніж правила.
- 3) Ні.
- 4) Громадянське суспільство не може існувати без держави.
- 5) Наразі це важко назвати повноцінною взаємодією. Швидше, копняковою демократією.
- 6) Коли держава зацікавлена в допомозі громадянського суспільства - тоді так в переважній більшості – не дуже.
- 7) Наразі ці два явища часто існують в Україні паралельно. Вони мають недостатньо продуктивних точок перетину, які би давали життєві імпульси країні. Натомість часто між ними відбувається змагальність там, де мала би бути співпраця. Через цей чинник держава втрачає можливості розвитку. Громадянський сектор став кадровим та експертним донором для системи влади. Але мав би бути і незалежним стимулом до покращення країни. До світоглядного та інституційного розвитку. Потрібно знаходити точки дотику, які би створювали нові площини для якісних змін.
- 8) Держава має забезпечувати виконання суспільної угоди, що формалізована в конституції та ширше в практиках суспільної взаємодії. Громадянське суспільство як один із елементів інфраструктури демократії формулює запит на ті чи інші рішення або позиції з боку суспільства загалом чи окремих його груп. Сприяння ухваленню найоптимальнішого рішення, захист прав і свобод та загальне суспільне благо як орієнтири для роботи влади - це і є ефективна взаємодія. В Україні через значний вплив олігархів та рентоорієнтованих еліт часто рішення ухвалюються на користь небагатьох. Тому механізм варто покращувати.

9. Чи вважаєте ви, що українське громадянське суспільство почало формуватись лише в 2014 році (Революція гідності), незважаючи на те, що Україна стала незалежною в 1991 році?

- 1) Ні
- 2) Ні, громадянське суспільство почало формуватись набагато раніше.
- 3) Сучасні середовища українського "громадянського суспільства" почали формуватись після 2000 року. Після 2014 - по факту, Нічого не з'явилося нового в громадянському суспільстві - просто, саме Держава в 2014-15 активно залучала волонтерів та активістів до реформування державного управління. Раніше, "громадянське суспільство" в Україні мало ознаки та середовища часів "перебудови" (кінець 80-х років). Раніше ще були "шестидесятники" - з часів "відлиги" Хрущова в СРСР.
- 4) Ні, не вважаю. Це почалось значно раніше. В сучасній Україні було три революції.
- 5) Не вважаю. Але Революція Гідності дійсно стала найбільшим каталізатором формування громадянського суспільства, оскільки після неї розпочалася російсько-українська війна, яка і згуртувала частину українського суспільства.
- 6) Так.
- 7) Частково пункти 4 і 6. Українське громадянське суспільство почало формуватися задовго до розвалу СРСР. Не станемо не брати далекі історії (О.Довженко, дисиденти-шістдесятники, В.Стус, О.Гірич тощо). Натомість згадаємо Народний Рух за Перебудову, перші демократичні вибори до Верховної Ради СРСР, фестиваль «Червона рута», який вперше відбувся у 1989-му, створення гурту ВВ (1986). Ці явища відбулися до проголошення Незалежності, але вони напряду вплинули на її наближення і стали важливими проявами формування справді українського громадянського суспільства. Надалі ці процеси відбувалися циклічно. А вже із 2004-го свобода в Україні стала мейнстрімом. Обрання Зеленського також є її проявом, але досить своєрідним.
- 8) Ні, не вважаю.

10. На вашу думку, що гальмувало розвиток громадянського суспільства з часу отримання Незалежності?

- 1) Негнучка політична система, гуманітарні проблеми, низька мобільність.

- 2) Патерналістські настрої та відсутність відчуття індивідуальної відповідальності за власне життя.
- 3) "гальмувало" - повне ігнорування громадянського суспільства як активного ініціатора суспільних змін з боку ключових місцевих політичних гравців: пост-радянської управлінської "еліти" та нової політичної еліти, яка обслуговує олігархічні інтереси та моделі державного управління.
- 4) Суперечки всередині громадянських осередків
- 5) Тяглість радянських традицій, політичне орієнтування на Росію, нав'язування спільності менталітету із країнами колишнього СРСР, відсутність чіткої інформаційної політики щодо України, як держави загалом, а звідси – відсутність відчуття себе як громадянина та не сформована система цінностей, які були б вищими за особисті потреби.
- 6) Страх та невпевненість людей у своїх силах щось міняти.
- 7) Ментальна нездатність окремих президентів сприймати демократію в принципі. Брак дієвих суспільних інститутів. Неприйняття державного апарату демократичних змін. Нерозуміння значної частини громадян цінностей демократії. Неготовність громадян відповідати за свої рішення за стандартами демократичного суспільства (голосування за Зеленського).
- 8) Інтереси рентоорієнтованих еліт, які часто не збігалися з інтересами громадянського суспільства. Наявність впливу олігархів на ЗМІ для маніпулювання громадською думкою. Відсутність класичних політичних ідеологій та постійних партій з їхніми конкретними програмними положеннями щодо ключових аспектів життя суспільства. Слабка економічна база (наприклад середній клас), атомізація громадянського суспільства та використання організацій громадянського суспільства як агентів політичних чи економічних сил в рамках боротьби за економічні чи політичні ресурси.

11. Чи можна, на вашу думку, стверджувати що громадянське суспільство в Україні розвивається стабільно?

- 1) Ні, воно розвивається хвилями.
- 2) Ні, Україні скоріш характерні "ривки" в розвитку громадянського суспільства. Періоди соціальної байдужості змінюються сплесками активності.
- 3) Ні. Стабільність є лише в діяльності профінансованих західними інституціями кампаній, які частково впливають власне на громадянське суспільство.

4) Ні.

5) Громадянське суспільство в Україні розвивається попри перешкоди. Відповідно, чим більш значними є перешкоди, тим більший відкат назад у розвитку

6) Ні.

7) Стабільно циклічно. Від розквіту до відносного занепаду. Щоразу суспільство прокидається після чергового загострення, після чого починається демократичний підйом.

8) Так. Звісно, варто зважати на різні хвилі під час соціальних потрясінь (революції, війни) та відносній демократичності політичного режиму.

12. Чи відбувається, на вашу думку, впровадження сучасних технологій та інструментів комунікації громадянського суспільства, держави та суспільства?

1) Потроху.

2) Частково. Сучасні інструменти у вигляді соціальних мереж та месенджерів стали повсякденним інструментом комунікації, але водночас вони також є джерелом дезінформації, викривлення сенсів та прихованих впливів на суспільство.

3) Ні, див. вище.

4) Все у зародку.

5) Відбувається, хоч і не так швидко, як би того хотілося.

6) Не зовсім, в переважній більшості не вистачає коштів, для забезпечення якісної комунікації.

7) Так, безумовно. Соціальна діджиталізація є трендом в Україні. А сегмент громадянського суспільства є флагманом у її впровадженні.

8) Так. Соціальні мережі відіграють все більшу роль в комунікації громадянського суспільства, держави та суспільства.

13. Що, на вашу думку, можна вважати рушієм змін комунікації громадянського суспільства з державою?

1) Освіта, мобільність, політична воля до діалогу.

2) Комунікації можна вважати одним з рушіїв, але саме одним з.

3) Позитивних змін в комунікації між громадянським суспільством та державою в останні роки - Не спостерігаю. Тому помітні зміни можуть

відбутись лише після зміни політичного "клімату" та зацікавленості в співпраці з громадськими середовищами з боку політичних еліт.

4) Зміни будуть тоді, коли громадські активісти, прийшовши до влади, почнуть доводити почате до кінця.

5) Неможливість співіснувати у старій системі координат, що спонукає громадянське суспільство до більш активних дій, а державу – враховувати думку суспільства.

6) Небажання активістів мовчати чи жити в запропонованих умовах.

7) Відчуття державою ваги громадянського суспільства і усвідомлення суспільством власної відповідальності у розвитку держави.

8) За формою - технологічні зміни в комунікації та їх активне застосування в рамках політичних або інших соціальних кампаній. За змістом - рівень рецепції програмних ідей, захисту інтересів та просування цінностей в рішеннях влади.

14. Чи можна вважати нормальним в процесі розвитку сталої демократії, що саме кризоутворюючі чинники стають головною рушійною силою змін в комунікації з державою?

1) Не знаю чи можна вважати нормальним, але точно можна закономірним.

2) Частково. З одного боку, криза може спровокувати позитивні зміни, але часто вона може спровокувати і негативні зміни у комунікації з державою.

3) Так.

4) Якщо є розвиток - це вже норма. Розвиток є природнім процесом.

5) Так, оскільки людина не має потреби змінювати щось хороше, те, що її влаштовує. Натомість саме неможливість жити по-старому стає рушієм змін, а кризові ситуації притягують більше уваги суспільства, ніж позитивні моменти.

6) Не знаю чи це нормально, але це українські реалії.

7) Завжди криза відкриває нові можливості і загострює запити на зміни. А оскільки громадянське суспільство за природою – найбільш соціально мобільне середовище, воно стає рушієм таких змін.

8) Так. Саме здатність адаптуватися до криз, гнучкість щодо викликів і є силою сталої демократії на відміну від авторитарних чи тоталітарних режимів.

15. Чи згодні ви з твердженням «Активна частина громадянського суспільства мобілізуються і виконує функції держави, коли держава не в змозі це робити»?

1) Ні. Організовані групи виконують функції держави, коли вона не в змозі. Типу «муніципальної варти» чи волонтерських батальйонів в АТО

2) Не зовсім погоджуюсь. Для України та українського соціуму це цілком характерна система самоорганізації "на місцях", але якщо спостерігати за розвитком подій країнах Азії, Африки та Південної Америки, то там з'являються інші риси та прояви реакцій населення на ситуації, коли держава не в змозі виконувати свої функції.

3) Частково згоден. "Активна частина" може виконувати лише частину Функцій чи впливів на Суспільні процеси, але Не може замінити державні Інституції (фінансування державних видатків, керування обороною та судочинством та інше).

4) Так.

5) Так.

6) Так.

7) Так. В Україні це правило діє. Доведено у 2000-му, 2004-му, 2014-му. Наразі страх перед опором громадянського суспільства утримує владу від багатьох ризикових чи шкідливих кроків. Ідеться про «просто перестати стріляти», «пустити воду в Крим, адже там українці», «почати діалог з українцями з окупованих територій», тощо.

Прогнозую, що нинішня ситуація в Україні вимагатиме жорсткого втручання активного громадянського суспільства. Можливо, це втручання стане визначальним для збереження держави.

8) Окремі функції так. Монополія на насильство, фіскальні функції все ж громадянське суспільство перебрати не себе на може.

16. Як ви вважаєте, зміна характеру і сутності комунікації громадськості з державою відбувається зазвичай через ціннісні зрушення суспільства?

1) В тому числі.

2) Частково. Ціннісні зрушення зазвичай потербують тривалого проміжку часу та пов'язані в тому числі із стійкою політикою країни, яка має бути спрямована на підтримку та закріплення цих ціннісних зрушень. Але, коли держава або активна частина громадянського суспільства не зовсім зацікавлена в цих зрушеннях, чи коли один з політичних акторів на початку

знаходиться у більш виграшній позиції - досить складно досягти позитивних цінносних зрушень.

3) Через розвиток ціннісного бачення та напрацювання досвіду взаємодії з державою.

4) Так.

5) Так.

6) Радше так.

7) Здебільшого так. І влада, і суспільство із часом відчують потреби у більш якісних і дієвих комунікаціях задля розвитку країни. До речі, процес відбувається і в зворотному напрямі, коли держава демонстративно відштовхує громадські інститути. Так відбувалося у часи президентства Януковича, коли він налаштував проти себе переважну частину громадянського сектору. Ще більш очевидно це відбувається в РФ, де запроваджено інститут іноземного агента.

8) В першу чергу. Без ціннісних змін практики змінитися не можуть.

17. На ваш погляд, через які чинники ці зрушення відбуваються в Україні?

1) Через освіченість людей - в свою чергу рівень освіти зростає вже економічним достатком. Освіта впливає на цінності, більш освічені люди зазвичай більш ліберальні і толерантні. А також краще розуміють свої права і суспільно-політичні процеси.

2) На мій погляд, основним чинником є доступ до інформації.

3) Заангажованість від олігархів публічного медійного простору та практик державного управління та політичного процесу стимулюють пошук альтернативних сценаріїв в рамках громадянського суспільства.

4) Коли держава зазіхає на цінності, які є спільними у переважної більшості суспільства.

5) Через пріоретизацію спільного блага, верховенства права та свобод порівняно із задоволенням власних потреб.

6) Тяга до змін.

7) Через спроможність держави враховувати думку і суспільну вагу громадських інститутів, готовність делегувати їм можливості, повноваження та інструменти.

8) Зміна цінностей та норм в сім'ї, освітніх інститутах (школа, ВНЗ), інститутах економічних (робота), інститутах релігійних (церква), культурних інститутах (аудіовізуальне мистецтво, тощо), глобалізація та часткова рецепція цінностей з моделей західних демократій, прихід до влади носіїв цінностей, впровадження базованих на тих чи інших цінностях в державних політиках, пропаганда та діяльність ЗМІ чи лідерів громадської думки.

18. Як ви вважаєте, що на сьогодні є основними показниками ефективності в комунікації громадянського суспільства з державою?

- 1) Гнучкість системи прийняття рішень. В т.ч. громадські консультації щодо законопроектів.
- 2) Можу навести приклад. Ефективна комунікація громадянського суспільства з державою, це коли чиновник, який порушив карантин, ще до того, як про це хтось дізнався, йде з посади. Такі події демонструють ступінь розвитку суспільства та держави.
- 3) Об'єктивним показником є рівень впливу громадських ініціатив на розробку управлінських рішень в державі та їх комунікацію.
- 4) Коли держава дослухається і вносить зміни законодавчо.
- 5) Успішні адвокаційні кампанії: позитивні зміни в законодавстві, врахування думки громадянського суспільства у шляхах впровадження реформ, створення та підтримка правозахисних, культурних та освітніх інституцій на державному рівні.
- 6) Зміни, які вдалося досягти.
- 7) Рівень залучення суспільних інститутів у процес прийняття державних рішень. Ідеться про різні формати. Від обрання активістів до представницьких органів до глибини дискусій влади і суспільства щодо ключових питань розвитку країни.
- 8) Результативність комунікації, тобто агрегація максимальної кількості інформації з боку груп інтересів громадянського суспільства та ухвалення оптимального рішення базуючися на принципах суспільного блага та користі.

19. Які, на ваш погляд, сучасні комунікаційні технології та інструменти (соціальні мережі, меседжери, соцплатформи і тд.) ви вважаєте є найбільш ефективними у формуванні діалогу громадянського суспільства з владою?

- 1) Проекти мінцифри в цілому перша спроба створити специфічні платформи для консультації держави і суспільства. Якщо говорити в цілому, то соц. Мережі дають ілюзію доступу до влади.
- 2) Якщо говорити про Україну - в Україні найбільш ефективними є все ще суспільні акції. Щодо сучасних технологій - протягом року ми бачили, яким чином працює Фейсбук та Телеграм в контексті формування громадської думки.
- 3) Активна діяльність в соціальних мережах та пост-комунікація на базі офлайнових заходів.
- 4) В Україні - Фейсбук.
- 5) Комплексні адвокаційні кампанії, акції прямої дії.
- 6) Перелічені варіанти є досить ефективними.
- 7) Напевно, кожне із названих. Для різних форматів комунікації доречні ці чи інші інструменти.
- 8) Вони є лише інструментом і їхня ефективність залежить від контексту використання. Використання традиційних ЗМІ, мітинги, демонстрації, акції протесту, експертний комунікаційний дискурс та багато чого іншого також є інструментами, ефективність яких разом чи окремо варіюється.

20. На яких прикладах ви можете підтвердити, що комунікація громадянського суспільства впливає на державні рішення?

- 1) Не можу нічого сказати. Прикладів, коли держава кладе болт на громадянське суспільство спадає на думку набагато більше.
- 2) Із останнього - історія з поліцейськими з Кагарлику (через суспільний резонанс немає можливості відкрито відпустити поліцейських), закони про мовні квоти на телебаченні та радіо (2017-2018 роки), чисельні приклади на локальному рівні, коли завдяки діям небайдужих громадян вдається оминати нелегальної забудови, продовження заборони російських соціальних мереж в Україні.
- 3) Немає "прикладів", бо рівень впливу завжди індивідуальний. Більше впливів мають ініціативи на місцевому рівні (як-от: облаштування скверу замість забудови).
- 4) У нас мітинги диктують порядок денний держави (це не ок).

5) Свого часу силами активістів (зокрема, проекту «Київ без тютюнового диму») була проведена масштабна антитютюнова адвокаційна кампанія, результатом якої стала законодавча заборона реклами тютюну та паління у кафе, ресторанах та громадських місцях. З останнього, кейс Стерненка - <https://thebabel.com.ua/texts/43631-ya-obiynyav-bi-vas-usih-yakbi-ne-karantin-aktivista-sternenka-viklikali-na-dopit-v-sbu-yogo-priyshli-pidtrimati-sotni-lyudey-fotoreportazh>

6) «Ні Капітуляції» - усі їхні збори, «Стоп культурний карантин».

7) Влада оголосила кілька резонансних ініціатив, які могли би вважатися у суспільстві перетином «червоних ліній». Це – вода в Крим, переговори із представниками окупованих територій, прямі переговори з Путіним, перегляд мовного закону, відкриття ринку землі, тощо. Наразі їх або не реалізовано, або реалізовано із застереженнями, які висловило суспільство. Ці маркери свідчать про страх влади перед силою суспільства і зважання на його позицію.

8) Наприклад необрання скандальних чиновників в уряд або парламент через появу інформації про їхнє корупційне минуле (наприклад Тігіпко чи Цушко). Щодо глобальних рішень - саме позиція громадянського суспільства, а також громадська думка та політична опозиція до цього рішення змогли зупинити прямі переговори з лідерами ОРДЛО в Мінську, як повноправною стороною без посередників (що було ініційовано головою офісу президента Єрмаком).

21. Чому держава не захищає членів громадянського суспільства, зокрема активістів?

1) Держава в принципі не має ефективних механізмів захисту громадян. Якщо мова про сфабриковані справи проти активістів - це відбувається через корумпованість та імпотентність судової системи.

2) Варто говорити не про те, що держава не захищає членів громадянського суспільства, а про те, що держава не захищає громадян в цілому. Тобто, як активіст так і не активіст не відчуває себе у безпеці. До того ж, не варто забувати про випадки, коли самі активісти вдаються до протиправних дій, що надає їх супротивникам інструменти політичного та юридичного тиску.

3) Держава "в середньому" захищає активних діячів які є визнаними представниками громадянського суспільства Більше ніж "звичайних громадян". Рівень захисту, як такий, є похідним від якості діяльності правоохоронних органів та державних інституцій.

4) Тому що держава бачить у них загрозу.

- 5) Активісти перебирають на себе роль держави, коли вона не може впоратися із покладеними на неї обов'язками. В Україні це зазвичай відбувається не через об'єктивні причини (коли держава могла би заохочувати активістську та приймати їхню допомогу), а через політичну волю (коли держава не просто не справляється із обов'язками, а й саботує їхнє виконання)
- 6) Владі потрібен стимул не стояти на місці та мати так звану опозицію, яка буде рушієм змін.
- 7) Держава не спроможна захистити навіть себе, оскільки її охороняє більше суспільний імунітет, аніж власне державні механізми. Марно сподіватися на дієвий захист держави. Аби вона існувала, її треба захищати від шкідливих ідей та примітивних уявлень чинної влади.
- 8) Держава має захищати всіх громадян. Активіст немає додаткових прав для захисту, крім того нема критеріїв, як відрізнити активіста чи псевдоактивіста і тд.

22. Які сучасні комунікаційні стратегії мають взяти на озброєння громадські організації для побудови ефективного діалогу між суспільством і владою?

- 1) Не знаю
- 2) Якомога активніше комунікувати і намагатись залучити якомога більше аудиторій. Використовувати зрозумілі та чіткі меседжі, говорити простою мовою про складні речі та не ставити перед аудиторією надскладних конструктів. Вирішувати проблеми поступово та надавати очевидні приклади позитивних зрушень. Суспільний розголос досить ефективно працює.
- 3) Бути професійними, активними, об'єднаними та "технологічними")
- 4) Питання некоректне, зміст губиться.
- 5) Сукупність НГО в Україні вже сформувалися в потужний пул і як лідери громадської думки, і як інституції, які часто можуть діяти більш швидко та ефективно, ніж державні органи. Громадські організації можуть взаємовигідно співпрацювати із органами влади: наприклад, НГО є для профільних міністерств джерелом практичних знань щодо проблем, які вони вирішують, а також майданчиком для поширення інформації, яку не мають змоги оприлюднювати у себе як офіційні джерела. Своєю чергою, громадські організації можуть впливати на рішення та виносити на

обговорення органів держуправління питання, які є важливими для суспільства.

6) Складно відповісти коротко на це питання.

7) Треба уникати беззмістовних дискусій, або таких, що не мають гарантованих інструментів реалізації. Стратегія комунікації має передбачати результат у вигляді реалізованих проектів, які справді можуть змінити життя країни.

8) Мікротаргетинг в соціальних мережах. Все інше це добре забуте старе, тобто вітлеені в нових умовах старі комунікаційні технології.

ДОДАТОК В

Транскрипт глибинного інтерв'ю

Респондент 9 – Данііл Лубкін, голова ГО «Українські студенти за свободу»

1. Які суспільні трансформації, на ваш погляд, відбуваються в розвитку сучасних демократичних системах світу?

Є декілька напрямів з моєї точки зору, перший напрям полягає у тому, що демократія загального рішення, тобто коли ми приймаємо рішення загальною простою більшістю приходить у великий занепад. Є два принципи прийняття питань, перший, коли тиобираєш представника, який голосує в парламенті за певні питання. Чому ми не затверджуємо бюджет на загальному референдумі, тому що це вузькоспеціалізований документ в якому розбирається невелика кількість експертів, якіобираються більшістю з відповідних партій і формують відповідні комітети у органах представницької демократії. А миобираємо президента і партії, тому що повинен бути загальнонаціональний консенсус.

Після падіння радянського союзу була теорія, про велике примирення, кінець історії, що в світі будуть демократії і все буде прийматись за допомогою референдумів, як у Швейцарії. Мовляв, ми проголосуємо і все буде супер. І останнім часом ми бачимо корозію таких інститутів, тому що люди голосують емоційно, необдуманно, людиобирають кого-небудь. І це не тільки кейс України, до України ця хвиля дійшла значно пізніше. Це щодо Трампа, вибори в Європейський парламент, колиобиралися популістичні партії, це Італія з партією 5 зірок і таке інше. Є кілька історій, коли класичний меседж такий, що система не працює, - давайте зараз проголосуємо, щоб це все якимось чином змінити. І бачимо, що таке рішення не є обдуманим, не є консенсусним і не є правильним. Найбільшими проблемами є популізм, який базується на загальному скептичному сприйнятті демократичних інститутів. І з іншої сторони відбувається сильне розмивання «серединного політичного класу» із поміркованими поглядами. Відбувається розділення по координатам: «право-ліво», «прогрес-консерватизм», «свобода-обмеження». Подібні процеси призводять до паралічу парламентаризму і неможливості знайти консенсус.

Друга проблема в тому, що демократія взагалі зазнає великого переосмислення. Є велика кількість книжок, ... наприклад, Ганс Хоппе пише про те, чому демократія погано працює. Є велика кількість правої і лівої критики. В країнах розвинених ми бачимо цю ерозію, яка є скепсисом до демократії. Тобто люди в принципі починають переосмислювати, як вона

повинна працювати. В той час в країнах, що розвиваються, їм нав'язується, що демократичні інститути є найкращими. Наприклад, країни Африки, в яких диктатури поступово замінюються якими-не-якими, але демократичними інститутами. Це Індія, це багато різних країн, в яких є така тенденція. Якщо ми говоримо про тенденції в країнах, що розвиваються, вони демократію лише лаштують, в той час, як країни західні починають цю демократію переосмислювати. Я б таким чином відповів на це питання.

2. Яким чином ви би охарактеризували стан сучасної демократії в Україні?

У повній мірі вона не є демократією. Скоріше олігархічною демократією (подібна система діє у Індії, Пакистані, проте є і успішні кейси - Південна Корея). Таку систему характеризує низький рівень залученості громадян у політику, аморфність партій, відсутній ідеологій і традицій парламентаризму.

Я не вважаю, що в Україні є стала демократія. Чому? Тому що в Україні немає сталих практик парламентаризму. В нас всі партії не є орієнтованими за ідеологічним принципом, вони не є ідеологічними партіями, тобто це партії дуже мінливі. Партії, які не є стабільними. І головне, вони не ґрунтуються довколо ідеологічного принципу. Якщо ти спитаєш за яким принципом розділяється в Америці - в них теж є ерозія, є зміни, але при цьому є дуже чітке розуміння, хто голосує за одну партію, а хто голосує за іншу. В той час, як в Україні цього розділення немає, і навіть важко сказати хто яку ідеологічну позицію займає. Це просто певні політичні проекти певних фінансово-промислових груп. Тому демократії як такої в Україні немає, вона краща ніж в пострадянському періоді. А якщо ми кажемо про країни, які вийшли з радянського союзу, якщо не враховувати країни Балтії - це Естонія, Литва, Латвія, країни Балтії мали демократичну практику до того. Вони не зазнали такого жахливого терору, якого зазнали Україна, Білорусь й інші, які входили в Радянський союз. Іншу країну, яку варто подивитися, це Киргизстан. Насправді, Киргизстан - це друга за демократією країна в пострадянському просторі, а за стабільністю демократії перша. Тобто Киргизстан і Україна є в цьому плані найбільш стабільними. Але щодо цього є теорія, тому що у нас етнічно неоднорідне населення. В нас немає одного етносу, який міг би домінувати. Так само як в Киргизстані, в нас є велика меншість росіян, в Україні люди за ідентичністю різні, що дозволяє створити різні незалежні одне від одного політичні угруповання, які ще не є партіями, але вже є політична конкуренція в принципі.

Я б радив подивитися рейтинг Freedom House. Вони оцінюють стан демократії в країнах, це як індексування. В них цікаві доробки. Ще є Fraser Institute, але

вони більше досліджують свободу, як свободу слова, зібрань, релігійну свободу. В них теж є цікаві аналітичні доробки.

3. Чи розвивається Україна в тренді еволюції західних демократичних суспільств?

Не зовсім. Просто західні демократії теж різні. Єдиний можливий розвиток для України - це економічний. Із Високим ВВП на душу населення можливий розвиток демократичних інститутів.

Демократичних західних суспільств багато різних, і тренд один зазначити не можна, як на мене. Є країни класичного парламентаризму - це Великобританія, Сполучені Штати і Канада, і Австралія - всі, хто вийшли з англосаксонської системи парламентаризму. Коли є нижня палата як основа, і є верхня палата як певна еліта. Це є в Британії, це є в США, це є певною мірою в Канаді. Тобто дві партії основні, вони максимально розділяються по популярних причинах - якщо одна з них голосує за щось, то друга партія автоматично голосує проти. Найкращою візуалізацією цього є, наприклад, боротьба щодо зміни клімату дуже сильно "топив" Джордж Буш молодший, який був республіканцем. А потім, коли Обама перетворив це на частину своєї політичної програми, то республіканська партія одразу стала проти боротьби за екологічну повістку. Взагалі почали казати, що це все вигадки і таке інше. І така сама історія відбувалася, коли республіканці пропонували свою програму, демократи від неї відмовилися лише тому, що вона була республіканською. Ми бачимо, що немає можливості побудувати консенсус.

А інша історія, європейська, про те, що дуже великим сумнівам піддається питання консенсусу. В європейській традиції, особливо після падіння Берлінської стіни, вважається, що найкращою формою прийняття рішення є форма консенсусу, коли ми голосуємо одногolosно. Коли одна партія має можливість блокувати рішення. І в процедурах Бундестагу це певною мірою враховано, але вони зараз відходять від такої форми, і партія більшості не дослуховується до партії меншості. Якщо говорити про Україну: і так, і ні. Популяризації в нас нема, але в нас точно є певна ерозія парламентаризму в певних контекстах.

4. Чи зазнало демократичних змін суспільство України від часів Незалежності?

Так. Я б виділив такі періоди: 1. Радянська інерція (1991-2000) - старі інститути відмирають, суспільство атомізується. 2. Формування олігархії (2000-2010). 3. Спроба побудови диктатури і підкорення олігархії (2010-2014). 4. Відновлення олігархії (2014-2020).

В нас з'явилася хоч якась демократія. Якщо згадаємо Радянський союз, то там взагалі ніякої демократії не було, хоча вибори були, до речі, там була одна партія в бюлетені. Жінкам, коли перший раз приходили голосувати, дарували квіти. От такий ідіотизм.

В будь-якому разі так, в нас є зміни, але не скажу що в них є супер позитивна динаміка. Може, ти не погодишся зі мною. Але мені здається, що з 2014 року найкраще, що відбулося - вибори стали чесними. Це великий плюс, це відмічають всі. У 2014 і в 2019 роках вибори були дуже чистими. І навіть в Росії, в якій є завжди нарікання на все, не було нарікань на ці вибори. Тобто, якщо були якісь махінації, то вони були настільки мізерними, що ніхто їх не врахував. Це дуже велика позитивна тенденція. Це означає, що партії тепер борються не за адміністративний ресурс - хто більше кине бюлетенів, - а за людей. Це може дати нам породження того, що партії будуть концентруватися хоча б над певними соціальними групами - буде партія, яка відстоює інтереси пенсіонерів, інша "топить" за інтереси молоді і т.д. Тобто вони будуть якимось чином базуватись на своєму електораті. Це вже добре, і вже може призвести до партійного зростання. Це єдине, що я можу зазначити. Загалом я не можу більше нічого сказати.

-Дослідники і саме Євген Іванович Головаха - відомий соціолог, наголошував на таких хвилях або ривках, коли йде певна стабільність, потім щось стає тригером і починається нова хвиля. Так від однієї до іншої революції проходить 10-14 років.

Так, я думаю, ти права в цьому контексті. Але супер великих змін не можу назвати. А з іншого боку, справжня демократія може народитися, коли всі будуть більш-менш заможними. Найбільша проблема української демократії - це не залученість людей в політику. Коли люди голосують за партію і після цього їм абсолютно не цікаво, що з цією партією відбувається, окрім того, що вона робить щось погане. Немає історії знизу догори, коли на виборах голосують і підтримують партію на місцевому рівні. В нас чомусь місцевий рівень вважається найменш цікавим, хоча це не зовсім так.

5. Чи вважаєте ви, що українське суспільство можна вважати громадянським? Якщо так, то чому?

Є громадянське суспільство, а є суспільство загалом. В цьому питанні є великий розрив, і цей розрив спостерігався дуже давно, ще до Революції Гідності, в тому, що є специфічні потреби донорів, наприклад, з-за кордону, і є загальноукраїнська повістка, які йдуть паралельно одна до одної, лише інколи перетинаються. Але є плюс, що в нас громадське суспільство є, і воно не репресоване, як в Білорусі чи Російській Федерації, де зазнає утисків і не може нормально функціонувати.

Чому суспільство не є повною мірою громадянським? Тому що люди не залучені в місцеву повістку - це найбільша проблема. Покращення умов проживання, спільного проживання, інфраструктури і всього, що відбувається в місті, є лише в Києві. Таким чином ми можемо бачити, що немає повної залученості громадян в місцеві справи, і з цього витікає, що немає залученості у більшій політичній проекції.

- Чи не вважаєш ти, що це певною мірою від того, що люди звикли перекладати відповідальність за своє життя на плечі влади? Звикли, що влада все вирішує від часів СРСР?

- Так, я згоден з цим. Перше - це відсутність можливості, коли люди можуть на щось впливати. Коли ти міг скаржитися на щось, то потім були проблеми в тебе. В європейській історії: якщо тобі щось не подобається - звернись або зміни. З іншого боку наша велика проблема в тому, що ми не можемо об'єднуватися, українське суспільство атомізоване, саме через Радянський Союз. В нас теоретично була ідея, яка повинна була всіх скріплювати, в яку давно ніхто не вірив, - про побудову розвинутого комунізму і соціалізму. І потім в 91-му році ми з'явилися в країні, яка начебто незалежна, але при цьому ніякої базової ідеї, яка б об'єднувала людей немає, бо є плюралізм ідей. І взагалі об'єднаних суспільств, соціумів чи груп в країні дуже мало. І на низовому рівні їх майже немає. Я можу сказати, що не знаю більшість своїх сусідів. І впевнений, що більшість людей їх теж не знає. А в Європі чи в Сполучених Штатах це базова річ: ти серед людей живеш, з ними організовуєшся, серед них покращуєш власне життя. А в нас через атомізацію суспільства немає ніякого об'єднання довкола базових потреб, а потім вже й більш глобальних. Наше суспільство спонтанне, і, як ти абсолютно правильно зазначала, формувалося під час революцій.

6. Які чинники сприяли формуванню громадянського суспільства в Україні?

По-перше, ззовні занесено. Це те, що називається в економіці екзогенним інститутом. Українське громадянське суспільство, якщо ми говоримо про аналітичні центри, про громадських активістів і т.д., було сформовано саме ззовні на перетині 1990-2000-х років, коли виявилось, що в Україні багато соціальних проблем і країнам заходу стало цікаво партнерство з Україною. Були великі розмови до 2004 року про можливу асоціацію України з Європейським союзом. Тому велика кількість аналітичних центрів беруть свій початок саме з тих часів. І, звичайно, підйом в 2014-2015 рр. привів велику кількість людей сюди, тому що, як виявилось, займатися активізмом, допомогою чи суспільно важливими питаннями - це може бути роботою. Для багатьох людей це було несподіванкою і стало можливістю продовжувати ідеали Майдану - про гідність, про боротьбу, про покращення, зміни в державі,

тощо.

Тому тут два етапи. Перший - з 2000 по 2004 роки, я б сказав, це час формування. Громадянське суспільство формується, як копія якихось західних франшиз, в нас були організації типу фонд "Відродження", і багато інших, котрі відкривалися, як філії західних. Потім з 2004 по 2010 роки приблизно (до того як все стало зовсім погано) це період підйому і розвитку в часи Ющенка і на початку часів Януковича, коли вони займалися саме аналітично діяльністю. І після 2014 року до сьогодні - це велика кількість ідеалістів, які прийшли у цю сферу справді робити щось, бо вони вірять, що можуть щось змінити.

Офіс реформ BRDO* (англ. Better Regulation Delivery Office - Офіс ефективного регулювання) при кабміні, який Гончарук очолював до того, як він став прем'єр-міністром, є таким прикладом. Оце такі ідеалістичні люди, які прийшли в сферу громадського суспільства ззовні.

7. Чи є перспективи подальшого розвитку громадянського суспільства?

Якщо так, то на ваш погляд які?

Звичайно, що є. Але краще б, якби воно було більш синхронізоване із загальним суспільством, як ми кажемо. Але це може відбутися лише в контексті більшого зацікавлення людей і коли покращиться стан з українською філантропією. Я багато працюю зі США, і там значна кількість не дуже багатих людей, які витрачають великі гроші на підтримку соціальних проектів і організацій, які їм цікаві. Це пов'язано з великою культурою, і звичайно можна говорити про протестантську етику. В Америці, як в країні вільної економіки люди прославляють себе таким способом: наприклад, щоб вашим ім'ям була названа якась нагорода, яку вручає певна організація, або стипендіальна програма, або ціла організація. Люди хочуть інвестувати гроші в нематеріальне, і це їм приносить велике задоволення. Мені здається, що український бізнес досі не доріс до цього. Ми бачимо, в що вкладають найбагатші люди України, - вони купують ще більше того самого, що було в них до цього. Така радянська тріада - дача, дом, машина - досі є в головах.

На мій погляд, в цьому є проблема, вони не вкладають в нематеріальні речі, а мультиплікують матеріальні, купують футбольні клуби, тощо. При цьому не розуміють, що завдяки філантропії і фінансуванню можна для себе вирішити велику кількість питань. Коли розуміння цього прийде до нас - це дуже допоможе розвитку громадянського суспільства в Україні. А якщо ми говоримо про людей і низові проблеми, то до цього може призвести лише збільшення доходів населення. Тому що в них, по-перше, збільшиться кількість часу, по-друге, зрозуміють, що в них є гроші, які можна інвестувати в покращення свого проживання, не тільки добудовуючи собі балкони, причиною яких є насправді бідність, а не жлобство, - бідність йде перед

низьким культурним рівнем. І після цього вони зможуть більше сприймати низові рівні, а від цього вже далі система почне рухатися нагору. Участь у вирішенні місцевих, регіональних, а потім і національних проблем буде вибудовуватися за потребами людей.

- Я теж так думаю, бо коли у людей незадоволені першочергові потреби, вони не можуть думати про суспільне благо, розвиток громади і соціальних проектів. В них стоїть мета - утримати свою сім'ю і вижити взагалі.

- Так. Є історія, зараз зовсім коротко розкажу. В Швейцарії, як ми знаємо, дуже багато вибори проходять за допомогою референдумів. І в них був референдум по тому, чи треба вводити базовий дохід - коли держава безкоштовно роздає людям з 18 років приблизно 1000 євро в місяць. Це до того, що ці гроші будуть задовольняти базові потреби людей. Швейцарці зважили цю ідею і проголосували "ні". Тобто Швейцарія відмовилася від халявних грошей. Якби в Україні був такий референдум, очевидно, що таке рішення було б прийнято, навіть коли б ми всі говорили, що в нас не вистачить бюджету, це погано впливає на бідність, це не змінює ситуацію і таке інше. Це говорить, про те, що швейцарці як люди, які мають вище ВВП на душу населення і мають більшу демократичну традицію, при цьому вони проголосували в довгий термін. Коли в тебе більше грошей - голосуєш в довгий термін. Ти думаєш, ця партія популялістична чи ні, чи принесе вона мені плюси зараз, але мінуси потім. Чи навпаки думаєш: політика, яку вони будуть проводити, буде стабільно зберігати статус-кво, і тому допоможе мені збагатитися. Коли в тебе є гроші - ти можеш трішки довше думати, бо в тебе є можливість сісти і подумати наперед. Якщо кожен місяць тобі приходять великі комунальні платежі, а при цьому ти дуже бідний, - в тебе не буде можливості думати про майбутнє, тому що в тебе є нагальна потреба.

8. Чи вважаєте ви механізм взаємодії громадянського суспільства та держави ефективним?

Ні, але він вже кращий, ніж був. Держава дослухається, а аналітичні центри мають більший вплив в питаннях якості. Я знаю велику кількість людей, які були в цій спільноті, а потім зайняли якісь посади. Питання в їх ефективності на цих посадах ми полишимо, але вже є непогані результати, в тому, що вони дослухаються. Тому, ефективної моделі ще немає, але, думаю, з часом вона з'явиться. Коли люди нагорі зрозуміють, що треба певна каста людей, яка зможе витратити свій час на продумування наперед.

9. Чи вважаєте ви, що українське громадянське суспільство почало формуватись лише в 2014 році (Революція гідності), незважаючи на те, що Україна стала Незалежною в 1991 році?

Так і ні, воно отримало великий стимул. В сучасному вигляді сформувалася тільки в 2014. Але, як ми говорили раніше, було три етапи становлення громадського суспільства в Україні і воно просто трохи актуалізувалося.

10. На вашу думку, що гальмувало розвиток громадянського суспільства з часу отримання Незалежності?

Відсутність економічної бази, відсутність західного фінансування, відсутність цілі. Бідність і нерозуміння того, куди рухатися, відсутність достатньої кількості людей, які готові цим займатися, бо гроші в цій сфері набагато нижчі за ринок. Якщо людина в цю сферу йде на менеджерську посаду, вона розуміє, що не буде отримувати ті матеріальні блага, які б отримувала на іншій роботі, але теоретично буде мати можливість щось змінити. Такий собі ідеалізм.

11. Чи можна, на вашу думку, стверджувати що громадянське суспільство в Україні розвивається стабільно?

Ні, ми це прекрасно продемонстрували з тобою.

12. Чи відбувається, на вашу думку, впровадження сучасних технологій та інструментів комунікації громадянського суспільства, держави та суспільства?

Я б сказав, що нове - це соціальні мережі. Їх велика кількість. Такого формату ще не було до 2014 року. Принаймні я не пам'ятаю, щоби аналітичні центри організовували тиски, через гласність до фейсбук й інших спільнот. В цьому контексті так. Але чи є якісь специфічні інструменти комунікації, які є у Штатах, наприклад, тиск на прийняття певних рішень, тощо. Я не впевнений.

13. Що, на вашу думку, можна вважати рушієм змін комунікації громадянського суспільства з державою?

Запити держави. Якщо справді з'явиться запит на зміни, а був такий реальний запит при минулій владі перші два-три роки. Запит зі сторони держави і бажання зі сторони громадського суспільства допомагати - це єдине, що може бути.

14. Чи можна вважати нормальним в процесі розвитку сталої демократії, що саме кризоутворюючі чинники стають головною рушійною силою змін в комунікації з державою?

Це нормально в Українському контексті. Якщо ми говоримо про сталу демократію, то, звісно, ні. Але в принципі в демократичному контексті можна. Європейські країни це проходили, правда, 200-300 років тому. А загалом, так, можна.

15. Чи згодні ви з твердженням «Активна частина громадянського суспільства мобілізуються і виконує функції держави, коли держава не в змозі це робити»?

Так. І в країні зі слабким інституційним полем - так. Де не працюють державні інституції, це абсолютно нормально. Люди збираються і допомагають самі собі. Є ще проблема в тому, що ми ці державні інститути все ще утримуємо зі своїх податків і ще не зрозуміло, навіщо вони є, коли ми спокійно справляємося і без них. Це питання про несправедливість, яке виникає в суспільстві. Найбільше питання наступних виборів - буде питання справедливості, бо є супер багаті люди, які збагатилися за рахунок держави, а є ми, які чомусь за це платимо. Незрозуміло, навіщо, якщо ми за це нічого не отримуємо. Питання ціни і якості.

16. Як ви вважаєте, зміна характеру і сутності комунікації громадськості з державою відбувається зазвичай через ціннісні зрушення суспільства? Важко тут відповісти. Напевно, не зможу на це нічого сказати. Скоріше так, ніж ні, якщо коротко (сміється).

-Мені на думку спадає Революція Гідності. Там саме мобілізувалися ціннісні прагнення людей. Був тригер, який поклав кінець мовчання і мобілізацію все більшої кількості людей.

- Так, погоджуюсь.

17. На ваш погляд, через які чинники ці зрушення відбуваються в Україні?

Не можу відповісти.

18. Як ви вважаєте, що на сьогодні є основними показниками ефективності в комунікації громадянського суспільства з державою?

Кількість внесених змін в законодавство. Зміна статусу-кво. Особисто для мене важливо, коли держава дослухається та імплементує або ні, те, що громадське суспільство від неї вимагає. Це може бути від базового. Якщо ми говоримо в цілому, це питання від місцевих речей: чи прибирається у вас в під'їзді, чи нормальна інфраструктура навколо вас, чи безпечно вам водити ваших дітей до садочків і до шкіл. Це з позиції суспільства.

Якщо з позиції аналітичного центру чи організації, яка бореться з конкретною проблемою (ВІЛ, СНІД, сексуальна освіта в школах, традиційні цінності, будь-що) - їх ефективність визначається тим, наскільки держава до них дослухається, наскільки вона імплементує чи не імплементує їхні запити. Є кейси цікаві і не цікаві. Наш особистий - ми робили закон про медичний канабіс. Ми зібрали велику кількість пацієнтських організацій і зайшли з позиції, що це не про покурити і розважитися. Це про подолання людського болю. Законопроект був зареєстрований, більше сотні депутатів під ним підписалися, а не був розглянутий через те, що парламент розпустили. Ми зайдемо знову з цією пропозицією через рік-півтора до нового парламенту. Це питання стоїть на часі і вже актуалізовано у суспільному дискурсі. Це ще одна проблема не

тільки комунікації з державою, а і з суспільством - наскільки ви можете донести власну потребу до загалу. Є кілька організацій, які погано комунікують. Наприклад, ми співпрацюємо з організацією, яка займається зброєю і можливістю самозахисту. Вони комунікують наче якась група чуваків, які мають багато автоматів і хочу купити собі ще пістолети. Це неправильно. Потрібно обговорити з позиції того, що має бути можливість себе захистити, своїх дітей, свою власність, тощо. І ми багато з ними говоримо про таку їхню проблему. І навряд чи вони отримають загальну підтримку з таким діалогом. В парламент, окрім вдоволення власних інтересів, люди йдуть тому, що за них проголосували. В цьому є позитивна статистика, що кількість людей, яка зважає на думку своїх виборців, зростає. Тому що під суспільним тиском вони проголосують за будь-що, ви покажете, що не лише певній кількості людей це цікаво, але є електоральна підтримка, яку ви отримуєте, якщо підтримуєте важливі рішення.

19. Які, на ваш погляд, сучасні комунікаційні технології та інструменти (соціальні мережі, меседжери, соцплатформи і тд.) ви вважаєте є найбільш ефективними у формуванні діалогу громадянського суспільства з владою?

Соціальні мережі - це круто. І цікаво подивитися, який вплив якої соціальної мережі є більшим. Мені здається, що на політиків більше впливає Facebook. Хоча на електорат більше впливає Youtube. Я нещодавно бачив таке дослідження політологічне в Україні, що люди з великою Youtube-аудиторією мають більше шансів проходження в парламент, ніж люди з Facebook-аудиторією. Хоча останні чомусь вважаються впливовішими.

-Таких як Дубінський?

-Так, Дубінський, Уляна Супрун. Я можу скинути дослідження "Хто найбільший інфлюенсер серед молоді».

-Так, як бачила. На першому місці Супрун, на другому - Яніна Соколова, десь біля них поруч є Притула і десятку замикає Шарій.

-Але ж це facebook-метрики, розумієш. А якщо дивитися по аудиторіям, то велику кількість аудиторії мають специфічні чуваки типу Гордона.

- Але ж нещодавно вийшла розшифровка їхньої аудиторії, то у Гордона і Шарія більша кількість росіян.

-Що, слава Богу (сміється).

20. На яких прикладах ви можете підтвердити, що комунікація громадянського суспільства впливає на державні рішення?

Власний пролобійований законопроект 10313 (був співавтором). Дотисли парламентарів.

21. Чому держава не захищає членів громадянського суспільства, зокрема активістів?

Бо держава нікого окрім членів олігархічних кланів не захищає.

Вона в принципі нікого не захищає насправді, окрім членів фінансово-промислових груп. Тобто впливових і багатих. Про що я вже казав - слабкі інститути - і громадське суспільство не унікальне, такі, як Катя Гандзюк говорять неприємні штуки для фінансово-промислових груп.

22. Які сучасні комунікаційні стратегії мають взяти на озброєння громадські організації для побудови ефективного діалогу між суспільством і владою?

Дивитись на американський досвід. Heritage, ATR, IRI.

Єдина з технологій, яку не використовують називається GrassRoots Organization. Grassroots - це ті, що йдуть знизу. Великі аналітичні центри чи партії в США користуються тим, що створюють імпульс, на який відповідають люди, котрі об'єднуються в соціальні рухи. Вони виступають за речі, які для них важливі. Наприклад, республіканська партія створила за допомогою аналітичних центрів і громадського суспільства TeaParty (Чайна партія, Бостонське чаювання). Як вони розповідають, коли вони повстали проти надмірних податків і скинули чай в озеро. Вони не були повністю республіканським електоратом, тому що в соціальній сфері були ближчими до демократичного. Оскільки виступали за низькі податки, за які виступала і республіканська партія і аналітичні центри, що допомогло просунути ряд рішень, які до того вважалися радикальними. Спочатку створюється імпульс, довколо нього об'єднуються, формують певну субкультуру, соціальну групу, яка потім цей імпульс рухає далі. В нас поки що ніхто не наважувався це нормально зробити, хоча є організації, які мають певні цінності. Наприклад, урбаністична тусовка, групи людей навколо екології, ті, що займаються мілітарними питаннями. Вони об'єднані довкола якоїсь осьової ідеї. Проте, досі немає імпульсу, щоб цю ідею перетворювати в позитивні чи для когось негативні рішення. Цю технологію треба взяти на озброєння, я вважаю.

- *Якщо не заперечуєш, ще хочу повернутися до попереднього питання. Ти згадав про Катю Гандзюк. Як ти ставишся до кейсу Стерненка?*

- Кейс Стерненка став демаркаційною лінією. В нас були особисті проблеми з ним, але це не означає, що не підтримую його справу. Бо наша організація базується довкола ідеалів свободи і захисту свободи. Ми виступаємо за самозахист, тому співпрацюємо з організаціями, які займаються питаннями врегулювання обігу зброї в Україні, якої багато незаконної насправді. Тому з нашої позиції, Стерненко мав би абсолютну легітимність не тільки етичну, бо на нього нападають, а він захищається. А й юридичну, яка повинна бути закріплена в законі, який з нашої точки зору є несправедливим. Більше того, маркером того, що кейс Стерненка є певною спробою демонізувати громадянське суспільство і активістів, є те, що на його підтримку виходять навіть послы і представники інших держав. Посол США чи, здається, аташе

США підтримав Стерненка і посольство опублікувало, що вони вимагають незаангажованого слідства щодо нього. Вимагають, щоб або він не був притягнутий до слідства, або щоб процес був максимально чистим і прозорим. Тобто, перекладаючи з дипломатичної мови, - не чіпайте цього хлопця, він нормальний. Це базується на тому, що держдепартамент дав добро їм зробити таку заяву. Це ще один аргумент, який вказує на його невинуватість. І, останнє, це подивитися на тих людей, хто виступає проти нього, - я не бачив жодної поважної мною людини в цьому списку. Такі історії дуже довгі. За вбивство Шеремети винні люди досі не сидять у СІЗО. І це, як на мене, кампанія по знищенню поступово тих, кому громадськість довіряє. Якщо ми подивимося на опитування, дуже низька легітимність у Верховної Ради, Кабінета Міністрів, вона середня у президента, висока у волонтерів, у армії і у церкви. Це означає, що скоро почнуть «бити» по церкві. Тому що це спеціальна операція, для того, щоб єдиним легітимним з точки зору підтримки залишався президент і його партія. Чому вони так хочуть зробити референдуми, народовладдя? Вони хочуть за допомогою пасивної більшості звертати країну в ту сторону, в яку їм треба. Це класичний підхід популістів. Трамп теж розказував, що треба слухати людей, але в нього інша ситуація, його підтримує меншість в електоральному плані. А їх підтримує більшість, яка пасивна, яка не зможе зібрати мітинг під Адміністрацією президента але зможе прийти проголосувати за другу державну мову, наприклад. І вони намагаються делигімітизувати, зменшити підтримку перших трьох - армії, волонтерів і церкви- таким чином президент буде мати найбільшу легітимність, бо він єдиний, хто буде її мати в країні. Мені здається, силовий блок намагається побудувати це в Україні, і Аваков це розігрує.

Рис. 1.1. Опитування громадської думки для оцінки змін обізнаності громадян щодо громадських організацій та їхньої діяльності
(За звітом Програми «Долучайся!»)

П: Чи ви брали участь у діяльності громадської організації протягом минулого року?

Рис. 1.2. Опитування громадської думки для оцінки змін обізнаності громадян щодо громадських організацій та їхньої діяльності
(За звітом Програми «Долучайся!»)

